

**19. YÜZYIL TÜRK CAM SANATINDA
YENİ YÖNELİMLER:
BEYKOZ CAM ve BİLLUR
MÜZESİ KİŞİSEL BAKIM OBJELERİ**

Zeynep ATMACA

**Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK
2022**

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

Zeynep ATMACA

**19. YÜZYIL TÜRK CAM SANATINDA YENİ YÖNELİMLER:
BEYKOZ CAM ve BİLLUR MÜZESİ KİŞİSEL BAKIM OBJELERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK**

ERZURUM- 2022

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "19. Yüzyıl Türk Cam Sanatında Yeni Yönelimler: Beykoz Cam ve Billur Müzesi Kişisel Bakım Objeleri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

18.02.2022

Aslı ıslak imzalıdır

Zeynep ATMACA

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK danışmanlığında, Zeynep ATMACA tarafından hazırlanan bu çalışma 18 / 02 / 2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Haldun ÖZKAN

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Üzlifat ÖZGÜMÜŞ

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	V
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	VI
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CAM

1.1. CAMIN TANIMI	2
1.2. CAM FIRINLARI.....	4
1.3. CAM BİÇİMLENDİRME TEKNİKLERİ.....	9
1.4. CAM SÜSLEME TEKNİKLERİ	11
1.5. CAM SANATININ GENEL TARİHİ	13
1.5.1. Osmanlı Cam Sanatı.....	17
1.5.2. Avrupa'nın Önemli Cam Merkezleri	25
1.5.2.1. Venedik.....	25
1.5.2.2. Almanya ve Bohemya	28
1.5.2.3. İngiltere.....	30
1.5.2.4. Fransa	31
1.6. 19. YÜZYIL TÜRK CAM SANATINDA YENİ YÖNELİMLER	33
1.7. BEYKOZ CAM ve BİLLUR MÜZESİ	37

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. BEYKOZ CAM ve BİLLUR MÜZESİ KİŞİSEL BAKIM OBJELERİ	42
2.1.1. Parfüm Şişeleri	42
2.1.2. Parfüm Kutuları.....	67
2.1.3. Kolonya Şişeleri	71

2.1.4. Pudra Kutuları	75
2.1.5. Kişisel Bakım Setleri.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

3.1. PARFÜM ŞİŞELERİ	89
3.2. PARFÜM KUTULARI.....	97
3.3. KOLONYA ŞİŞELERİ.....	100
3.4. PUDRA KUTULARI	104
3.5. KİŞİSEL BAKIM SETLERİ	107
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA	116
ÖZGEÇMİŞ.....	124

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**19. YÜZYIL TÜRK CAM SANATINDA YENİ YÖNELİMLER:
BEYKOZ CAM ve BİLLUR MÜZESİ KİŞİSEL BAKIM OBJELERİ****Zeynep ATMACA****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK****2022, 124 sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK (Danışman)
Prof. Dr. Üzlifat ÖZGÜMÜŞ
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN**

Geçmişten bugüne insan yaşamında çok önemli bir yere sahip olan cam, her dönemde yeni tekniklerle, formlarla ve süslemelerle değişimlere uğrayarak hayatımızda yer edinmiştir.

Bu tezin amacı, 19. yüzyılda Türk cam sanatında yaşanan yeni yönelimleri incelemek ve bu yönelimlerin bir göstergesi olarak günümüzde Beykoz Cam ve Billur Müzesi'nde sergilenen, Avrupa'nın önemli cam merkezleri olan Baccarat ve Bohemya fabrikalarından talep edilen kişisel bakım objelerinin bir kataloğunu oluşturmaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde; camın tanımı, cam fırınları, cam biçimlendirme ve süsleme teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Camın genel tarihine kısaca değinildikten sonra Osmanlı cam sanatı ile Avrupa'nın önemli cam merkezlerinin gelişim ve etkileşimleri incelenmiştir. Türk cam sanatının gelişimini yansıtan ve çalışmamızın kataloğunu oluşturan eserlerin bulunduğu Beykoz Cam ve Billur Müzesi kısaca tanıtılmıştır.

Katalog bölümünde; 25 parfüm şişesi, 4 parfüm kutusu, 4 pudra kutusu, 4 kolonya şişesi ve 6 parçadan oluşan Baccarat-kişisel bakım seti ile 7 parçadan oluşan Moser-kişisel bakım seti olmak üzere 50 eser tanıtılmıştır. Tezimizin üçüncü bölümünde ise, kataloğumuzda yer alan Baccarat ve Bohemya fabrikalarında üretilen kişisel bakım objelerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cam, Osmanlı Cam Sanatı, Avrupa Cam Merkezleri, Baccarat, Bohemya, Beykoz Cam ve Billur Müzesi.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****NEW DIRECTIONS IN THE 19TH CENTURY TURKISH GLASS ART:
BEYKOZ GLASS AND CRYSTAL MUSEUM PERSONAL CARE OBJECTS****Zeynep ATMACA****Advisor: Assist. Prof. Dr. Gül GEYİK****2022, Page: 124****Jury: Assist. Prof. Dr. Gül GEYİK (Advisor)
Prof. Dr. Üzlifat ÖZGÜMÜŞ
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN**

Glass, which has a very important place in human life from past to present, has taken its place in our lives by undergoing changes with new techniques, forms and ornaments in every period.

The purpose of this thesis is to research the new directions in Turkish art of glass in the 19th century and to create a catalog of personal care objects, exhibited in Beykoz Glass and Crystal Museum as today, requested from Baccarat and Bohemia factories, which are the important glass centers of Europe, as an indicator of these trends.

The study consists of three parts. In the first part; information about the definition of glass, glass furnaces, glass forming and decoration techniques is given. After briefly mentioning the general history of glass, the development and interactions of Ottoman glass art and the important glass centers of Europe were examined. Beykoz Glass and Crystal Museum, the home of the art pieces that in the catalog of our work and the place where is the developments of Turkish art of glass are shown, are briefly introduced.

50 works were introduced in the catalog section which are 25 perfume bottles, 4 perfume boxes, 4 powder cases, 4 cologne bottles, the Baccarat-personal care set consisting of 6 pieces and the Moser-personal care set consisting of 7 pieces. In the third part of our thesis, the personal care objects produced in Baccarat and Bohemia factories which in our catalog are evaluated.

Keywords: Glass, Ottoman Glass Art, European Glass Centers, Baccarat, Bohemia, Beykoz Glass and Crystal Museum.

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

A.Ş.	: Anonim Şirketi
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Foto.	: Fotoğraf
Haz.	: Hazırlayan
JGS	: Journal of Glass Studies
Kat. No.	: Katalog Numarası
No.	: Numara
s.	: sayfa
S.	: Sayı
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
T.Ş.C.F.A.Ş.	: Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim Şirketi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Vol.	: Volume
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
y.	: yaprak (El yazması kitap sayfası)

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Foto. 1. Obsidyen.....	2
Foto. 2. Neceftaşı.....	2
Foto. 3. Venedik Tipi Fırın.....	6
Foto. 4. Osmanlı Tipi Cam Fırını	6
Foto. 5. Britanya ve Bohemya Tipi Cam Fırın Modeli	7
Foto. 6-7. Konik Bacalı Tipte Cam Fırını ve Planı.....	7
Foto. 8-9. Camcı Esnafının Geçişi.....	22
Foto. 10-11. Revzenci Esnafının Geçişi	23
Foto. 12-13. Cam Eşyalarla Gösteri Yapan Cambazlar.....	24
Foto. 14. Beykoz Cam ve Billur Müzesi, Genel Görünüm	37
Foto. 15. Beykoz Cam ve Billur Müzesi	39
Foto. 16. Koku Şişesi.....	42
Foto. 17. Koku Şişesi.....	43
Foto. 18. Koku Şişesi.....	44
Foto. 19. Koku Şişesi.....	45
Foto. 20. Koku Şişesi.....	46
Foto. 21. Koku Şişesi.....	47
Foto. 22. Koku Şişesi.....	48
Foto. 23. Koku Şişesi.....	49
Foto. 24. Koku Şişesi.....	50
Foto. 25. Koku Şişesi.....	51
Foto. 26. Koku Şişesi.....	52
Foto. 27. Koku Şişesi.....	53
Foto. 28. Koku Şişesi.....	54
Foto. 29. Koku Şişesi.....	55
Foto. 30. Koku Şişesi.....	56
Foto. 31. Koku Şişesi.....	57
Foto. 32. Koku Şişesi.....	58
Foto. 33. Koku Şişesi.....	59

Foto. 34. Koku Şişesi.....	60
Foto. 35. Koku Şişesi.....	61
Foto. 36. Koku Şişesi.....	62
Foto. 37. Koku Şişesi.....	63
Foto. 38. Koku Şişesi.....	64
Foto. 39. Koku Şişesi.....	65
Foto. 40. Pülverizatör	66
Foto. 41. Parfüm Kutusu.....	67
Foto. 42. Parfüm Kutusu.....	68
Foto. 43. Parfüm Kutusu.....	69
Foto. 44. Parfüm Kutusu.....	70
Foto. 45. Kolonya Şişesi.....	71
Foto. 46. Kolonya Şişesi.....	72
Foto. 47. Kolonya Şişesi.....	73
Foto. 48. Kolonya Şişesi.....	74
Foto. 49. Pudra Kutusu	75
Foto. 50. Pudra Kutusu	76
Foto. 51. Pudra Kutusu	77
Foto. 52. Pudra Kutusu	78
Foto. 53. Pülverizatör	79
Foto. 54. Kolonya Şişesi.....	80
Foto. 55. Kolonya Şişesi.....	81
Foto. 56. Parfüm Şişesi.....	82
Foto. 57. Kolonya Şişesi.....	83
Foto. 58. Pudra Kutusu	84
Foto. 59. Moser Kişisel Bakım Seti.....	85
Foto. 60. Parfüm Kutusu.....	98
Foto. 61. Parfüm Kutusu.....	98
Foto. 62. Parfüm Kutusu.....	98
Foto. 63. Parfüm Kutuları.....	98
Foto. 64. Parfüm Kutusu.....	99
Foto. 65. Parfüm Kutusu.....	99

Foto. 66. Parfüm Kutusu.....	99
Foto. 67. “Diamants Pierreries” serisi	102
Foto. 68. “Diamants Pierreries” serisi	105
Foto. 69. “Bambous Tors” serisinden pudra kutuları	106
Foto. 70. Şişe, 4. yüzyıl	109
Foto. 71. Kitap Cildi, Tığ Motifi Detayı.....	111
Foto. 72. Girland Bezemeli İbrik, TSM, 1793.....	111

ÇİZİMLER DİZİNİ

Çizim 1. Geleneksel Cam Yapım Aletleri	8
Çizim 2. Kalıba Üfleme	10
Çizim 3. Sarma Cam (Cased Glass)	12
Çizim 4. Tip 1	93
Çizim 5. Tip 2	93
Çizim 6. Tip 3	93
Çizim 7. Tip 4	93
Çizim 8. Üçgen/Piramidal Kesim Örnekleri.....	94
Çizim 9. Altıgen ve Sekizgen Hobnail	94
Çizim 10. (Diamonds) Kabartmalı Elmas Motifi	95
Çizim 11. Kat. 31. “Diamants Pierreries” serisi kolonya şişesi.....	103
Çizim 12. Kat. 35-36. “Diamants Pierreries” serisi pudra kutusu	106
Çizim 13. Kat. 34. “Bambous Tors” serisi pudra kutusu.....	106
Çizim 14-15. Kat. 55-42 “Bambous Tors” serisi kolonya şişesi	108

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Cam Biçimlendirme Teknikleri	9
Şekil 2. Cam Süsleme Teknikleri.....	11

ÖNSÖZ

Cam, keşfedildiği MÖ 3000'lerin sonlarından itibaren sürekli geliştirilerek hayatın pek çok alanında yaygın bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Doğu Akdeniz ülkelerinde üretilmeye başlayan ve daha sonra geniş bir coğrafyaya yayılarak üretilmeye ve geliştirilmeye devam eden cam, insanlık tarihinin her döneminde sevilen ve talep gören bir malzeme olmuştur.

Bu çalışmanın konusunu, 19. yüzyılda Türk cam sanatında yaşanan yeni yönelimler ve bu yönelimlerin bir göstergesi olarak Avrupa'nın önemli cam merkezlerinden talep edilen ve bugün Beykoz Cam ve Billur Müzesi'nde sergilenen kişisel bakım objelerinin kataloğunu oluşturmaktadır. Fransa'daki Baccarat ve Bohemya'daki Moser fabrikasında üretilen bu objeler dönemin modasını ve taleplerini yansıtmaları açısından önemlidir.

Çalışma sürecim boyunca bilgi birikimi ve yardımlarını esirgemeyen sayın danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK'e, kıymetli görüşlerini paylaşan ve çalışmanın içeriğinin zenginleştirilmesine katkı sağlayan sayın hocam Prof. Dr. Haldun ÖZKAN'a ve çalışmanın şekillendirilmesi, düzenlenmesi aşamalarında içtenlikle yardım eden sayın hocam Prof. Dr. Üzlifat ÖZGÜMÜŞ'e çok teşekkür ederim. Çalışma ve araştırma talebim sürecinde yardımcı olan Milli Saraylar Daire Başkanlığı ve Beykoz Cam ve Billur Müzesi personeline, çalışmamın katalog fotoğraflarının düzenlenmesinde yardımını esirgemeyen Nida DAĞÜSTÜ'ne ve katalog fotoğraflarının çizimlerini yapan Mustafa KÖMÜRCÜ'ye çok teşekkür ederim. Yüksek Lisans eğitimim sürecinde bütün sorularımı içtenlikle yanıtlayan ve yardımlarını esirgemeyen Neşe LEHİMLER'e müteşekkirim.

Her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen canım aileme minnettarım. Çalışmamın en iyi şekilde ilerlemesi için her türlü güçlükte bana yardımcı olan eşim Ufuk'a ve sabırla tezimin bitmesini bekleyen, motive edici güzel notlarla beni destekleyen kızım Nil'e şükran borçluyum.

Erzurum-2022

Zeynep ATMACA

GİRİŞ

Geçmişten bugüne insan yaşamında çok önemli bir yere sahip olan cam, her dönemde yeni tekniklerle, formlarla ve süslemelerle değişime uğrar. Camın tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu değişimlerin öncelikle ekonomiye, daha sonra siyasal, kültürel ve sosyal koşullara dayandığını söyleyebiliriz.

18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'yle birlikte cam endüstrisinde yaşanan değişimlerin başta Avrupa ülkeleri olmak üzere cam üretimi yapan bütün ülkeleri etkilediği görülür. Avrupa'nın birçok yerinde cam merkezlerinin açılması ve hepsinin bir yarış haline girmesiyle cam üretiminde yeni teknik, renk, form ve süsleme arayışlarına girilir. Osmanlı Devleti de yeni sanayi merkezleriyle rekabet edebilmek için atılımlar yapar fakat bu dönemde Baccarat ve Bohemya gibi önemli cam fabrikalarının kendi camlarını uluslararası pazarlarda satmaya başlayarak büyük atılım yapması Osmanlı cam sanatını etkiler. Osmanlı Devleti'nin çeşitli imtiyazlar ve kapitülasyonlarla sağladığı kolaylık nedeniyle bu fabrikalar kendi ürünlerini çok uygun şartlarda satışa sunar. İthal edilen bu cam eşyalar hem saray hem de halk tarafından çok talep görür. Bu durum tabii ki Osmanlı camcılığını olumsuz etkiler.

19. yüzyılda, Osmanlı saray yaşantısında batıya yönelim daha da artar ve yeni değişimlerle birlikte mimari yapılar ithal kristal eşyalarla, avizelerle, büyük boyutlu camlarla donatılır. Avrupalı cam merkezleri Osmanlı saraylarının beğenisine uygun form, renk ve bezemelerde üretim yapar. Bu camlar, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde “alla turchesca” veya “a la Turque” olarak tanınır¹.

Çalışmamızda, 19. yüzyılda günlük yaşamdan siyasi ilişkilere, mimariden sanata her alanda etkisini gösteren Batılılaşma etkisiyle birlikte dönemin modası olan ve günlük yaşamda kullanılan Osmanlı saray koleksiyonlarındaki “kişisel bakım objeleri” incelenerek dönemin modası ve talepleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan 19. yüzyıl Türk cam sanatındaki yeni yönelimler ve bu yönelimlerin bir yansıması olarak kataloğunu oluşturarak değerlendireceğimiz Beykoz Cam ve Billur Müzesi'ndeki kişisel bakım objelerini çalışabilmek için Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na başvurularak gerekli izinler alınmıştır.

¹ Üzlifat Canav, “Osmanlı-Batı İlişkilerinde Camın Yeri”, *Türkiyemiz*, S. 50, İstanbul 1986, 12.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAM

1.1. CAMIN TANIMI

Cam, keşfedildiği dönemden günümüze kadar sürekli değişimlerle hayatın her alanında çok önemli bir yer edinmiştir. Elle tutulduğunda katı, kırılğan ve saydam bir yapıya sahip cam; günlük kullanım eşyası, süs objesi, mimari öge, sanatsal tasarım malzemesi vb. pek çok alanda karşımıza çıkar.

Cam hakkında çeşitli kaynaklarda pek çok tanımlama yapılmıştır. Küçükerman ve Özgümüş, bu konuda en geniş kapsamlı tanımlamanın *“ısıtıldığı zaman yüksek derecede akıcılık kazanan, akıtıldıkça ve soğudukça katılaştıran, en sonunda da durgunlaşan inorganik bir sistem”* olduğunu belirtir².

Foto. 1. Obsidyen

Foto. 2. Neceftaşı (Kuars)

Cam, yapay olarak elde edilmeden önce, doğada obsidyen ve neceftaşı olarak iki türlü bulunur. Bu doğal camlar tümüyle silisyum dioksitten oluşan quarz (kuvars) ve önemli oranda silisyum dioksit içeren sileks, kalsedon, onix, agat, jasper gibi taşlardır. Altıgen prizmalar şeklindeki necef taşı, doğal güzelliği nedeniyle çeşitli yüzey işleme yöntemleriyle aşındırılarak farklı formlarda süs eşyalarına dönüştürülür³. Volkanik taş da denilen obsidyen ise genellikle siyah bilinmekle birlikte; yeşil, gri, mor vb. renklerde de olan bir camdır. Çeşitli arkeolojik kazılarda obsidyen malzemeden çok sayıda delici,

² Önder Küçükerman, “Cam İşçiliği”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, Yem Yayın, İstanbul 2008, s. 284; Üzlifat Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2013, 1.

³ Küçükerman, “Cam İşçiliği”, 284.

kesici ve ok ucu ortaya çıkmıştır⁴. Ayrıca obsidyenin düz parçalarının parlatılarak ayna olarak da kullanıldığı bilinmektedir.

Karışık bir kimyaya sahip olan yapay camı elde etmek için ise, %72 silis, %15 soda ve %13 kalker kullanılırken, kristal camı elde etmek için, %48 silis, %24 potas ve soda, %28 kurşunoksit kullanılır⁵. Camın en temel maddesi olan silis, kumda diğer maddelerle karışık olarak bulunur. Silisin ergime noktası çok yüksek (1725°C) olduğu için, daha düşük ergime noktası olan sodyum ve potasyum ilave edilerek silisin ergime derecesi düşürülür. Ancak bu bileşikler, camı su tesirine karşı dayanaksız hale getirdiği için harmana camı sertleştiren kireç de katılır. Bu maddelerin 1500°C’de ergitilmesiyle cam elde edilir. Kumun içindeki yabancı maddelerden dolayı camda meydana gelen renklenmeyi önlemek için ağartıcı olarak az bir miktarda manganez oksit ve nikel oksit, habbelerin (gaz kapanımı) çözülmesi veya yok olması için antimon, sülfat ve nitratlardan yararlanılır⁶.

Camın saydam yapısı, ışığın kırılmadan ve yansımadan geçmesini mümkün kılar. Ancak çeşitli oksitler eklenerek katkılандırılmış camlarda ışığın kırılması, yansımaları ya da emilimi söz konusudur. Bu sayede camın çok farklı yerlerde kullanılması mümkün olmaktadır. Cam hamuruna renk vermek ve saydam görüntüsünü opaklaştırmak için çeşitli elementler kullanılır. Bu elementler belirli oranlarda verildiğinde istenilen renkler elde edilir⁷.

Cam hamuruna katılan madenlerin kullanım yoğunlukları ekonomiye dayanır. Altının daha pahalı olması nedeniyle antik camlar içinde pembe ve kırmızı renge az rastlanır.

⁴ “Obsidyen”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, Yem Yayın, İstanbul 2008, 1156; Sandra Davison, *Conservations and Restoration of Glass*, Butterworth-Heinemann Series in Conservation and Museology, Oxfordshire 2006, 16.

⁵ Önder Küçükerman, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığından Örnekler*, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, 21–27; Üzlifat Özgümüş, *Anadolu Camcılığı*, Pera Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 2000, 3–4.

⁶ Üzlifat Canav, *Türkiye Şişe Cam Fabrikaları A. Ş. Cam Eserler Koleksiyonu*, T.Ş.C.F.A.Ş. Belge ve Bilgi Merkezi, İstanbul 1985, 4.

⁷ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 2.

Camı renklendirmek için kullanılan metal oksitler şu şekildedir⁸.

Bakır oksit	Yeşil, turkuaz, mavi
Demir oksit	Yeşil, mavi, sarı
Magnezyum oksit	Mor, eflatun
Kobalt oksit	Koyu mavi, açık mavi, mor
Mangan oksit	Erguvan, mor
Gümüş oksit	Sarı
Kurşun oksit	Saydam, parlak cam
Altın	Pembe, kırmızı
Antimon	Mat kırmızı
Çinko, fosfat, kalay oksit	Beyaz ve opal

19. yüzyıldan sonra yeni eklenen metal oksitler ve renkler:

Krom	Sarı, yeşil
Nikel	Potas camında menekşe, soda camında sarı
Selenyum	Soda camında pembe, kurşun camında amber
Titanyum	Sarı, kahverengi
Uranyum	Yeşilimsi sarı

1.2. CAM FIRINLARI

Erken dönemlerde camı oluşturan hammaddeleri ergiterek cam elde etmek ve çeşitli kaplar üretmek kolay değildir. Cama şekil vermek ve bal kıvamına gelebilmesi için en az 1250°C ısı gerekirken, odun ateşiyle en fazla 1000-1150°C ısı elde edilebilmektedir. Cam üretimi için; ateşin yüksekliğinin ayarlanması, ısının korunması, yavaşça geriliminin alınması ve soğutulabilmesi (tavlanması) gerekir. Tüm bu gereksinimleri sağlamak için cam ustaları bir cam fırını icat eder. Bu cam fırınlarının tasarımında, erken dönemlerde Mezopotamya ve Mısır'da tunç elde etmede kullanılan ergitme ocaklarının biçimlerinden

⁸ Canav, *Türkiye Şişe Cam Fabrikaları A. Ş. Cam Eserler Koleksiyonu*, 18-19.

esinlendikleri düşünülmektedir. İlk cam fırınlarının duvarlarının kerpiçten yapılarak üzerlerinin sıvandığı ve gerekli ısıyı sağlamak için üfleç düzeneklerinin kullanıldığı görülür. İlerleyen zamanlarda, duvarları tuğladan ve aralarında taş dizileri olan kerpiçten yapılarak, üstü kubbeli fırınlara dönüşür. Yuvarlak planlı ve çevresinde çalışma delikleri bulunan fırınlar bazı bölgelerde oval veya dikdörtgen planlı olarak da yapılır⁹.

Cam ergitme fırınları, cam harmanlarının fırının içine yerleştirilme yerlerine göre potalı fırınlar ve tank fırınlar olarak ikiye ayrılır. Potalı fırınlarda; pota fırının içinde bağımsız bir birimken, tank fırınlarda; cam harmanı potalarda değil de direkt cam fırını içindeki ergitme haznesinde eritilir. Cam ergitildikten sonra, cam içerisindeki gerilimi azaltmak ve yavaş yavaş soğutulması için yapılan tavlama bölümü, potalı cam ergitme fırının en üstünde bir bölmeye veya tank fırınlarının bitişik bölmesine yapılırken bazen de bağımsız inşa edilen tavlama fırınları kullanılır¹⁰.

Arkeolojik verilere göre, MÖ 15. yüzyıla tarihlendirilen, Mısır'da Tell el-Amarna kazılarında bulunan 1,5 m çaplı dairesel fırın ilk cam fırınlarından biridir¹¹. Nineveh'te (Irak), MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilen Assur kralı Asurbanibal'ın (MÖ 668-637) kraliyet kütüphanesinde bulunan tabletlerinde cam fırınlarının yapımıyla ilgili yazılı bilgiler bulunur¹². Antik çağda cam üretimi yapılan atölyelerin küçük çaplı merkezler olmaları ve cam üretiminde bir veya iki usta çalışmasından dolayı kullanılan fırınların kendileri de oldukça küçük ölçeklidir¹³.

Venedik tipi cam fırınlar: Genellikle dairesel planlı ve üç katlı olarak inşa edilmişlerdir. Georgius Agricola, 1556 tarihli “De Re Metallica” adlı eserinde Venedik'te cam üretiminde kullanılan fırınları anlatır. Üç tip fırından söz eder. Birinci tip fırında yalnızca ön ergitme yapıldığını; ikinci tip fırında, ön ergitme ve şekillendirmenin yapıldığını; üçüncü tip olan yuvarlak planlı ve üç kattan oluşan fırında ise cam ergitme, şekillendirme ve tavlama işleminin bir arada yapıldığı söyler ¹⁴ **(Foto. 3)**. Yuvarlak planlı

⁹ Sait Başaran, *Pişmiş Toprak ve Cam Eserlerin Konservasyon ve Restorasyonu*, Grapis Yayınları, İstanbul 2000, 59-72; Serra Kanyak, *Cam Fırınlarının Tarihsel Gelişimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, 1.

¹⁰ Kanyak, 13-17.

¹¹ C.M. Jackson-Paul T. Nicholson-W. Gneisinger, “Glassmaking at Tell El-Amarna: An Integrated Approach”, *JGS*, Vol: 40, 1998, 13-15.

¹² A. Leo Oppenheim-Robert H. Brill-Dan Barag-Axel Von Saldern, *GGAM*, New York 1970, 22.

¹³ Ahmet Tolga Tek, “Antik Dönemde Anadolu’da Cam Üretimi”, *SERES*, Eskişehir 2005, 116.

¹⁴ Georgius Agricola, *De Re Metallica*, 1556, (Translated by Herbert Clark Hoover-Lou Henry Hoover), Dover Publications, New York 1950, 590-591.

ve üç katlı fırının benzerleri Antonio Neri'nin 1612 tarihli Dell Arte Vetraria kitabının tercümelerinde de görülür.

Foto. 3. Venedik Tipi Fırın, Georgius Agricola, De Re Metallica, 1556

Osmanlı tipi cam fırınlar: Venedik tipi cam fırınlarının en gelişmişlerine benzemektedir. Cam fırını üç katlıdır; alt katında ateşin yakıldığı yer, orta katta çok sayıda çalışma deliği ve üst katta tavlama işleminin yapıldığı bölüm bulunur. Bu fırın tipi, dönemin el yazması¹⁵ kitabının resimlerinde görülür.

Foto. 4. Osmanlı Tipi Cam Fırını, İntizami, *Sûrnâme-i Humâyûn*, TSMK, İstanbul 1587, y. 33a (Küçükerman, 2021)

¹⁵ İntizami, *Sûrnâme-i Humâyûn*, TSMK, İstanbul 1587, y. 33a.

Britanya ve Bohemya tipi cam fırınlar: Ergitme, çalışma ve tavlama bölümleri yan yana dizilmiş olup ateş kısmı bu bölümlerin altında ve genellikle zemine gömülü bir hendek şeklinde uzanır. Bu fırınlar genellikle potalı cam ergitme fırınlarıdır. Zemin planlarına göre; oval planlı, yuvarlak planlı, dörtgen planlı ve kanatlı planlı fırınlar olarak çeşitlere ayrılır¹⁶.

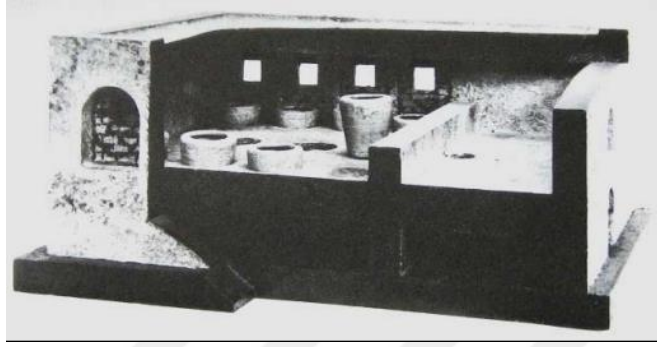

Foto. 5. Britanya ve Bohemya Tipi Cam Fırın Modeli, Londra-Science Museum. (Newton-Davison, 1989)

Konik bacalı cam fırınlar: 16. yüzyılda Avrupa'da ormanların azalmaya başlaması sonucunda, yakıt olarak odun yerine kömür kullanılmaya başlar. Kömür fırınının kullanımı, cam endüstrisinde büyük bir yenilik getirir. Cam fırınları artık konik biçimli bir binanın içine yapılır ve fırının zemininde bulunan üç kanal sayesinde dışarıdaki havanın içeriye girmesi sağlanır. Bu fırın tiplerinin mimarisinin biçiminden dolayı konik kısmın baca işlevi görmesi de sağlanır¹⁷.

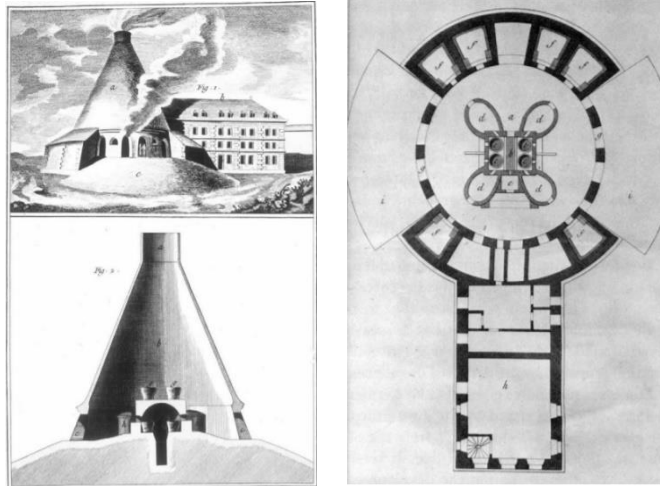

Foto. 6-7. Konik Bacalı Tipte Cam Fırını ve Planı, Diderot- Encyclopédie (Davison, 2006)

¹⁶ Kanyak, 69, 72-87.

¹⁷ Robert J. Charleston, "Glass Furnaces Through The Ages", JGS, V:20, New York 2001, 30-33.

Cam Yapımında Kullanılan Aletler

Cam yapımında; pota, kepçe, maşa, üfleme piposu, makas ve kalıp gibi cam yapım aletleri kullanılır. Bu aletler, Antik dönemden itibaren çok fazla değişime uğramadan yüzyıllardan beri kullanılmaya devam eder.

Cam yapımında kullanılan aletler şunlardır¹⁸:

Pota, içinde ergimiş camın bulunduğu kazandır.

Kepçe, sıcak ve akıcı camı potadan alırken kullanılır.

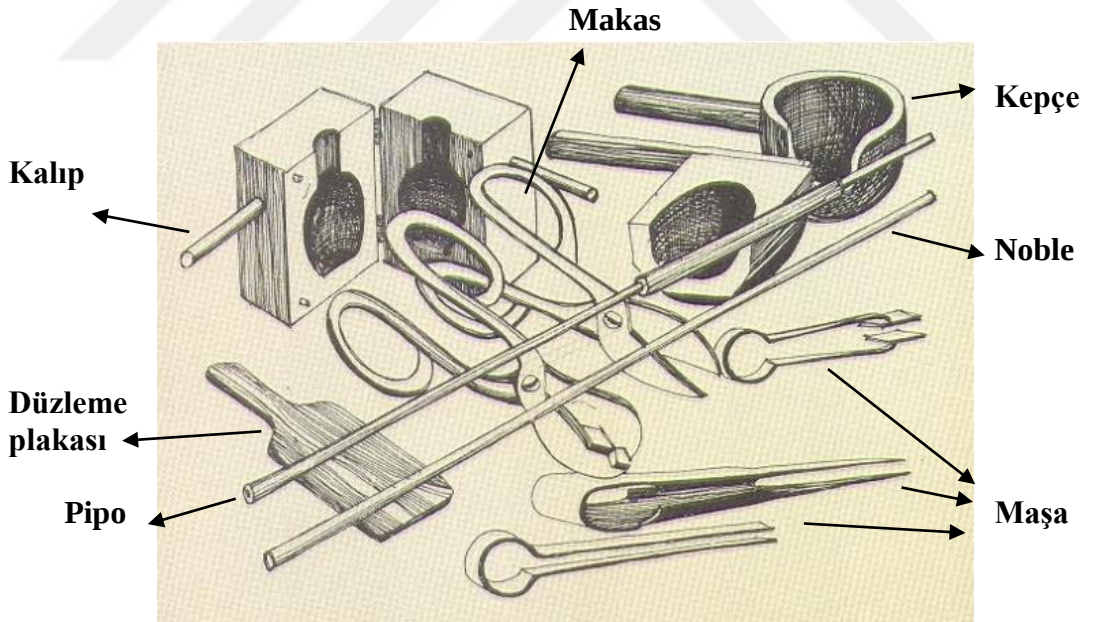
Pipo, camı potadan alıp üflelemeye yarar.

Noble (Pontil), cam kabı üfleme piposundan ayırırken kullanılır.

Makas, sıcak cam formu keserken kullanılır.

Maşa, kabı şekillendirmek için kullanılır.

Kalıp, cama istenilen formların verilmesi için pişmiş toprak, kil, ahşap veya metalden yapılan alettir.

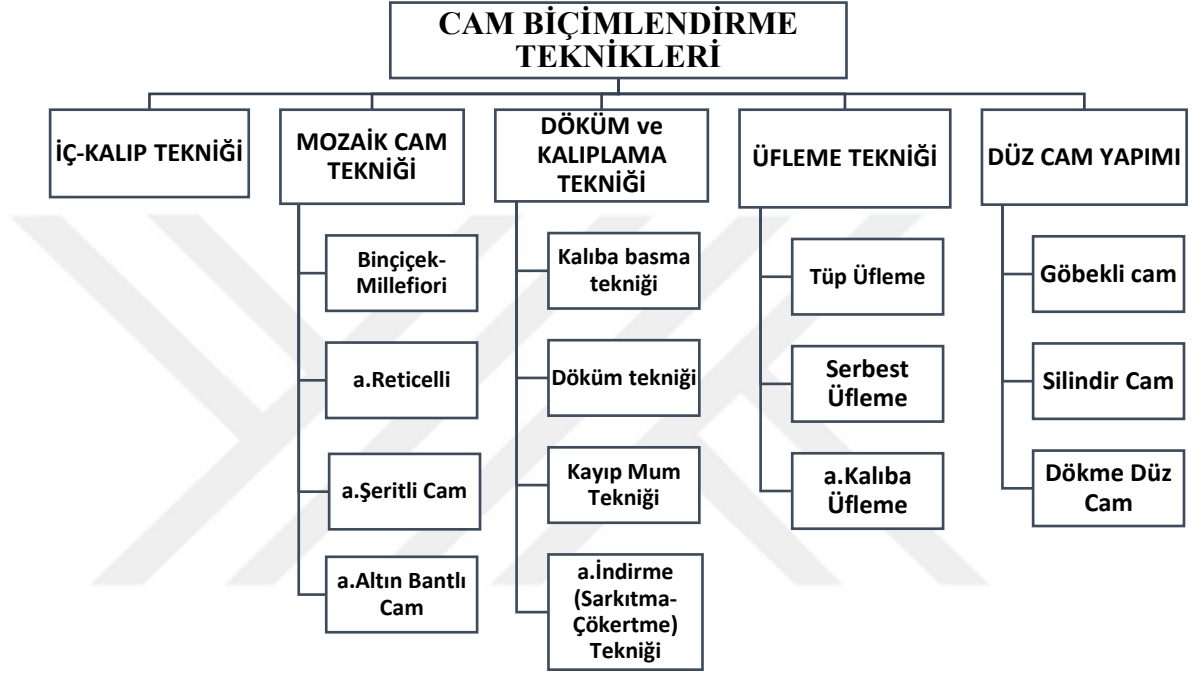

Çizim 1. Geleneksel Cam Yapım Aletleri (Küçükerman, 1998)

¹⁸ Önder Küçükerman, *İstanbul'da 500 yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, T.Ş.C.F.A.Ş., Ankara 1998; s. 105; Özgümüş, *Anadolu Camcılığı*, 10.

1.3. CAM BİÇİMLENDİRME TEKNİKLERİ

Camın genel tarihine bakıldığında cam biçimlendirme teknikleri öncelikle ekonomiye, daha sonra siyasal, kültürel ve sosyal koşullara bağlı olarak sürekli gelişim göstermiştir. Geliştirilen her teknikle birlikte cam, günlük hayatın vazgeçilmezlerinden olmaya devam etmiştir.

Şekil 1. Cam Biçimlendirme Teknikleri

Cam biçimlendirme tekniklerinin, cam sanatı konusunun çalışıldığı çeşitli kitap, tez, makale vb. yayınlarda ayrıntılı tanıtımı yapılmıştır¹⁹. Bu çalışmada, konumuz dahilinde Beykoz Cam ve Billur Müzesi’nde bulunan kişisel bakım objelerinin biçimlendirmesinde kullanılan “Üfleme tekniği” tekniği üzerinde durulmuştur.

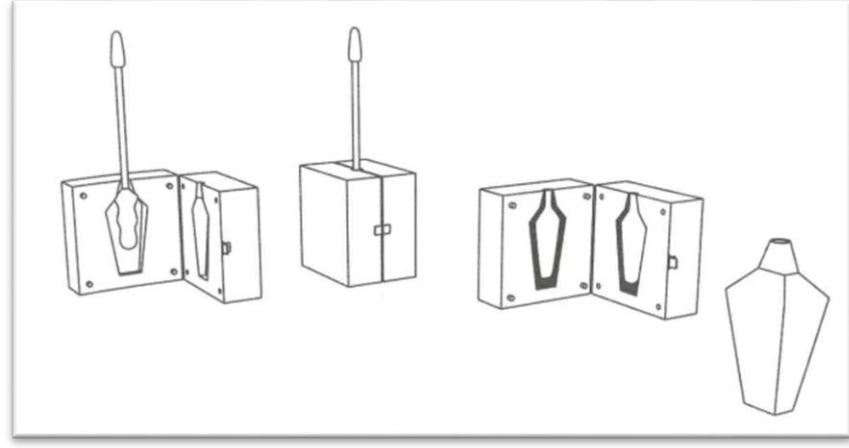
Üfleme Tekniği

Cam yapım tarihinde köklü bir değişime neden olan bu tekniğin uygulanmasıyla birlikte diğer tekniklerin kullanımlarında azalmalar olur. MÖ 1. yüzyıl ortalarında Suriye’de keşfedilen cam üfleme tekniği kısa bir sürede büyük alana yayılım gösterir. Filistin, İskenderiye, Anadolu ve Avrupa da dahil olmak üzere geniş bir yayılım alanı

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 7-16; Küçükerman, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığından Örnekler*, 39-81.

göstermesinin nedeni bu teknikle yapılan camların hem ince ve hafif olması hem de bu teknikle birlikte seri üretime geçilmesidir. Üfleme tekniğiyle birlikte, cam objelerin her sınıftan insanın kullanabileceği bir ürün haline gelmesi cam teknolojisindeki gelişimin kanıtıdır²⁰. Üfleme tekniği; “Tüp Üfleme”, “Serbest Üfleme” ve “Kalıba Üfleme” olarak üç farklı şekilde uygulanır. Kataloğumuzdaki eserler “Kalıba Üfleme” tekniği ile üretilmiştir.

Kalıba Üfleme: Bu tekniğin MS 1. yüzyıl başlarında (MS 25 civarı) Suriye’de geliştirildiği arkeolojik bulgularla tespit edilmiştir²¹. İki ya da çok parçalı pişmiş toprak, metal, taş veya ahşaptan yapılmış olan kalıp içerisine erimiş camın üflenmesiyle biçimlendirme yapılır. Kalıp içinde biçimlendirme işlemi bittiğinde, kalıbın içerisindeki desenin şekline göre yüzeylerde hafif kabartmalı süslemeler oluşur²². Bu tekniğin olumsuz tarafı, camın fazla dayanıklı olmaması nedeniyle kimi zaman kalıptan dolayı oluşan pürüzlerin giderilememesi ve camın bazı parçalarının bozulmasıdır. Olumlu tarafı ise, kalıbın içerisine istenilen desenler bezendiğinde aynı anda hem istenilen form verilir hem de süslemesinin yapılmasına olanak tanır. Ayrıca, aynı kalıptan benzer birçok cam ürün elde edilerek seri üretim yapılır.

Çizim 2. Kalıba Üfleme (Canav Özgümüş, 2013)

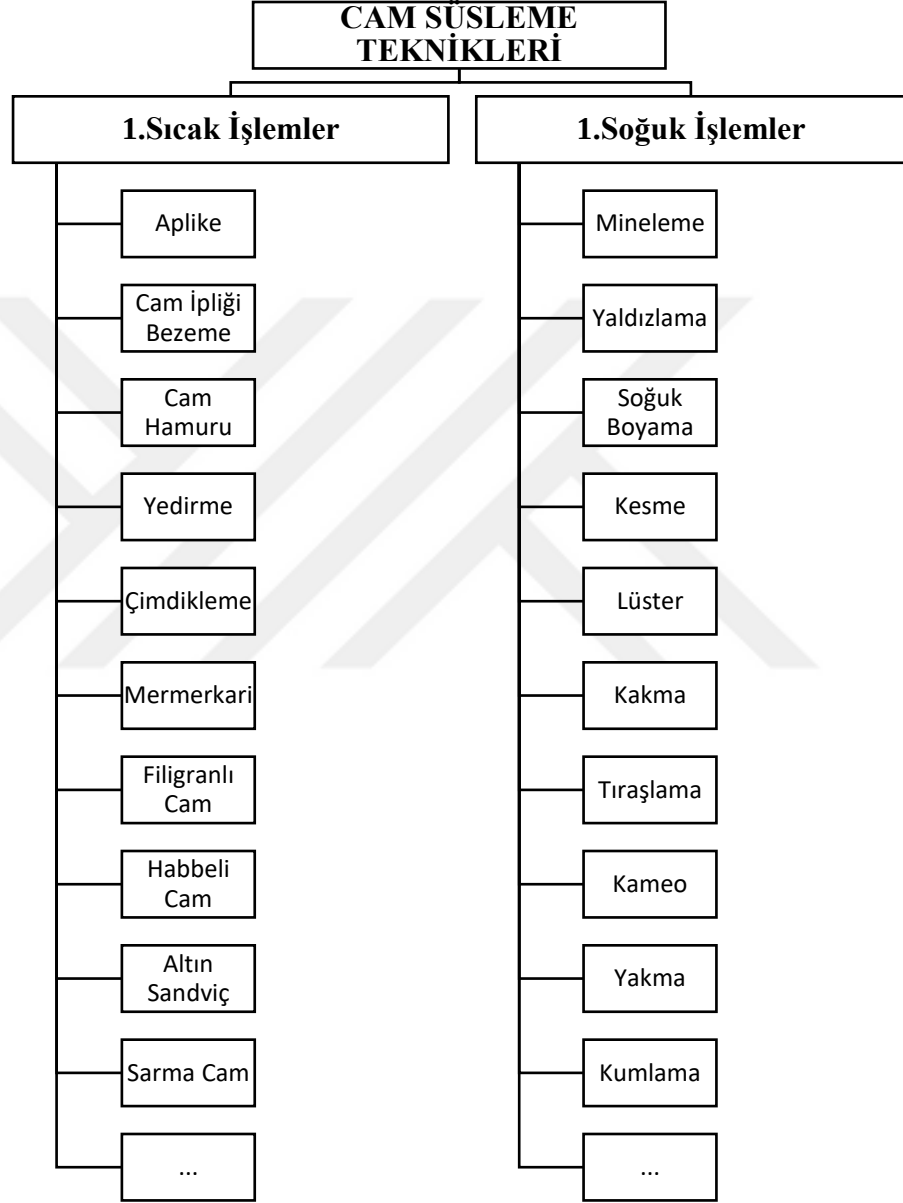
²⁰ Özgümüş, *Anadolu Camcılığı*, 9.

²¹ Bilgehan Uzuner, *Buluşundan Üfleme Uygulamalı Cam Teknikleri-Akantaş*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2004, 12; Aynur Özet, “Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Cam Örnekleri ile Antik Çağda Cam Yapımı”, *Belleten*, LI (200), Ankara 1987, 596.

²² E. Marianne Stern, *The Toledo Museum of Art Roman Mold-blown Glass the First Through Sixth Centuries*, L’Erma di Bretschneider, Rome 1995, 45-48.

1.4. CAM SÜSLEME TEKNİKLERİ

Camın formu verildikten sonra görüntüsünü daha güzel ve dekoratif hale getirmek için farklı teknikler kullanılarak süslemeler yapılır. Bu işlemler camın sıcak ve soğukken uygulanmasına göre iki ayrı başlık altında incelenmektedir.

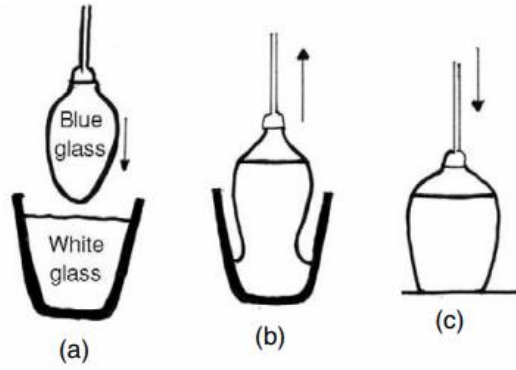
Şekil 2. Cam Süsleme Teknikleri²³

²³ Grafik bilgileri kaynak: Küçükerman, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığında Örnekler*, 117-130; Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 19-30; Davison, 111-123.

Cam süsleme tekniklerinin, cam sanatı konusunun çalışıldığı çeşitli kitap, tez, makale vb. yayınlarda ayrıntılı tanıtımı yapılmıştır²⁴. Bu çalışmada, konumuz dahilinde Beykoz Cam ve Billur Müzesi'nde bulunan kişisel bakım objelerinin süsleme teknikleri olan *sarma cam*, *mineleme*, *yaldızlama*, *soğuk boyama* ve *kesme* teknikleri üzerinde durulmuştur.

a. Sıcak İşlemler

Sarma cam tekniğinde, renksiz veya renkli fıska (piponun ucundaki cam kütlesi) zıt tonda erimiş cama batırılarak iki veya daha fazla tabaka elde edilir. Bazen üfleme piposunun ucuna takılan fıska, önceden yapılmış bir cam kabın içerisine üflenerek birbirine yapışması sağlanır. Dıştan veya içten yeni renk katmanı oluşturulan bu camlara “kaplama cam” da denir²⁵.

Çizim 3. Sarma Cam (Cased Glass) (Davison, 2006)

b. Soğuk İşlemler

Mineleme tekniği, Roma döneminde ortaya çıktığı bilinen en eski süsleme tekniklerindendir²⁶. Bu tekniğin en güzel uygulamaları İslam cam sanatında görülür. İslam cam sanatında bu teknikle yapılan ilk eserin 12. yüzyılda İran'da yapıldığı²⁷ veya 13. yüzyıla tarihlendirilen bir Eyyubi eseri olduğu düşünülür²⁸. Bu teknik uygulanırken

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Küçükerman, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığında Örnekler*, 117-130; Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 19-30; Davison, 111-123.

²⁵ Davison, 106; Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 21; Küçükerman, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığında Örnekler*, 69-70.

²⁶ Beat Rütli, “Early Enamelled Glass”, *Roman Glass Two Centuries of Art and Invention*, (Edit. Martin Newby-Kenneth Painter), London 1991, 122-123.

²⁷ Oliver Watson, “Pottery and Glass: Lustre and Enamel”, *Gilded and Enamelled Glass From the Middle East*, (Edit. Rachel Ward), London 1998, 16.

²⁸ Rachel Ward, “Glass and Brass: Parallels and Puzzles”, *Gilded and Enamelled Glass From the Middle East*, (Edit. Rachel Ward), London 1998, 30.

kullanılan boya malzemesi, ezilmiş cam tozları ve metal oksitlerden oluşmaktadır. Bu malzemeler yağ veya su ile karıştırılarak boya haline getirilir. Hazırlanan boya ile cam kap boyanır ve fırınlanarak boyanın kabın üzerine yapışması sağlanır. Fırınlama işlemi sırasında ısı çok iyi ayarlanmalıdır, aksi takdirde cam eriyip deforme olabilir.

Yaldızlama tekniğinde, altın tozu cıvayla karıştırılır ve fırça yardımıyla cam eserin yüzeyine sürülür. Boyama işlemi tamamlandıktan sonra düşük ısıda fırınlama yapılarak cıvanın altını bırakarak buharlaşması sağlanır ve böylece altın parlaklığındaki motifler sabitlenir. Cıvanın yerine bal da kullanılır fakat daha mat görünümlü bir süsleme olur. Yaldızlama tekniğinin fırınlama yapılmadan uygulanması “**soğuk yaldızlama**” olarak bilinir. Bu işlemde yine cıva-altın karışımı eserin yüzeyine sürülür ve kurumaya bırakılır. Boya kuruduktan sonra üzeri beziryağı ile kaplanarak korunmaya çalışsa da tıpkı soğuk boyama işleminde olduğu gibi desenler zamanla zarar görebilmektedir²⁹.

Soğuk boyama tekniğinde cam eser boyandıktan sonra fırınlanmamaktadır. Eserin üzeri vernik veya yağ ile kaplanmaktadır. Bu tekniğin olumsuz yanı ise tekrar fırınlama yapılmadığı için süsleme kolayca zarar görebilmekte ve zamanla özgün desenler kaybolmaktadır³⁰.

Kesme tekniği, genellikle dört aşamada tamamlanır. İlk aşamada kesilecek yüzey, istenilen desene uygun olacak şekilde terebentin ve kırmızı kurşun karışımıyla çizilir. İkinci aşamada, çizilen desenin genel hatları ayrıntıya girmeden kabaca kesilir. Üçüncü aşamada, kabaca kesilen yüzey zımpara veya çarkla pürüzsüz hale getirilir. Dördüncü ve son aşamada ise, cam eser keçeli veya macun tozu kaplı ağaç çarkla parlatılır. Eğer cila parlaklığı vermek isteniyorsa, cam hidroflorik ve sülfürik asit karışımına batırılır. Kesmeye bağlı **fasetleme** uygulamasında ise, cam yüzeyine kare, altıgen veya farklı şekiller verebilmek için aşındırma yapılır³¹.

1.5. CAM SANATININ GENEL TARİHİ

Yapay camın; **MÖ 3. binin sonlarında**, Mezopotamya’da boncuk, seramik, fayans gibi nesnelerin parlak bir yüzeye sahip olması için sır üretimi yapılırken keşfedildiği

²⁹ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 25.

³⁰ Başaran, 73; Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 25.

³¹ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 26-27; Davison, 100-101.

düşünülmektedir³². Cam üretiminin ilk örneklerinin MÖ 2. bine tarihlendirilen, Mezopotamya’da; Tell Asmar (Irak), Amik ovasındaki Tell Cudeyde, Ur, Eridu (Tell Ebu Şahreyn), Nuzi (Yorgan Tepe) gibi şehirlerde bulunan cam ürünler olduğu arkeolojik kazılarda tespit edilmiştir³³.

İlk camcılık ürünleri küçük boyutlu, mücevheri örneklerdir. Önceden taş ve toprak malzeme ile yapılan boncuklar, artık cam boncuklar olarak üretilmeye başlar ve çeşitli tekniklerle renklendirilir, süslemeler yapılır. Süslemeler, o dönemde yapılan seramik süslemeleriyle benzerlik gösterir³⁴.

Camcılık, Doğu Akdeniz ülkelerinde çoğunlukla kum çekirdek (iç kalıp), kalıba döküm ve soğuk kesme teknikleri kullanılarak geliştirilmeye devam eder ve daha büyük boyutlu kaplar da yapılmaya başlar. Helenistik dönemde (MÖ 4. yy. sonları-MS 2. yy. sonları) mozaik, reticelli ve altın varak gibi süsleme tekniklerinin kullanıldığı görülür³⁵.

Roma döneminde cam teknolojisinin üst seviyeye taşınmıştır. Bunun nedeni MÖ 1. yüzyılda, Suriye-Filistin bölgesinde tesadüf eseri cam *üfleme tekniği* keşfedilmesidir. Bu teknikle üretilen cam eşyaların yapısı inceler ve hafifler. Çeşitli tiplerde, hızlı ve ucuz cam kaplar yapılmaya başlar. Cam teknolojisindeki bu gelişmelerle birlikte camın günlük hayatta kullanımı yaygınlaşır ve lüks eşya statüsünden çıkar. Mimaride; mozaik, pano ve dış cephe kaplaması gibi dekoratif detaylarda görülür. Camı ilk kez pencere camı olarak ve camın arka yüzeyini altın veya gümüşle sırlayarak ayna olarak da Romalılar kullanır³⁶.

Bizans döneminde camcılık, 4. yüzyıldan 1453’ü kapsayan döneme kadar gelişim gösterir. 11. ve 12. yüzyıllarda, mozaikli duvar süslemeleri, mineli ve yaldızlı cam kaplar üretilir³⁷. Roma’dan farklı olarak, yapay aydınlatmadaki kandillerde ve doğal aydınlatmadaki pencerelerde kullanılan cam, Bizans günlük yaşamının vazgeçilmez eşyaları haline gelir. Bu dönemde; sofa takımları, süs eşyaları, paranın biçimini ve

³² Dan Barag, “Mesopotamian Core-Formed Glass Vessels (1500-500 B.C)”, GGAM, New York 1970, 133.

³³ Peter Roger S. Moorey, *Ancient Mesopotamian Materials and Industries (The Archaeological Evidence)*, Clarendon Press, Oxford 1994, 189-212; Barag, 133; Nurettin Öztürk, *Erzurum Müzesi Cam Eserleri*, Mega Ofset, Erzurum 2013, 13.

³⁴ Küçükerman, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığından Örnekler*, 33; William Gudenrath, “A Survey of Islamic Glassworking and Glass-Decorating Techniques”, *Glass of The Sultans*, New York 2001, 53.

³⁵ Davison, 21-22.

³⁶ Başaran, 64; Öztürk, 20.

³⁷ Ruth Hurst Vose, “From the Dark Ages to the Fall of Constantinople”, *The History of Glass*, (Edit. Dan Klein-Ward Lloyd), London 1984, 39.

ağırlığını belirlemeye yarayan disk şeklindeki para ağırlıkları gibi cam eşyaların yanında dini ayinlerde ve gömü törenlerinde kullanılacak cam eşyalar da üretilir. Fakat seri üretimle yapılan bu kaplarda; özensizlik, abartılı süslemelerle bezeme ve kap boyutlarında büyüme görülmesi kalitenin düştüğünü gösterir³⁸.

Bizans döneminde yapılan cam mozaik ve pencere camları dönemin İslam ülkelerinde de varlığını göstermiştir. **Emevi döneminde (661-750)** inşa edilen, Kudüs Kubbetu's Sahra (691) ve Şam Emevi Camii (715) cam mozaik süslemelerinde bu etki açıkça görülmektedir. Bu cam süslemelerin Bizanslı mozaik ustaları ve Suriyeli Hristiyan ustalar tarafından yapıldığı konusunda birçok araştırmacı hemfikirdir³⁹.

İslami dönem camcılık gelişimi; İsrail-Filistin, İran, Irak, Suriye, Mısır topraklarında hüküm süren **Abbasi dönemi (750-1258)** ile devam eder. Emevi cam üretimindeki etkiler görülse de Abbasi döneminde kap formlarında ve süslemelerinde özgünlük görülür. Mısır'da hüküm süren **Fatımiler (969-1171)** de Abbasiler ile aynı dönemlerde cam üretimini devam ettirir⁴⁰.

Abbasi-Fatımi dönemi cam üretiminde; çimdikleme, aplike, kesme, kazıma ve lüster gibi süsleme tekniklerinin uygulandığı görülür. Cam kap formlarında genellikle küresel gövde, yuvarlak ağız, düz veya konkav dip görülürken, kandiller form olarak çeşitlilik gösterir. Kulplu, saplı, topuz kaideli veya kaidesiz konik kandiller ve fitil tüplü kupa kandiller gibi tiplerde üretilir⁴¹.

9. ve 11. yüzyıllarda, Mısır ve İran-Irak bölgesinde cameo tekniği ile yapılan eserler; 10. ve 12. yüzyıllarda ise kesme tekniği ile yapılan necef eserler yaygınlaşır.

³⁸ B. Yelda Olcay Uçkan-Vera Burgulu-Özgü Çömezoğlu, "Lüks Üretimde ve Günlük Kullanımda Cam Sanatı", *Kalanlar 12. ve 13. Yüzyıllarda Türkiye'de Bizans*, (Edit. Ayla Ödekan), İstanbul 2007, 42; B. Yelda Olcay, "Bizans Dönemi Pencere Camları ve Kullanım Biçimleri Üzerine Bazı Bulgular", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 2000, 259-275; Ömür Bakırer, "Anadolu Mimarisinde Pencere Camı Kullanımına Kısa Bir Bakış", *I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu*, 26-27 Nisan 1988, İstanbul 1990, 70-80; Semavi Eyice, "Bizans'ta ve Osmanlı Devri Türk Sanatında Aydınlatmada Cam", *I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu*, 26-27 Nisan 1988, İstanbul 1990, 51-57.

³⁹ Volkmar Enderlein, "Suriye ve Filistin: Emevi Halifeliği-Yapı Bezemeleri", *İslam Sanatı ve Mimarisi*, (Yayına Haz. Markus Hattstein-Peter Delius), (Çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul 2007, 80-81; Oleg Grabar, *İslam Sanatının Oluşumu*, (Çev.: Nuran Yavuz), İstanbul 1988, 55-57.

⁴⁰ Gül Geyik Karpuz, *Adıyaman, Elâzığ, Hatay, Mardin, Şanlıurfa Müzelerinde Bulunan Cam Eserler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014, 36; Sibylle Mazot, "Fatımiler-Tarih", *İslam Sanatı ve Mimarisi*, (Yayına Haz. Markus Hattstein-Peter Delius), (Çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul 2007, 141-143.

⁴¹ Geyik Karpuz, *Adıyaman, Elâzığ, Hatay, Mardin, Şanlıurfa Müzelerinde Bulunan Cam Eserler*, 39.

Necef eserlerin üzerinde üst düzey kişilerin isimlerinin yanı sıra aslan, devekuşu, kartal, kuzu, ceylan gibi çeşitli hayvanlar ve iri palmet motifleri görülür⁴². Ayrıca, 11. ve 12. yüzyıllara tarihlenen kahverengimsi ve yeşilimsi renklerde, üzeri yüksek kabartmalı kesme bezemeli “Hedwigsglas” olarak bilinen camlar da çok önemlidir⁴³.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminde (1038-1157), hükmü altındaki Suriye ve Irak’ta cam üretiminde teknik bir gelişme görülmemekle birlikte cam bezemelerine Türk üslubunun yansıdığı görülür⁴⁴.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde (1071-1308), cam üretimi devam etmiştir. Konya-Beyşehir’de Alaaddin Keykubat (1220-1237) tarafından yaptırılan Kubad-Abad Sarayı kazılarında bulunan cam malzemeler ve cüruflar burada cam üretiminin yapıldığını düşündürmektedir⁴⁵. Burada bulunan en önemli cam eser, 30 cm çapındaki kitabeli ve mine tekniği ile işlenmiş cam tabaktır⁴⁶.

13. yüzyılda, **Eyyubi (1171-1250)** ve **Memluk (1250-1517)** hakimiyeti sırasında, Halep ve Şam cam yapım merkezi haline gelir ve göz kamaştırıcı cam eserleriyle birçok ülkeyi etkiler⁴⁷. Memluk döneminde, 13. ve 14. yüzyıllarda, İslam cam sanatının önemli eserleri arasında görülen mineli ve yaldızlı cami kandilleri, vazolar, bardaklar bu dönemde üretilmeye başlar⁴⁸.

Cam ticareti doğuda Çin, batıda Avrupa’ya kadar yayılım gösterir. Haçlılar ve Hristiyan hacılar tarafından batıya götürülen mineli ve yaldızlı cam eserler, Avrupa’da büyük beğeni toplar⁴⁹. 13. yüzyıl ortalarında Hülagu Han, 14. yüzyıl başlarında Gazan Han’ın önderliğinde Orta Doğu’ya yapılan Moğol saldırıları nedeniyle, Uzak Doğu ve Çin kökenli bezemelerin etkileri cam üzerindeki mine bezemelerde görülür. Bu

⁴² Robert Hillenbrand, *İslam Sanatı ve Mimarlığı*, (Çev.: Çiğdem Kafescioğlu), Homer Kitabevi, İstanbul 2005, 86.

⁴³ Özgümüş, *Anadolu Camcılığı*, 14.

⁴⁴ Zekiye Uysal, *Kubad-Abad Sarayında Selçuklu Cam Sanatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, 14.

⁴⁵ Uysal, 150-154.

⁴⁶ Mehmet Önder, “Selçuklu Devrine Ait Bir Cam Tabak”, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II*, İstanbul 1969, 1-5.

⁴⁷ Stefano Carboni, *Glass from Islamic Lands*, Thames&Hudson Ltd., London 2001, 322-369.

⁴⁸ Geyik Karpuz, *Adıyaman, Elâzığ, Hatay, Mardin, Şanlıurfa Müzelerinde Bulunan Cam Eserler*, 43.

⁴⁹ Maurice S. Dimand, “An Enameled-Glass Bottle of the Memluk Period”, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin, New Series*, Vol.3, No.3, 1944, 73.

bezemelerde; şakayık, Çin bulutu ve rengarenk bitkiler eklenerek serbest bir üslup geliştirilir⁵⁰.

Timur'un 1400 yılındaki istilasından sonra Suriye'deki cam ustalarının, Timur'un başkenti Semerkant'a götürülmesiyle birlikte Suriye camcılığı eski canlılığını kaybeder⁵¹ ve bir daha eski canlılığını kazanamaz. Bununla birlikte batıya götürülen Eyyubi ve Memluk cam eserlerinden etkilenen Venedik'teki cam üretim merkezleri gelişim göstermeye başlar.

1.5.1. Osmanlı Cam Sanatı

Osmanlı Devleti'nin henüz Beylik olduğu yüzyıllarda, diğer Anadolu beyliklerinde olduğu gibi camdan küçük eşyalar üretilir. Anadolu'da ve komşu ülkelerde yapılan kazılarda bilezik formunda süs eşyalar bulunmuştur. Kazılarda bulunan bu bilezikler, Roma tarzı formlara benzerken süslemeleri daha özgün bir tarzı yansıtır. Bilezikler; kırıntı bezemeli, yama dekorlu, dalga bezemeli, spiral şeritli ve sade bilezikler olmak üzere çeşitli uygulamalarla yapılmıştır⁵².

Osmanlı cam sanatına ilişkin ilk örnekler, 1450 yılında Fatih Sultan Mehmed'in o zamanın başkenti olan Edirne'de yaptırdığı sarayın kazıları sırasında bulunmuştur. Arşiv belgelerinde "Edirne Sarây-ı Cedîdi" veya "Sarây-ı Cedîd" olarak bilinen saray kompleksine ait belgelerdeki görüntüler incelendiğinde, mimarideki pencere camlarının döneminin cam teknolojisinin sınırlarına ulaştığı görülür. Ayrıca, Edirne Sarây-ı Cedîdi'nin tepe pencerelerindeki cam işçiliğinin ileride yapılacak olan Topkapı Sarayı ile benzer olması önemli bir ayrıntıdır⁵³.

Fatih Sultan Mehmed tarafından 1454-1478 yılları arasında, İstanbul-Sarayburnu'nda eski ismiyle "Sarây-ı Cedîd", bugünkü ismiyle Topkapı Sarayı yaptırılır⁵⁴. Sarayın konumu, yönetim ve yaşam merkezi olması, mimarisinin sürekli

⁵⁰ Üzlifat Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, Milli Saraylar Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021, 33.

⁵¹ Vose, 65; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 34.

⁵² Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 36-37; Gül Geyik Karpuz, "Cam Bilezik Araştırmaları Üzerine Bir Deneme/ An Article on the Studies of Glass Bracelets", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research*, Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı, C. 6, 25, 2013, 249-255.

⁵³ Küçükerman, *İstanbul'da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 44.

⁵⁴ Kemal Çığ, *Topkapı Sarayı ve Türk-İslam Sanatları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, 28.

gelişimlere uyumlu biçimde ekler yapılarak genişlemesi önemli özellikleridir. Sarayın, ilk günden son kez kullanıldığı 1850'li yıllara kadar, yüzyıllar boyunca geçirdiği teknik ve sanatsal gelişimler izlenebilmektedir. Osmanlı cam sanatındaki en önemli üretimleri veya bunların izlerini de burada kullanılan eşyalarla, belgelerle, el yazması kitaplarla takip edebilmek mümkündür⁵⁵.

Osmanlı sarayı yöneticileri; Avrupa ve diğer İslam saraylarında olduğu gibi, şair, müzisyen ve bilginleri çevrelerinde toplamışlar, bunun yanı sıra, mimar ve her türlü süsleme sanatları ile ilgili sanatçıları da Saray'a bağlı ulufeli olarak çalıştırmışlardır. Çeşitli bölüklerden oluşan sanatçı ve zanaatçılardan oluşan bu ekip "Ehl-i Hiref" örgütü olarak bilinir. Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim'in saltanat yıllarında varlığı hissedilen ehl-i hiref örgütünün, Kanuni Sultan Süleyman'ın 46 yıllık saltanat süresinde tam anlamıyla varlık gösterdiği ve ileri düzey bir örgütlenmeyle faaliyetlerini sürdürdüğü maaş, teftiş ve masraf defterlerinden öğrenilmektedir. Ehl-i Hiref örgütünün uğraşlarıyla Osmanlı sanatının bütün dallarını dolayısıyla cam sanatı da biçimlenmiştir⁵⁶. "Cemâat-i câmgerân-ı hâssa" olarak defterlerde kayıtları bulunan bu sanatkârlar, dönemin zevkine uygun olarak cam eşyalar üretmişlerdir⁵⁷.

Osmanlı dönemi camcılığı geliştikçe güçlü bir teşkilatlanma ihtiyacı da ortaya çıkar. Bütün üretim alanlarında olduğu gibi cam üretiminde çalışanların da şişe, ayna ve sırça kollarında örgütleri bulunur. Bu örgütlerin yönetimini ve düzenlenmesini Enderun'u Hümayun tarafından seçilen kâhyalar sağlamakta olup cam üretimi saray tarafından desteklenmekte ve denetlenmektedir. Camcı ve şişeci esnafının nazırları, kethüdaları, yiğitbaşları, duacıları ve ustaları vardır⁵⁸.

Bu dönemde, hammadde temininden üretim planlamasına ve üretim artıklarının değerlendirilmesine kadar bir dizi düzenleme yapılır ve dikkatle denetlenir. Özellikle defolu camların piyasaya sürülmemesi için her türlü tedbir alınır. Defolu mallar ve üretim

⁵⁵ Küçükerman, *İstanbul'da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 44-45.

⁵⁶ Filiz Çağman, "Kanuni Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü: Ehl-i Hiref", *Türkiyemiz*, 54, 1988, 11; Filiz Çağman, "Mimar Sinan Döneminde Saray'ın Ehl-i Hiref Teşkilatı", *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1988, 73-77; Bahattin Yaman, "1545 Yılı Osmanlı Saray Sanatkârları", *Belleten*, C. LXXII, 264, TTK Yayınları, Ankara 2008, 501-534.

⁵⁷ Pelin Filiz Bozcu, *Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı: Ehl-i Hiref*, (Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul 2010, 73.

⁵⁸ Fuat Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1996, 5-7; Küçükerman, *İstanbul'da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 54.

artıkları kırılarak imalathanelere satılır. Bu kırık camlara “Maya” denilir. Bunlar, cam imalatında ergimeyi kolaylaştırmak için cam harmanına katılır. Bu bir çeşit geri dönüşüm uygulamasıdır. Mayanın yabancı ülkelere ihraç edilmesi yasaklanır. Ayrıca, çalışanlar için sosyal haklar da tanınır. Bir çeşit sigorta veya emeklilik tarzı hizmet veren vakıflar tanzim edilir⁵⁹.

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde, 1522 yılında yapılan Rodos kuşatması sırasında camdan yapılmış “humbara” denilen havan topları kullanılır. Kalın camdan yapılan ve içine yanıcı maddeler doldurulan bu humbaraların kırıklarına, Rodos’ta yapılan kazılarda bol miktarda rastlanır⁶⁰.

1550-1557 yıllarında yapılan Süleymaniye Cami ve İmareti’nin muhasebe defterleri ve inşaat defterlerinde, çeşitli sanat dallarında çalışan toplam 3523 ustanın kaydı bulunur. Müslüman ve Hristiyan ustaların çalıştığı bu sanat dallarından birini de camgerler oluşturur⁶¹.

1555 yılına ait çeşitli belgelerde; gündelik hayatta kullanılan, sipariş edilen eşyaların arasında cam eşyalara ait kayıtlar da vardır⁶². 1569 yılına ait bir belgede ise Sokullu Mehmed Paşa’nın sipariş detayları yer alır. Sokullu Mehmed Paşa, Venedik Balyosu Marc Antonio Barbaro’ya çizimler vererek kendi yaptırdığı camiler için toplam 900 adet cam kandil ısmarlar. Bu kandillerin 300’ü “cesendello” denilen silindirik kandil, 300’ü yuvarlak karınlı yüksek kaideli kandil, 300’ü ise bu yuvarlak karınlı yüksek kaideli kandillerin büyük boyutlarında olanlarındandır⁶³.

1603-1604 yıllarındaki arşiv belgelerinden edinilen bilgilere göre Topkapı Sarayı’nda kullanılan “364 adet çeşitli cam ve billur” eşyanın bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer belgede ise, cariye ve ağaların erzak tahsisatından bahsederken İstanbul kandili, Frenk kandili gibi tanımlamalar geçmektedir. Frenk ibaresinden gündelik hayatta ithal edilen camların kullanıldığı anlaşılır. Fakat bu camların, İstanbul üretimi camlara göre az

⁵⁹ Fuat Bayramoğlu, *Turkish Glass Art and Beykoz-Ware*, Publications of the RCD Cultural Institu, İstanbul 1976, 33.

⁶⁰ Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, 9.

⁶¹ Ömer Lütfü Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, C. 1, Ankara 1972, 250-280.

⁶² Özgümmüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 40-41.

⁶³ Bayramoğlu, *Turkish Glass Art and Beykoz-Ware*, 39; Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, 15-16; Robert J. Charleston, “The Import of Western Glass into Turkey: Sixteenth-Eighteenth Centuries”, *The Connoisseur*, May 1966, 19-26.

olması, yerli üretimin yeterli düzeyde bulunduğunu ve ithalatın sınırlı olduğunu gösterir⁶⁴.

1640 tarihli Narh Defteri'nde de cam eşyalarla ilgili bilgiler bulunur. Sürahi, kâse ve maşrapalar, hasırlı şişeler, ibrikler, vazo, kandil, değişik fanuslar, ayna ve düz camların fiyatları verilir⁶⁵.

17. yüzyılın ünlü gezgini Evliya Çelebi, “Seyahatnâme” adlı eserinde İstanbul'daki dükkanlardan ve cam tüccarlarından bahseder⁶⁶. Şişehanelerden, şişe tacirlerinden, aynacılar ve vitraycılardan söz ettiği bölümlerde; kısaca o dükkânların nerede bulunduğu, dükkânın pirinin kim olduğundan, çalışma düzenlerinden ve cam eşyalarla dükkanlarını nasıl süslediklerinden söz eder. Cam ve kristal taşçılar esnafının, şişeciler esnafının ve camcılar esnafının anlatıldığı bölümlerde; bu esnafların tahtıveranlar üzerinde mesleklerini icra ederek gezdiklerini söyler. Şişeciler esnafının anlatıldığı bölümde⁶⁷, “*Bunlar büyük tahtıveran üzere bir şişehane içinde şişe yaparak geçip giderler, ama cehennem ateşinden bir kıvılcım görmek isteyen can, şişehaneleri görüp ondan ibret alsın ki cehennem ateşi yanında bu ateş bir kıvılcım değildir.*” sözleri dikkat çekicidir. Ünlü oryantalistlerden Leunclavius de gezici camcılardan söz etmektedir. Tekerlekli bir öküz arabasında, yanan bir ocak üzerinde üretim yapan iki işçinin cam üflediğini anlatır. Arabanın arkasında ise iki öküzün çektiği odun yüklü bir arabadan söz eder. Ayrıca kırmızı ve beyaz bayrak taşıdıklarından da bahsetmektedir⁶⁸.

Osmanlı dönemi camcılığı, devlet tarafından desteklenen ve belli kurallara bağlanarak yönetilmeye çalışılan bir sanayi olarak düşünülmelidir⁶⁹. Cam ustaları farklı zamanlarda, şehrin belirli bölgelerinde üretimlerini sürdürmüştür. Yazılı kaynaklarda adı geçen veya kazılar sonucu ortaya çıkan bu bölgeler Bakırköy, Sultanahmet, Tekfur Sarayı, Sirkeci ve Beykoz'dur. Ayrıca daha önce de değindiğimiz gibi camcılar; aynacılar, şişe ustaları ve pencere camı üreticileri olarak ayrı ayrı imalathanelerde üretim

⁶⁴ Özgümiş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 42.

⁶⁵ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983, 73, 204-205, 306.

⁶⁶ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*, (Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), 1. Cilt-2.Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, 573, 607, 621, 630-631.

⁶⁷ Evliya Çelebi, 607.

⁶⁸ Johannes Leunclavius, *Türk Milletinin Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019, 494.

⁶⁹ Ahmet Kala, *İstanbul Külliyyatı: İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Esnaf Tarihi 1*, İstanbul 1997, 13, 71, 97-99, 161-165, 307-308, 314.

yapar. Yüksek ısı kullanılarak yapılan ve oldukça maharet gerektiren bu sanatın üretim atölyeleri, yangın gibi doğal afetlerin yaşanma riskinden dolayı şehrin dışına taşınır. Beykoz Fabrikası'nın kuruluşuna kadar en önemli cam üretim merkezi Eğrikapı'daki Tekfur Sarayı olur⁷⁰.

İstanbul'da Marmaray-Sirkeci istasyonu inşası sırasında, 2004-2011 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri denetiminde yapılan arkeolojik kazılarda çok miktarda Osmanlı camı ortaya çıkarılmıştır. Çıkarılan camlar, Osmanlı camcılığının tarihi açısından büyük önem taşır⁷¹. Bu kazılarda ortaya çıkarılan en erken tarihli Osmanlı camları (15. yüzyıl), kahverengi, yeşil, mavi, mor, turkuaz renklerinde ve tonlarındadır. Serbest üfleme ile yapılan bu cam şişelerin üzerine omuzdan aşağı gelecek şekilde, kaburgalı ikinci bir tabaka cam sarıdır. Şişelerin boyunlarının omuzla birleştiği yerde boğum bulunur. Tüm bu detaylar göz önüne alındığında; bu camların üretim teknikleri açısından Abbasi camlarına, renkleri açısından da Bizans camlarına çok benzediği gözlemlenir⁷². Bulunan camların, *Sûrnâme-i Humâyun* eserindeki cam biçimlerinin gerçek örnekleri olması dolayısıyla bu camlar "Surname camları" diye tanımlanır⁷³. Ayrıca bu kitap resmindeki şişelerin benzerleri İstanbul'daki Şehzadebaşı kazılarında da bulunmuştur⁷⁴.

III. Murad (1578-1595) döneminde, 1582 yılında oğlu şehzade Mehmed (III. Mehmed) için Mayıs ayından Temmuz'a kadar 52 gün süren şenliklerin anlatıldığı, İntizami'nin yazıp Nakkaş Osman'ın resimlediği el yazması kitaptan⁷⁵ cam ve camcılık hakkında da bilgi edinebilmekteyiz. Osmanlı devletinin gücünün, ihtişamının gösterisine dönüşen bu şenlikte, İstanbul esnafları hünelerlerini göstererek geçit yapmaktadırlar. Geçit töreninde, gündelik hayatta kullanılan cam eşyaları üreten ustalar ve mimaride kullanılmak üzere pencere camı üreten ustalar olarak ayrı ayrı resmedilmişlerdir.

⁷⁰ Ömür Bakırer, "Tekfur Sarayı Cam Buluntuları", *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara 2001, 41-56; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 42-43.

⁷¹ Üzlifat Özgümüş, "Surname Camları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Oktay Aslanapa Özel Sayısı, Kasım-Aralık 2009, 325-330.

⁷² Üzlifat Özgümüş, "Marmaray Sirkeci Kurtarma Kazıları Cam Buluntularının Değerlendirilmesi", *1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 5-6 Mayıs 2008, 126.

⁷³ Özgümüş, "Marmaray Sirkeci Kurtarma Kazıları Cam Buluntularının Değerlendirilmesi", 126.

⁷⁴ J. W. Hayes, "Glass of the Ottoman Period", *Excavations at Saraçhane in İstanbul*, C. II, 1992, 418-420.

⁷⁵ İntizamî, *Sûrnâme-i Humâyun*, 1587 civ., TSM, H. 1344.

Kitabın “Sırçacıların Geçişi” olarak anlatılan bölümün metninde, “*Ol esnada sırçacılar zümresi ki alemde sanatları velâyet mertebesidir odden suyu peyda ve külhandan*” yazısı, sırçacıların sanatlarının velilik mertebesinde görüldüğünü gösterir. y. 32b-33a’da şenliğin 8. günü kırmızı ve beyaz sancaklarıyla camcılar loncasının hünerlerini göstererek meydandan geçişleri betimlenir⁷⁶ (Foto. 8-9).

Foto.8-9. Camcı Esnafının Geçişi, İntizami, *Sûrnâme-i Humâyûn*, 1587 civ., TSMK, H. 1344, y. 33a-32b (Bağcı vd, 2006)

Sûrnâme-i Humâyûn’un y. 33a’da görülen resminde, Camgeran Loncası mensupları çok yüksek derecede ısı üreten cam fırınına bir araba üstüne yüklemiş, meydandan geçirmektedirler; bir yandan da şişelerini üfleyerek şekillendirmektedirler. Arabanın üzerindeki araç-gereçler, günümüzde cam üretiminde kullanılanlarla hemen hemen aynıdır. Arka planda, ellerinde düz veya eğik kaburgalı şişeler tutan figürler görülür. Bu şişeler, huni ağzılı ve uzun boyunludurlar. y. 32b’de ise, diğer resmin devamı olarak, cam fırınına taşıyan arabanın ardından, cam ustaları ürettikleri kum saati, sürahi benzeri cam eşya ve diğer sayfada görülen huni ağzılı, uzun boyunlu şişeleri taşıyarak yürürler⁷⁷.

⁷⁶ Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 45-46.

⁷⁷ Serpil Bağcı vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, 144; Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012, 107-108; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 44-46.

El yazması eserin metninde “Ameden-i Camcıyan” bölümünde pencere camı üreten ustaların geçişleri anlatılır. Metinde, “*anlar dahi kârhânelerin araba üzerinde peyda ve dükkânların edevat-ı malzeme ile hüveyda eylemişler çatma kaşlu civanların kimi oturub alçı döküb pencerelere envaigirihler geçmekle uşşakın gözleri karşuda cam asa oyulu kalmış ve kimi ziba karanfiller ve güller ve serviler peyda idüb âlâ dal budak salmış kimi ahenintelden zenburi perdeler örmekde ve kimi camlara cila için ter sünger sürmekde muhassıl her biri bir şuğllemukayyed olub maharatlerin itmama ve sanatların encameirişdirmekde*” denilerek pencerelerin yapımı ve süslemeleri hakkında bilgi verir⁷⁸. y. 401b- 402a’da bulunan resimlerde ise gerek ellerinde gerek tekerlekli bir araba içinde revzenleri taşıdıkları görülür (**Foto. 10-11**). Metinde tarif edilen ve resmedilen bu pencereleri, bugün Topkapı Sarayı’nda görmek mümkündür.

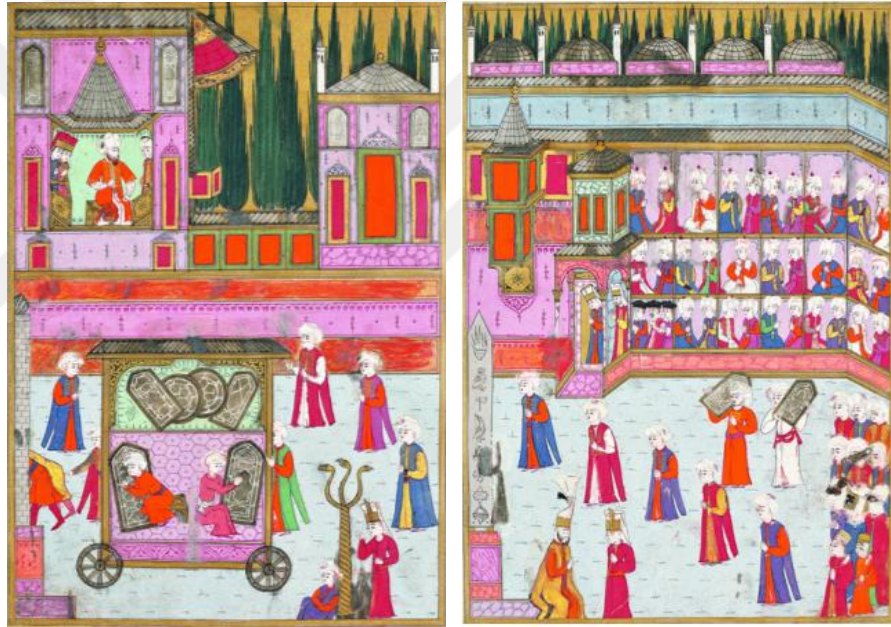

Foto.10-11. Revzenci Esnafının Geçışı, İntizami, *Sûrnâme-i Humâyun*, 1587 civ., TSMK, H. 1344, y. 402a-401b (Küçükerman, 1985)

Osmanlı mimarisinde gerek dini mimaride gerekse sivil mimaride görülen tepe pencereleri, renkli camlı alçı pencerelerle yapılır ve çok özgün kompozisyonlara sahiptir. Bu bezemeli pencere camlarına “revzen-i menkuş” denir. Büyük bir işçilik ve sabırlı çalışmayı gerektiren revzenlerin yapımı kolay değildir. Küçük camlar bir araya getirilerek alçıdan yapılan taşıyıcı sistem içine özenli ve özel tekniklerle yerleştirilmesi gerekmektedir. Duvarlar kalın olduğu için iç yüzeye revzenler, dış cepheden görünen

⁷⁸ Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 51.

yüzeye ise düz renkli alçı pencere yerleştirilir. Çift camlı olarak düzenlenen, renkli ve beyaz camla oluşturulan bu pencerelerin yapı içerisine yansımaları çok özgün ve etkili bir görünümüdür⁷⁹.

Foto.12-13. Cam Eşyalarla Gösteri Yapan Cambazlar, *Süsnâme-i Vehbi*, TSMK, 1720, y. 83b, y. 33a (Tulum, 2008)

Lale devrinde, III. Ahmed'in oğulları için 18 Eylül- 2 Ekim 1720 tarihleri arasında, Ok Meydanı ve Haliç'te sünnet düğünü şenlikleri yapılmıştır. Bu şenlikleri anlatan Vehbi'nin yazdığı ve Levni'nin resimlediği *Süsnâme-i Vehbi* el yazmasında⁸⁰, cam işçiliği ile ilgili tasvirler de görülmektedir (**Foto. 12-13**). Bazı cambazlar, kafalarına koydukları tahtaların üzerinde kat kat camlar taşımaktadırlar⁸¹. Ayrıca, el yazmasındaki diğer resimlerde yer alan mimari yapılar dikkatli bir şekilde incelendiğinde resimlerdeki pencerelerin dönemin pencerelerine çok benzetilerek çizildiği görülür.

⁷⁹ Küçükerman, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığında Örnekler*, 190; Önder Küçükerman, *Türkiye'nin Kültür Mirası 100 Cam*, NTV Yayınları, İstanbul 2008, 46; Üzlifat Özgümüş, "Osmanlı Vitrayı", *Tarih-Toplum*, 64, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, 24-25; Üzlifat Özgümüş, "Cam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, 40-41.

⁸⁰ Mertol Tulum, *Surname-Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008, 99, 707, 728.

⁸¹ Bağcı vd., 266-267.

1.5.2. Avrupa'nın Önemli Cam Merkezleri

1.5.2.1. Venedik

Venedik camcılığının, ilk olarak 450 yıllarında İtalya'nın kuzeyinde bulunan Aquileia'dan gelen ustalar ve daha sonraki yıllarda ise İstanbul'dan gelen Bizanslı ustalar tarafından başlatıldığı düşünülmektedir⁸². Venedik camcılığı ile ilgili en eski belge 982 tarihli, bir bağış makbuzudur. Venedik'teki yapıların ahşap olmasından ve yangın tehlikesinden korkulduğu için cam üretim merkezlerinin yeri değiştirilmiştir. 1292 yılında tüm cam merkezlerinin, ana şehirden yaklaşık 5 km uzaklıktaki Murano adasına taşınmasına karar verildiğine dair belgeler vardır⁸³. Ayrıca, ilerleyen yıllarda başka belgelerde ise Murano'lu camcılardan söz edilmektedir⁸⁴.

Orta Çağ'da Venedik'in cam üretim merkezi olarak öneminin artmasının ve Rönesans döneminde camcılık merkezi olmasının en önemli nedenlerinden biri coğrafi konumudur. Kentin; Batı Avrupa, Bizans ve Doğu ile ticari bağlantıları kurabilmesi hem yeni teknikleri öğrenmelerini hem de kendi ürünlerini daha geniş bir pazarda ithal etmesini sağlamıştır⁸⁵.

Haçlı Seferleri sırasında Doğu Akdeniz'deki Bizans, Abbasi, Fatımi, Eyyubi ve Memluk camlarını yakından tanınması Venedik camcılığını etkiler ve gelişmelerini sağlar. Ayrıca İstanbul'un Latin istilasına uğraması sonucunda Bizans hazineleri Venedik'teki San Marco kilisesine ganimet olarak götürülür. Aralarında çok kıymetli Bizans camları da vardır⁸⁶. Tüm bu bilgilere dayanarak, Venedik camcılığının temelini oluşturan cam üretimleri Doğu Akdeniz cam üretimlerinin ve sanatının bir benzeri olarak gelişim gösterdiğini söyleyebiliriz.

Cam üretimi yapılırken ana malzeme olan kum, Akdeniz kıyılarından temin edilirken Suriye ve İskenderiye'den ise soda ithal edilerek üretim yapmışlardır⁸⁷. Erken örneklerin çoğunluğunu şişe, kâse, bardak, lamba gibi günlük ürünler oluşturur. Diğer yandan Venedikli cam üreticileri, camla ilgili hemen hemen bütün sanat alanlarında farklı

⁸² Harold Newman, *An Illustrated Dictionary of Glass*, Thames & Hudson Ltd., London 1977, 327.

⁸³ Dan Klein-Ward Lloyd, *The History of Glass*, Orbis Publishing Limited, London 1984, 68.

⁸⁴ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 42-43.

⁸⁵ Klein- Lloyd, 67.

⁸⁶ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 43.

⁸⁷ Küçükerman, *200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde "Çeşmibülbul"*, T.Ş.C.F.A.Ş., İstanbul 2002, 17.

tasarım ve biçimlerde üretimler de yapar. Bu camların temel özelliği, kalıp kullanmadan, sadece el ustalığı ile geliştirilmiş olmasıdır. Bu zengin üretime bağlı olarak, Doğu Akdeniz'den başlayıp Almanya, Fransa, Hollanda ve İngiltere'yi kapsayan geniş bir alanda cam ticareti yapmışlardır⁸⁸.

1457 tarihli bir belgede, ilk kez “Kristal Cam” terimi kullanılmıştır. Magnezyum ilavesiyle kaya kristali berraklığında üretilen ve doğal kristale benzerliğinden ötürü “cristallo” da denilen bu saydam ve renksiz camlar çok beğenilir⁸⁹.

1527 yılında, Venedikli camcı Filippo Sereno, “Filigrana Retortoli” adıyla bir patent alır. Bu patent, “renkli ve beyaz çubukları iki cam arasına yerleştirerek döndürme” olarak tanımlanır. İlk günlerden başlayarak, hemen hemen bütün cam üreticilerini etkileyen bir teknik olur⁹⁰.

16. yüzyılda, renksiz camın üstüne opak beyaz cam şeritlerle bezeme (laticino) yöntemi geliştirilir ve giderek daha girift bezemeler oluşturulur⁹¹. Angelo Barovier tarafından “lattimo” denilen beyaz opak cam üretilir. Miotti ailesi de mineli lattimo camlarıyla tanınır. Bu dönemde, buzlu (çatlatılmış) cam, aventurin, kalseduan ve vetro filigranato gibi cam çeşitleri ortaya çıkar⁹².

Venedik camları çok ince olmasından dolayı kesmeye elverişli değildir. Camın bu yapısı nedeniyle çoğunlukla sıcak işlemlerle bezemeler yapılmıştır. Ayrıca mineleme, yıldızlama ve tıraşlama da tercih edilen süsleme teknikleridir. Süs ve sofraya eşyaları son derece zengin desenlerle süslenir⁹³.

Venedik yöneticileri, camcılıkta elde edilen bu teknolojiyi ve sanat düzeyini korumaya çalışır. İlk olarak, Venedikli camcılarının dışarıya bilgi çıkarmasını kesinlikle yasaklanır. Bu yasağa karşın, yabancı ülkelere gelen camcılar, adadaki bazı atölye ve fırınlarda büyük paralar ödeyerek çalışmışlardır. Ancak kristal camın bulunmasından sonra yabancıların atölyelerde çalışmalarının da yasaklanmış olduğu bilinmektedir.

⁸⁸ Küçükerman, *200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbul”*, 17

⁸⁹ Zeynep Rona, “Cam İşçiliği”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, YEM Yayın, İstanbul 2008, 285; Önder Küçükerman, *Sanayi Devrimi'nin Beykoz'daki Ünlü Temsilcileri: Beykoz Camcıları*, Beykoz Kitaplığı, İstanbul 2021, 20; Davison, 178.

⁹⁰ Küçükerman, *200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbul”*, 17-18; Küçükerman, *Sanayi Devrimi'nin Beykoz'daki Ünlü Temsilcileri: Beykoz Camcıları*, 20.

⁹¹ Rona, 285.

⁹² Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 43.

⁹³ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 43.

1600'lü yıllarda ise, sadece Muranolu Ustalar Topluluğuna dahil olan kişileri gösteren “Libro d’oro (Altın Kitap) adında bir kitap hazırlanır. Böylece kitapta ismi olanlar ve yakın akrabaları, cam üretimi yapabilmekte ve atölye açabilmektedir. Bu önlemler de tam etkili olmayınca, cam ustalarının sahip oldukları bilgilerin yayılmaması için göç etmeleri de yasaklanır⁹⁴. Bu kadar önleme rağmen Venedikli ustalar yavaş yavaş çeşitli ülkelere giderek Avrupa’nın pek çok yerinde “Venedik işi” camlar üretmeye başlar⁹⁵.

16-17. yüzyıllarda Venedik camcılığında altın bir çağ yaşanır. Barok çağın heykel sanatından etkiler taşıyan özgür ve fantastik formlar, spiraller, kanatlar ve ejder motifleri kullanılmaya başlar. Venedik cam ve kristalleri birçok ülkede taklit edilir ve bu ürünleri birbirinden ayırt etmek zordur. “A la façon de Venise” stili tüm Avrupa’ya yayılarak popülerleşir.

1700’lerde Guiseppe Briati keşfettiği potasyumlu kristal ile Bohemya tarzında cam eşyalar üretir. Bunlar arasında rengarenk çiçeklerle süslü büyük kollu avizeler de vardır. 1806’da Venedik, Napolyon İmparatorluğuna daha sonra da Avusturya’ya bağlanır. 1866’ya kadar Avusturya’nın egemenliği altında yaşar. Bu dönem Venedik’in karanlık yıllarıdır, ağır vergiler ödemek zorunda kalmışlardır. Cam atölyeleri de zorluklar içinde varlıklarını sürdürmüştür⁹⁶.

18. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile Avrupa’nın birçok yerinde camcılık merkezlerinin açılması ve hepsinin birbiriyle yarış halinde olmasından dolayı Venedik camcılığı olumsuz etkilenir. Venedik camlarının geleneksel biçimleri, değişen modayla yapılan “kalın ve parlak” İngiliz ve Bohemya camları nedeniyle Venedikli asillerin bile ilgisini kaybeder⁹⁷.

19. yüzyılda, Murano camcılığı, sanayi devriminin ortaya çıkardığı yeni üretim sistemine ve kurallarına göre kendisini geliştirerek yeniden önemli bir üretim merkezi olmanın yolunu bulur. Özellikle cam ustalarının girişimiyle, eski ünlü teknikler yeniden

⁹⁴ Küçükerman, 200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbül”, 18; Küçükerman, Sanayi Devrimi’nin Beykoz’daki Ünlü Temsilcileri: Beykoz Camcıları, 21.

⁹⁵ Klein- Lloyd, 80.

⁹⁶ Canav Özgümüş, Çağlar Boyu Cam Tasarımı, 44.

⁹⁷ Küçükerman, 200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbül”, 21-22.

araştırılarak canlandırılır. 1854'te Fratelli Toso'ların cam ocağı, 1859'da Antonio Salviati'nin fabrikası üretime başlar⁹⁸.

1.5.2.2. Almanya ve Bohemya

Almanya'da cam üretimi tarihinin Roma dönemine kadar uzandığı bilinir. Venedik camcılığına karşılık, 13-14. yüzyıllarda; Ren bölgesi, Saksonya, Hesse ve Thuringia gibi ormanlık bölgelerde “Waldglas” denilen yeşilimsi, kalın ve kaba camlar üretilir. O dönemlerde, Almanya'daki camcılarının atölyelerini ormanların kenarında kurmasının nedeni, cam fırınlarında reçineli çam odunu kullanmalarıdır. Bu nedenle cam sanayii “Ormanların sanatı” ve “Şehir dışı sanatı” olarak da tanımlanmıştır⁹⁹.

Bohemya'da en eski cam atölyeleri 14. yüzyıla tarihlendirilmektedir. 15. yüzyılda ise en az 20 atölye vardır. 1530'larda Fálnov ve Krompach'ta fabrikalar açılmaya başlar. 16. yüzyılda atölyelerin sayısının 24'e çıktığı bilinir¹⁰⁰.

16. yüzyılda, Venedikli cam ustaları Almanya, Bohemya ve Avusturya'ya gelince Venedik formları benimsenir. “A la façon de Venise” kaplar yapılır. Bezeme olarak mineleme çok yaygın olarak uygulanır. 17. yüzyılda Schwarzlöt camlar üretilmeye başlar. Ayrıca süslemelerde; soğuk boyama, elmastraş ve çarktraş teknikleri de kullanılır. 1661-1684 yıllarına arasında camcı loncaları kurulur. George Franz Auguste Longueval Buguoy (1781-1851), potas ve kireç kullanılarak dayanıklı camlar üretir. Bu yeni ve dayanıklı camlar, kesme ve tıraşlamaya çok elverişlidir. Ayrıca Buguoy, farklı renkli opal camların da kaşifidir¹⁰¹.

Biedermeier döneminde (1820-1840) yakıt olarak kömürün kullanılmaya başlamasıyla birlikte cam üreticileri artık ormanlarda çalışmak yerine şehirlere yönelmeye başlamışlardır. Özellikle Haida civarında birçok cam atölyesi açılır. Haida yakınlarındaki Blottendorf'lu bir cam üreticisi olan Friedrich Egermann (1777-1864)

⁹⁸ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 44.

⁹⁹ Küçükerman, *200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbul”*, 22; Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 46.

¹⁰⁰ Klein- Lloyd, 84.

¹⁰¹ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 48.

“lithyalin” camını keşfeder. Kırmızı veya başka renklerde damarlı opal lithyalin camları yarı değerli taşları taklit eder. Bir tipine de “chamaleon-glass” denilmektedir¹⁰².

Bohemya camcılarının, uluslararası pazarların istediği camlara uygun üretimler yapmaları ve Almanya, Polonya, Rusya, Macaristan, Fransa, İspanya, İtalya, Danimarka, İsveç ve Osmanlı İmparatorluğu’na ihracatlar yapması önemli bir gelişmedir. Belgelere göre, 18. yüzyılda Avrupa’nın 12 büyük şehri ve limanında 38 adet “Bohemya evi” açılmıştır¹⁰³. Kısacası, Bohemyalı camcılar, çok iyi stratejiler uygulayarak kendi cam sanatlarını zirveye taşımışlardır.

Bohemya camları tasarım bakımından olağanüstü tekniklerle yapılır ve daima en üst düzeydeki kesime hitap eder. Bu dönemde, 1857 yılında ünlü gravürcü Ludwig Moser tarafından Karlsbad (Karlov Vary) şehrinin merkezinde “Moser” cam fabrikası kurulur. Bu fabrika, dünyaca ünlü bir kaplıca merkezi olan Karlsbad’a gelen varlıklı ve ünlü ziyaretçiler için sınırlı sayıda ve özel üretim kristal cam üretimi yapar. Başlarda hediyeelik eşyalar üretilirken daha sonra saraylar için çok lüks içki takımları, kişisel bakım malzemeleri, vazo ve kâse gibi eşyalar üretmeye başlanır. Bu dönemin önemli bir diğer camcısı Kolomon Moser’dir. 1900’lerin başında Karlsbad’da bir stüdyo kurmuştur. Burada özel “Art glass” denilebilecek özel üretim cam eserler üretir. Cameo cam çalışmaları yapar ve Lötzer firması için desenler hazırlar¹⁰⁴.

Bohemya camcılığına katkıda bulunmuş bir diğer aile de Riedel’lardır. Josef Riedel uranyum kullanarak floresans yeşili ve sarısı camlar üretmiştir. Üzerleri kesme ve yaldızla bezenerek yapılan bu camlara özel isimler vermiştir. Camların renklerinin başına, eşi Anna’nın ismini ekleyerek yeşil olanına “Annagrün”, sarı olanına ise “Annagelb” adlarını vermiştir. Diğer Riedel’lar da bir araya gelerek bir fabrika kurar ve Kamenick Senov cam dekoratörleri ve Jablonec’teki mücevherciler için cam üretirler. 1887’de Harrachov fabrikasını alarak, büyük çapta lüks cam ihracatı yapan bir firma haline gelirler¹⁰⁵.

¹⁰² Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 48; *Kokuların Mirası, Parfüm Şişeleri Sergisi-The Heritage of Scents, An Exhibition of Scent Bottles*, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul 1993, 27.

¹⁰³ Küçükerman, *200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbül”*, 23-27.

¹⁰⁴ Önder Küçükerman, “Bohemya Cam Sanatı Geleneğinin Çok Özel Bir Cam Fabrikası”, *Antik&Dekor*, 26, İstanbul 1994, 23; Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 48.

¹⁰⁵ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 48-49.

1.5.2.3. İngiltere

İngiltere’de, cam üretiminin tarihi Roma dönemine kadar uzanmaktadır. Diğer Avrupa cam merkezlerinde olduğu gibi burada da ağaçlık bölgelerde atölyeler kurulmuştur. Kent, Surrey ve Sussex bölgelerinde kurulan bu atölyelerde, kiliselerde kullanılan pencere camları “Waldglas” türünde üretilmiştir. 14. ve 15. yüzyıllarda ise, Oxford, Colchester, York ve Gloucester’de pencere camı üretim merkezleri kurulmuştur¹⁰⁶.

16. yüzyılda, bir yandan Almanya’nın ormanlık bölgelerinde yapılan “Waldglas” türü üretilirken öte yandan da Venedik’ten gelen cam ustalarının da etkisiyle Venedik türü cam ürünler yapılır. 1615’lerde cam fırınlarında odun kullanılmasının yasaklanması ile 17. yüzyılda, ormanları korumak amacıyla cam üretim merkezleri kömür havzalarına taşınır ve “Waldglas” türü camların üretimi zamanla biter.

17. yüzyılın sonlarına doğru, İngiliz cam ustaları yabancı teknik ve malzemeler yerine kendi yerel kaynaklarından yararlanmaya başlamıştır. 1675 yılında, George Ravenscroft camın hammaddesine kurşun ekleyerek Venedik camından daha dayanıklı ve sağlam olan “kurşun cam” bileşimini tanıtır. Kurşun camın bir diğer özelliği ise yavaş yavaş işleme tekniklerinin uygulanabilmesidir. Bu teknikle birlikte artık Venedik türü teknikler bir yana bırakılarak bu türe özgü teknikler geliştirilir. *Kraliçe Anne Üslubu*’nun özelliklerini yansıtan, ağır, ayaklı, huni tipi ve üstü kabaralarla işli bardaklar üretilir¹⁰⁷. Kurşun cam üretimi Londra’yı en önemli merkez haline getirir ve Stourbridge, Newcastle, Bristol, Sheffield, Leeds gibi başka yerlerde de fabrikalar kurulur¹⁰⁸.

1745-46 yıllarında, Cam Üretim Vergisi çıkarıldığında cam üretiminde duraklama görülse de cam üretimi devam eder. Cam eşyaların ağırlığı azaltılarak daha hafif ve zarif eşyalar üretilmeye başlar¹⁰⁹.

18. yüzyılda biçimlerde görülen hafiflemeye bardakların ayakları inceler, uzar ve zarifleşir. Bu bardakların ayakları Venedik latticino türünde bezenir. Dönemin ayaksız bardaklarında, özellikle oyma işçiliğinde Alman ustaların etkileri görülmektedir.

¹⁰⁶ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 50-51.

¹⁰⁷ Davison, 40; Rona, 285-286.

¹⁰⁸ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 51.

¹⁰⁹ Davison, 40.

Yüzyılın ikinci yarısında ise, İngiliz özellikleri ortaya çıkar; çiçek, Çin etkili desenler ve kır sahneleri bezemelerde kullanılır. İngiltere’de üretilen cam, oymacılığa elverişli olmasından dolayı elmas iğne oymacılığı gelişir ve bütün Avrupa’da bu oymacılığı yapan ustalar aranır olur. Aynı dönemde emaye işçiliği de görülür. Michael Edkins (1734-1811) beyaz cam üstüne uygularken Beilby ailesi renksiz cam üstüne emaye uygular. Bu tekniklerden ziyade, İngiltere’de cam bezeme tekniklerinin en önemlisi “kesme cam” da denilen tıraşlama tekniğidir. İlk örneklerine 1725 dolaylarında rastlanan bu yöntemde, kapların özellikle ağız ve dış bölümlerine taraklama yapılmakta ya da çentik atılmaktadır. 1745-1770 yılları arasında yüzeysel tıraşlama tekniğiyle baklava ve çokgen gibi geometrik biçimler ve nervürler uygulanarak karmaşık bir bezeme türü elde edilmiştir. 1770 dolaylarında Yeni-Klasikçilerin etkisiyle bezemelerde yalınlaşma görülürken yüzyılın sonlarına doğru daha derin tıraşlama yöntemleri kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlar¹¹⁰. 18. yüzyılın sonlarına doğru, Robert Lucas’ın Bristol yakınlarında Nailsea’da kurduğu atölyede, süslü ve pahalı camların ucuz benzerleri yapılır ve “Nailsea stili” ortaya çıkar.

1845 yılında, cam üretim vergisinin kalkmasıyla birlikte cam üreticileri ağır bir yükten kurtulur ve yeni buluşlara yönelirler. 1851’de Londra’da Kristal Saray’da büyük bir uluslararası sergi açılır. Tasarımlarda, renklerde, çeşitli bezeme biçimlerinde farklı denemeler ve gelişimler gözlemlenir. Bu alanlarda öncü olan Thomas Webb ve Stevens and Williams üretim firmaları dönemlerin moda akımlarında üretimlerini sürdürürler¹¹¹.

1.5.2.4. Fransa

Orta Çağ’da camcılık Normandiya ve Lorraine bölgelerinde yoğunlaşır ve bu bölgelerde “Waldglas” türünde pencere camları üretilir. Normandiya bölgesinde, göbekli pencere camları, Lorraine bölgesinde ise levha camların üretimi yapılır. 14. ve 15. yüzyıllarda İtalya’dan gelen camcıların Fransa’ya yerleştikleri kaydedilir. 16. yüzyılda, Paris, Nevers, Orleans ve Nantes’da Venedik tarzı camlar üretilir. Günümüzde çok az örneği olan bu camlar, diğer Avrupa ülkelerinde üretilen Venedik camları kadar başarılı olmaz. Kaliteli camlar bizzat Venedik’ten, Almanya ve kuzey ülkelerinden ithal edilerek

¹¹⁰ Rona, 285-286.

¹¹¹ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 52.

kullanılır. Nevers, Rouen, Bordeaux, Marsilya ve Paris'te lampworking tarzında küçük biblolar üretilmiştir¹¹².

17.-18. yüzyıllarda üretilen cam ürünlerin de büyük bir bölümünün kalitesiz olması nedeniyle ithal camların kullanılması Fransız camcılığı üzerinde olumsuz bir etki yapar. Ayrıca, 1676'da George Ravenscroft'un kurşun camını bulmasından sonra bütün Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Fransa'da da cam üretimi gerilemiştir.

Fransız camcılığını kurtaran en önemli gelişme ise tekrar “dökme düz cam” üretiminin yapılmasıdır. 1695 yılında, Orleans'lı Bernard Perrot'un ayna ve pencere camı üretiminde kullandığı teknik sayesinde Fransa bu konuda bir numaralı ülke olur¹¹³.

1760 yılında “Bilimler Akademisi” ödüllü bir yarışma düzenlenir. Bu yarışma ile cam endüstrisindeki başarısızlıklar ve çöküşün nedenleri tespit edilmeye çalışılır. Bu atılım başarılı olur ve kısa bir süre sonra birçok cam fabrikası kurulur. Bu fabrikaların arasında en önemlileri; 1765'te Baccarat'ta “Verreires de Saint-Anne” adıyla kurulan fabrika, 1767'de Lorraine'de kurulan “Cristalleries de Saint-Louis; 1784'te Sevr'de, Marie Antoinette'in himayesinde kurulan “Verrerie de la Reine”dir. Kurulan bu üç fabrika ve diğer küçük fabrikaların amacı İngiliz tarzı, kesme dekorlu kurşun camı üretmektir¹¹⁴.

19. yüzyıl ortalarında, kesme kristalle renkli cam üretimi yaygınlaşır. Özellikle opalin, yarı opak beyaz cam üstüne zengin boyama ve yaldızlama yapıldığı görülür. Ayrıca, Baccarat ve Lorraine'de kurulan fabrikalar etkinliklerini sürdürmeye devam eder ve büyük bir ün yapar. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra “Art Nouveau” ve daha geç bir akım olan “Art Deco” stillerinde yeni cam bezeme teknikleri ortaya çıkar. 1860-70 yılları arasında bağımsız sanatçıların yeni denemeleri ve çabalarıyla cam üretimi geliştirilir. Bu sanatçılar Eugène Rousseau, Emil Galle, Rene Lalique, Maurice Marinot, Jean Luce, Marcel Goupy ve André Thuret'dir¹¹⁵.

¹¹² Klein- Lloyd, 142; Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 54.

¹¹³ Klein- Lloyd, 142-143.

¹¹⁴ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 54-55.

¹¹⁵ Üzlifat Canav, “Art Nouveau Camlar”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, 1987, 36-39; Rona, 286; Klein- Lloyd, 199-213.

1.6. 19. YÜZYIL TÜRK CAM SANATINDA YENİ YÖNELİMLER

III. Ahmed zamanında, Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin 7 Ekim 1720- 8 Ekim 1721 tarihleri arasında Paris ziyaretinde yaptığı gözlem ve incelemelerin ardından Osmanlı saray yaşantısında Batı etkisi başlar¹¹⁶. Batı tarzı kıyafetler, eşyalar, aydınlatma araçları, eğlenceler moda olur ve Batı'ya açılış hareketi ile mimaride yeni üslup doğar.

Sultan III. Selim (1789-1808) zamanında gelişen batıya açılış hareketiyle birlikte öncelikle mimaride değişimler yaşanmaya başlar. Avrupa'da yaşanan Barok dönem, Osmanlı'nın kendi zevkine uyarlaması ile Türk barok üslubunun doğmasını sağlar ve köşklere, saraylarda bu etki görülür. Yeni değişimle birlikte yapılar, Avrupa'dan ithal edilen avizelerle, kristallerle dolmaya başlar¹¹⁷. Ayrıca, Avrupa'dan ithal edilen büyük boyutlu camlarla birlikte Osmanlı tepe pencerelerinde kullanılan küçük camlı örnekler de zamanla ortadan kaybolur¹¹⁸.

Osmanlı'nın bu yeni yönelimlerinin de etkisiyle birlikte Avrupa ülkeleri, Osmanlı ve Doğu zevkine uygun formlar ve bezemelerle “Alla Turchesca” ve “A la Turque” diye adlandırılan cam biçimleri tasarlar. Doğu ülkeleri, Avrupalı cam merkezlerinin rekabet ettiği önemli bir pazar haline gelir¹¹⁹. Avrupa'nın önemli cam üretim merkezleri olan Venedik, Bohemya-Moser, Fransız-Baccarat, İngiltere cam ürünleri modaya uygun olarak ithal edilir.

Diğer taraftan ise 19. yüzyılın başlarında, Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin etkisiyle oluşan yeni sanayi merkezleriyle rekabet edebilmek için atılımlar yapılır. İlk olarak düz ve geniş bir yer aranarak gerekli yatırımların yapılabilmesi için girişimler başlatılır ve Boğaziçi'ndeki Beykoz çevresi uygun bulunur. Beykoz, Paşabahçe, Çubuklu, İncirli veya İncir köyünde cam atölyeleri ve fabrikalar kurulur¹²⁰.

III. Selim döneminde, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Venedik camcılığından etkilenme görülür. Venedik cam teknolojisini ülkeye getirmek ve geliştirebilmek için

¹¹⁶ Yirmisekiz Çelebi Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi, (Haz. Beynün Akyavaş), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 129, Ankara 1993.

¹¹⁷ Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, 20.

¹¹⁸ Küçükerman, *İstanbul'da 500 yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 104; Güller Karahüseyin, *Shedding Light On An Era The Collection of Lighting Appliances in 19th Century Ottoman Palaces*, TBMM Milli Saraylar Yayınları, İstanbul 2009.

¹¹⁹ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 64; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 56.

¹²⁰ Necdet Bayraktar, *İstanbul Cam ve Porselenleri – Topkapı Sarayı Müzesi*:8, YKY, İstanbul 1982, 24; Küçükerman, *Sanayi Devrimi'nin Beykoz'daki Ünlü Temsilcileri: Beykoz Camcıları*, 50-51.

girişimler yapılır. Bu dönemde Mehmed Dede isimli Mevlevi dervişinin Venedik’te eğitim aldığı ve daha sonra Beykoz’daki atölyelerde camcılığa başladığına dair rivayetler vardır¹²¹ fakat bu konuda herhangi bir belge yoktur. Bu atölyelerde; fincan, sürahi, bardak, vazo, reçellik, gülabdan ve benzer formlar üretilir. Beyaz, süt rengi ya da saydam olmayan mavi renkte bir cam hamurundan yapılan bu ürünlerin üzerleri yaldızlı nakışlarla süslüdür. Döneminde çok sevilen bu camlara, üretim yerlerinden ötürü “Beykoz” veya “Beykoz işi” adı verilir¹²².

Tanzimat döneminde, dönemin devlet adamlarından Ahmet Fethi Paşa’nın (1801-1854) Türk cam sanayiinin temelini oluşturulmasında katkıları büyüktür. Ahmet Fethi Paşa, III. Selim döneminde kurulup sonra kapanmış olan eski cam atölyelerini, yeni bir fabrikaya dönüştürmeye uğraşır. I. Abdülmecid’in de buyruğuyla, eski cam fabrikasının devamı olan, yeni bir “Çini ve Billur Fabrika-i Hümayunu”nu kurdurur. Beykoz’daki bu fabrika, Osmanlı döneminin, o tarihe kadar kurulan ve uzun süreli sonuç veren girişimlerinden birisi olur. Bu bölgede geliştirilen camcılık günümüze kadar devam ettirilir ve Türk cam sanayiinin de içinde yeşerdiği ortamı oluşturur¹²³.

Boğaziçi’nde Çubuklu mevkiinde kurulan cam fabrikası hakkında çeşitli belgelerde, kaynaklarda ve dönemin gazetesi Takvim-i Vekayi’de bilgiler bulunur. Bu bilgilere göre; Mustafa Nuri Paşa’nın yaptırdığı “Cam ve Billur Fabrikası” 1846 yılında padişah tarafından satın alınır ve Darphane Nazırı Tahir Efendi müdürlüğe tayin edilir. Tahir Bey, başarılı bir yönetim gerçekleştirir ve ilk ürünler ertesi yılın başında padişaha sunulur. Takvim-i Vekayi’deki yazıda fabrikanın kuruluşu, yönetimi ve ilk eserler hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu habere göre, üretilen camlar çok beğenilir ve devletin ileri gelenlerine hediye edilir. Belgelere göre, Avrupalı cam ustalarının bu fabrikada çalıştığı bilinir¹²⁴.

19. yüzyılda Beykoz’da üretilen camlar formlarına göre gruplara ayrılır: Sürahiler, ibrikler, vazolar, kaseler, şişeler, gülabdanlar, kuşlar, daldırma denilen maşrapalar,

¹²¹ Küçükerman, *İstanbul’da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 115; Bayraktar, 24; Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, 20, 22; Özgümüş, *Anadolu Camcılığı*, 78.

¹²² Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, 20-21.

¹²³ Küçükerman, *İstanbul’da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 156-160; Küçükerman, *Sanayi Devrimi’nin Beykoz’daki Ünlü Temsilcileri: Beykoz Camcıları*, 63, 70.

¹²⁴ Küçükerman, *İstanbul’da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 161-165; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 57-59.

şekerlikler, tuzluklar ve şamdanlardan oluşur. Teknik özellikleri ise genel olarak dört temel grupta incelenmektedir:

Renksiz Camlar: Beykoz işi camlarda en yaygın kullanım renksiz ve saydam camdır. Bu camlar, cam fırınları ve potaları çevresindeki sıcak işlemlerle biçimlendirilir. Sıcak işlemler tamamlandıktan sonra “kesme”, “boyama”, “kumlama” ve “altın yaldız” gibi çeşitli soğuk işlem ve tekniklerle süslenir. Yaldızlı bezemelerin bir kısmında maydanoz dekorlu olanlar “maydanozlu” diye tanınır¹²⁵.

Renkli Camlar: Saydam camların hamurlarının renklendirilmesi ve özel renk potalarının hazırlanmasıyla üretilir. Teknik yönden renksiz camlarla benzerdir, tek fark renkli olmalarıdır. Genellikle kobalt mavisi, koyu mavi, kırmızı, menekşe gibi renkler kullanılır. Kırmızı camlar aslında kırmızıya boyanmış renksiz camlardır. Kırmızı camın imalatı çok riskli ve zor olduğundan, renksiz camları kırmızı ile boyamak çok daha ekonomik bir yöntemdir. Kapalı formlar sadece dıştan, açık formlar ise hem içten hem de dıştan boyanmışlardır. Üzerleri geometrik ve bitkisel desenlerle mine ve yaldız bezemelidir¹²⁶.

Opal Camlar: Cam harmanına fosfat katılarak elde edilen opal camlar “yarı geçirgen” özelliğe sahiptir ve ışık tutulduğunda saydamlaşmaktadır. Çin porselenlerine öykünerek yapılan opal camlar, ilk olarak Venedikli cam ustalarının çabalarıyla keşfedilir ve 17. yüzyılda Orta Avrupa’da, 18. yüzyılda ise bütün Avrupa’da yaygın biçimde kullanılır. 19. yüzyılda Fransa’da üretilenlere ise “Opaline” adı verilir. Osmanlı döneminde de yaygın olarak kullanılmaya başlar ve Beykoz işi camlar arasında bu teknik ile yapılmış çok sayıda örnek bulunur. Beyaz, mavi ve yeşil örnekleri bulunan bu camlar, mine ve yaldızla dekorlanır¹²⁷.

Çeşm-i Bülbüller: Beykoz camları içerisinde özel bir grup teşkil eder. “Bülbül gözü” veya “bülbül çeşmesi” anlamına da gelen bu camlara bu ismin verilmesinin nedeni kesin olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda ise, camların dokusundaki renkli çizgilerin bülbülün gözündeki harelere benzetildiği için bu ismin verildiği düşünülür.

¹²⁵ Küçükerman, *İstanbul’da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 173; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 61.

¹²⁶ Küçükerman, *200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbül”*, 95.

¹²⁷ Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, 36; Küçükerman, *İstanbul’da 500 yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 176; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 64.

Bu tip camlar, 16. yüzyılda Venedik'te kullanılan en eski cam tekniklerden olup “Filigrano” olarak isimlendirilir. 17. yüzyılda Almanya’da ve 18. yüzyılda bütün Avrupa ülkelerinde yaygın olarak üretilir. 19. yüzyılda, Osmanlı döneminde sanayileşme hareketlerinin başlaması ile Venedik’ten camcılar, aletler ve malzemeler getirtilerek öğrenilmiş olduğu da düşünülür¹²⁸. İncelendiğinde; Osmanlı çeşm-i bülbülleri, ilham kaynağı olan Venedik camlarından bazı farklılıklar gösterir. Yerli üretimlerin cidarları daha kalındır ve cam çubuk bezemelerde daha girift bir görünüme sahip olan Venedik camlarına göre daha sade bir görünüme sahiptir. Ayrıca, fıstık yeşili cam çubuklarının kullanımı Osmanlı camcılığına has bir özelliktir¹²⁹.

Çeşm-i bülbüller, çeşitli cam çubukların saydam cama gömülmesi yoluyla üretilir. Renkli cam çubuklar üfleme piposunun ucundaki sıcak cam topağına sarılmakta ve döndürülerek üflenmektedir. Sıcak renkli çubuklar yumuşayarak diyagonal yollar oluşturmaktadır. İki saydam cam tabakası arasında yeşil, kobalt mavisi, mor, pembe ve opak beyaz çubukların paralel bir şekilde sıralandığı sarmal yollar etkileyici bir görünüme sahiptir. Vazo, karlık, sürahi, şişe, aşurelik, tabak, kâse gibi formların yanında az da olsa pipo ve parfüm şişesi gibi dekoratif biçimlerde de üretilmiştir¹³⁰.

19. yüzyılın sonlarında, Osmanlı Devleti tarafından kurulan fabrikalar ve küçük atölyeler, Avrupa’da düzenlenen uluslararası sergilere katılarak ürünlerini tanıtır. 1855 ve 1856 yıllarında Paris Sergisi, 1862 yılında II. Londra Sergisi’ne katılımlar hazineyi zorlasa da jüri değerlendirmelerinde pek çok madalya ve mansiyon kazanılır. 1863 yılında İstanbul’da, Avrupa’daki sanayi yeniliklerini yaygınlaştırmak amacıyla uluslararası nitelikte ilk ve büyük “Sergi-i Umumi Osmani” sergisi açılır fakat belgelerde cam eserler hakkında bilgi yoktur. 1873 Viyana Dünya Sergisi ile “Art Nouveau” mimarisi gelişir ve yeni pencerelerde renkli vitraylar benimsenir. Ayrıca bu akımla birlikte cam işleme ve renklendirme alanında da yeni uygulamalar geliştirilir¹³¹.

Osmanlı döneminde cam endüstrisindeki son teşebbüs, 1899 tarihinde Saul Modiano adındaki bir İtalyan Musevi’nin Paşabahçe’de kurduğu “Fabrica Vetrame di Constantinople” fabrikadır. Bu fabrika o tarihlerde Osmanlı döneminin tek cam

¹²⁸ Küçükerman, *İstanbul’da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 180.

¹²⁹ Özgümüş vd. *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 66.

¹³⁰ Küçükerman, *200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbül”*, 123, 128-131.

¹³¹ Küçükerman, *İstanbul’da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 189-193.

fabrikasıdır. Belgelere ve kaynaklara göre, cam fabrikasında 100'ü Avrupalı olmak üzere 600 kişi çalışır. Bu fabrika ile camcılık endüstrisinin canlandığı düşünülse de 1920'de kapanır¹³².

19. yüzyıldaki Osmanlı cam sanatındaki yeni yönelimler incelendiğinde; devletin ve şahısların yaşatmak istedikleri bu fabrikalar Avrupa fabrikalarının rekabeti karşısında tutunamamışlardır¹³³. Kapitülasyonlar sebebiyle yerli sanayi iyice ezilmiş ve ortadan kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu durum Cumhuriyet döneminde değişmiş ve 1935'te kurulan Türk Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim Şirketi ile yeni bir dönem başlamıştır¹³⁴.

1.7. BEYKOZ CAM ve BİLLUR MÜZESİ

Beykoz Cam ve Billur Müzesi, İstanbul'un Anadolu yakasında, Boğaziçi'nin Karadeniz'e yakın kesiminde yer alan ilçesi Beykoz'da açılmıştır. 12 Nisan 2021 tarihinde açılan müze, Türkiye'nin en geniş kapsamlı ilk cam müzesidir. Müze adını, Osmanlı döneminde bu semtte kurulan ve devrin en önemli cam fabrikası olan Beykoz Cam ve Billurât Fabrika-i Humâyunu'ndan almaktadır¹³⁵.

Foto. 14. Beykoz Cam ve Billur Müzesi, Genel Görünüm¹³⁶

¹³² Küçükerman, *İstanbul'da 500 Yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 217; Küçükerman, *Sanayi Devrimi'nin Beykoz'daki Ünlü Temsilcileri: Beykoz Camcıları*, 99-100.

¹³³ Canav, "Osmanlı-Batı İlişkilerinde Camın Yeri", 12.

¹³⁴ Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, 29-30.

¹³⁵ Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 14.

¹³⁶ <https://beykozguncel.com/beykoz-billur-ve-cam-muzesi-havadan-goruntulendi-33271-html> (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

Müze, yaklaşık 360 dönümlük bir arazi üzerinde konumlanmaktadır. Müzenin tarihi binası Abraham Paşa tarafından yaptırılmıştır. Abraham Paşa, 1837 yılında İstanbul’da doğar. Paris’te Collège Sainte-Barbe’de eğitim alır. Türkçe, İtalyanca, Fransızca ve Ermenice bilir. Çeşitli devlet görevlerinde bulunan Abraham Paşa, Sultan Abdülaziz tarafından paşalık rütbesi verilerek vezirliğe kadar yükseltilir.

Abraham Paşa, müze binasının da içinde yer aldığı 297 dönümlük bir araziye sahiptir. Boğaziçi korularının içinde en büyüğü ve en önemlisi olan bu araziye köşkler, kuşhaneler, havuzlar, tiyatro binası ve ahır yaptırır¹³⁷. Abraham Paşa, kurduğu bu çiftliğin her şeyi ile yakından ilgilenir. Osmanlı Devleti’nde bulunmayan bitkileri ve ağaçları getirterek buraya diktirir. Bahçeye yollar, su kanalları, iki mağara, kayalıklar, av yerleri, çiftlik hayvanları için ahırlar ve ağıllar yaptırdığı da bilinir¹³⁸. Ayrıca atlara çok meraklı olduğu ve çok güzel atlara sahip olduğu söylenir. Abraham Paşa’nın çiftliği, 1891 yılında Sultan Abdülhamid döneminde satın alınarak “Hürriyet Bahçesi” ismiyle halka açılır¹³⁹.

Abraham Paşa tarafından yaptırılan yapılardan kalan ahır binası, Milli Saraylar tarafından restore edilerek müzeye dönüştürülür. 19. yüzyılın mimari özelliklerini taşıyan bina, “U” planlı olup, benzer mekanların çoğaltılmasına dayanan modüler yapıya sahiptir. Yapının taş örgülü cephelerinin alt katları yuvarlak kemer açıklıklarıyla hareketlendirilmiştir.

Milli Saraylar’a ait cam eserler koleksiyonu, tematik olarak düzenlenmiş 12 bölümde sergilenmektedir¹⁴⁰.

“Ateşten Sanata” müzenin ilk bölümüdür. Sergileme vitrininde; camın hammaddeleri, cam yapımında kullanılan renklendirici oksitler ve bu oksitlerle renklendirilmiş cam örnekleri bulunmaktadır. Camın üretimde, işlenmesinde ve biçimlendirilmesinde kullanılan temel araçlar ve işlenmemiş cam külçeleri de aynı vitrinde sergilenmektedir. Vitrinin hemen karşı duvarında, cam yapım aşamalarını gösteren bir video ziyaretçiye sunulmaktadır.

¹³⁷ Recep Ekincigil, “Abraham Paşa”, *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, İstanbul 1982, 224.

¹³⁸ Ethem Eldem, “Abraham Paşa”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993, 59.

¹³⁹ Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 15.

¹⁴⁰ Üzlifat Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, Milli Saraylar Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021.

Foto. 15. Beykoz Cam ve Billur Müzesi (Atmaca, 2021)

“**Erken Dönem Türk Camları**” bölümünde, Türk cam sanatının ilk örnekleri sergilenmektedir. Anadolu Selçuklu dönemine ait en önemli eserlerinden Kubadabad Tabağı (1237-1246) da bu bölümün önemli eserlerindendir. 13.-14. yüzyıllara tarihlenen Memlük kandilleri, cam bardaklar ve kadehler bu bölümde sergilenmektedir.

“**Osmanlı’da Cam İmalatı**” bölümünde, Osmanlı döneminin en erken cam ürünleri olan bilezikler, 16.-17. yüzyıla tarihlendirilen laledanlar, cam humbaralar ve Marmaray-Sirkeci İstasyonu inşası sırasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri denetiminde yapılan arkeolojik kazılarda (2004-2011) gün ışığına çıkarılan “Surname camları” sergilenmektedir. Ekranlarda *Sûrnâme-i Humâyûn* kitabında gördüğümüz resimlerin hareketlendirilmiş videoları oynatılmaktadır. Bu bölümde “revzen”lere ayrılan bölüm ilgi çekicidir. Alçı pencerelerin arka tarafından verilen ışıkla birlikte zeminde revzen desenlerinin yansımasıyla oluşan büyüleyici görünüm ziyaretçileri etkilemektedir.

“**Matbah-ı Hümayun**” bölümünde, saray mutfaklarında kullanılan kaplar sergilenmektedir. Bu bölümün en güzel örnekleri 19. yüzyıla tarihlenen Fransız-Baccarat üretimi olan karlıklardır.

“**Saray Yaşamında Cam**” bölümünde, tezimizin de konusu olan saraylarda kullanılan kişisel bakım objeleri ve şamdan, lamba, fanus, mumluk, avize parçaları gibi aydınlatma unsurları sergilenmektedir.

“Venedik Camları” bölümünde, Venedik’ten ithal edilen camlar sergilenmektedir. Vitrinlerde, Sokullu Mehmed Paşa’nın kendi yaptırdığı camiler için özel sipariş ettiği kandillerden bazılarını, Osmanlı sarayları için özel olarak tasarlanan renkli veya aventurin parıltılı laledanlar görülür. Türk Çeşm-i bülbüllerine ilham veren “Vetro Filigranato” mamuller de bu bölümün önemli eserlerindendir.

“Beykoz İşi Camlar” bölümünde, Beykoz Cam ve Billurat Fabrika-i Hümayunu’nda üretilen çeşitli camları görmek mümkündür. Vitrinlerde; kesme dekorlu, mineli veya yaldızlı renkli/renksiz camlar, opal camlar ve önemli bir yere sahip olan çeşm-i bülbüller sergilenmektedir. Form olarak; vazo, şişe, ibrik, şekerlik, tabak, kâse gibi günlük yaşamda kullanılan eşyalardır.

“Cam ve Hüsn-i Hat” bölümünde; sülüs, divânî, kûfî, ta’lik, nesih, müsennâ usulünde yazılmış camaltı ayna, şişe içi yazısı, levhalar sergilenmektedir.

“Osmanlı Sarayında Avrupa Camları” bölümünde, Baccarat ve Bohemya üretimi ürünler çoğunlukta olmak üzere çeşitli ülkelerden ithal edilen vazolar ve çiçeklikler sergilenmektedir. Ayrıca Viyana’da üretilen Lobmery markalı İslami yazılı vazolar da en seçkin örneklerdendir.

“Cam Bahçe” bölümünde, Sultan Abdülmecid zamanında (1839-1861) Dolmabahçe Sarayı’nda saray mimarı İngiliz William Smith tarafından kış bahçesi olarak tasarlanan Camlı Köşk’ün benzeri bir mekân oluşturulmuştur. Avrupa’da Art Nouveau akımının etkisiyle renkli camlarla üretilen çeşitli formlarda aydınlatmalar, çiçeklikler ve kristal kuş kafesi sergilenmektedir.

“19. Yüzyıl Saray Sofrası” bölümünde, dönemin modası olan Baccarat ve Bohemya kristalinden sofra takımları sergilenmektedir. Sergileme alanının ortasında yer alan ziyafet sofrası teşhiri ilgi çekicidir.

“Mekân Tasarımında Cam” müzenin son bölümüdür. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile gelişen teknolojilerin cama yansımasını görüyoruz. Sergilenen Venedik aynaları, kristalden benzersiz avizeler, kristal piyano ve sandalye, o dönemin vazgeçilmez dekorasyon öğelerinden cam paravanlar ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Ayrıca, bu bölümün en ilgi çekici eseri aynalı saltanat arabası ve ince detaylarıdır.

Beykoz Cam ve Billur Müzesi'nde 600 yerli ve yabancı kitabın bulunduğu cam eserler kütüphanesinin de oluşturulması bu alanda daha detaylı araştırma yapmak isteyen tüm ziyaretçilerine kaynak niteliğindedir. Müze bahçesinde 117 farklı bitki türü olması, Beykoz Cam ve Billur Müzesi'ne botanik müzesi özelliği de kazandırır¹⁴¹. Ayrıca, hediyelik eşya bölümünün yanında bulunan Çocuk Atölyesi, çocukların cam yapım sürecine dahil olması, camın yapısını ve özelliklerini tanımasına fırsat tanır.

Beykoz Cam ve Billur Müzesi, Türk cam sanatının tarihsel gelişim sürecini yansıtması açısından çok özel bir yere sahiptir. Müzenin tematik bölümlerden oluşması ve her bölümün birbirini tamamlaması önemli bir ayrıntıdır. Türk cam sanatını tanımak, cam çeşitliliğini öğrenmek ve camın gelişimini izlemek için ziyaret edilmesi gerekir.

¹⁴¹ Aysun İğde, “Türkiye’nin İlk ve En Zengin Koleksiyonuna Sahip: Milli Saraylar Beykoz Cam ve Billur Müzesi”, *UNIMUSEUM*, 4 (1), 2021, 45.

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. BEYKOZ CAM ve BİLLUR MÜZESİ KİŞİSEL BAKIM OBJELERİ

2.1.1. Parfüm Şişeleri

Katalog No	: 1
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 16
Müze Envanter No	: 116/265.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 13 cm
Renk	: Renksiz, kobalt mavisi
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mavi cam kaplanmıştır. Küresel formdaki kapağın yüzeyi çapraz kesim ve dikey kesimlerle birimlere ayrılmıştır ve bu birimlerdeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniğiyle yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve mavi renklidir. Boyun kısmı renksiz olup gövdeye doğru genişler. Boyun ve gövdenin birleştiği yer mavi kalın bileziklidir. Küresel formlu gövdenin yüzeyinde kapaktaki kompozisyon uygulanmıştır. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 16. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 2
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 17
Müze Envanter No	: 116/267.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 11 cm
Renk	: Renksiz, kobalt mavisi
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mavi cam kaplanmıştır. Damla formu mavi kapağın yüzeyinde çapraz kesim ve dikey kesim uygulanarak kompozisyon oluşturulmuştur. Kompozisyondaki çıkıntılı altıgen motifler kesme tekniğiyle yapılmıştır. Kapağın tepe kısmı yıldız kesimle sonlandırılmıştır. Ağız kısmı dışa dönük ve mavi renklidir. Silindir formu uzun boyun kısmı renksizdir. Omuz kısmı düz dairesel bir görünümündedir. Küresel gövdenin yüzeyindeki çıkıntılı iri damla motifleri kesme tekniğiyle yapılmıştır. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 17. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 3
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 18
Müze Envanter No	: 116/304.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 11 cm
Renk	: Renksiz, yeşil
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine yeşil cam kaplanmıştır. Konik formlu kapağın yüzeyindeki çıkıntılı yivler kesme tekniği ile yapılmıştır. Ağız kısmı dışa dönük ve yeşil renklidir. Renksiz ve dikey yivli boyun kısmının ortasında yeşil kalın bir boğum; genişleyerek gövdeye bağlandığı kısımda ise yeşil kalın bir bilezik çıkıntı yapar. Küresel gövdenin yüzeyindeki çıkıntılı ve yeşil renkli iri yaprak motifleri kesme tekniğiyle yapılmıştır. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 18. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 4
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 19
Müze Envanter No	: 116/305.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 11 cm
Renk	: Renksiz, yeşil
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine yeşil cam kaplanmıştır. Konik formlu kapağın yüzeyindeki çıkıntılı yeşil yivler kesme tekniği ile yapılmıştır. Ağız kısmı dışa dönük ve yeşil renklidir. Renksiz boyun kısmını kalın yeşil bir boğum ikiye böler. Boyun gövdeye doğru genişler ve kalın yeşil bilezikle gövdeye bağlanır. Küresel gövdedeki yan yana dizili çıkıntılı oval motifler kesme tekniği ile yapılmıştır. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 19. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 5
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 20
Envanter No	: 16/308.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo- Raht Hazinesi
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 10 cm
Renk	: Renksiz, yeşil
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine yeşil cam kaplanmıştır. Mantar formu kapağın yüzeyinde çapraz kesimlerle birimler oluşturulmuş ve birimlerdeki çıkıntılı altıgen motifler kesme tekniği ile yapılmıştır. Ağız kısmı dışa dönük ve yeşil renklidir. Renksiz boyun kısmı ve gövdenin birleştiği yer yeşil kalın boğumludur. Küresel gövdenin yüzeyi çapraz kesim ve dikey kesimlerle birimlere ayrılmıştır ve bu birimlerdeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniğiyle yapılmıştır. Kısa ayaklı ve yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 20. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 6
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 21
Müze Envanter No	: 16/309.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 12 cm
Renk	: Renksiz, yeşil
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine yeşil cam kaplanmıştır. Küresel kapaktaki çapraz kesimle oluşturulan birimlerin içerisindeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniği ile yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve yeşil renklidir. Boyun kısmı renksiz olup gövdeye doğru genişler. Boyun ve gövdenin birleştiği yer yeşil kalın bileziklidir. Küresel gövdenin üzerindeki çıkıntılı yaprak motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 21. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 7
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 22
Müze Envanter No	: 16/310.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo-Raht Hazinesi
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 11 cm
Renk	: Renksiz, yeşil
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine yeşil cam kaplanmıştır. Küresel formdaki kapağın yüzeyi çapraz kesim ve dikey kesimlerle birimlere ayrılmıştır ve bu birimlerdeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniğiyle yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve yeşil renklidir. Boyun kısmı renksiz olup gövdeye doğru genişler. Boyun ve gövdenin birleştiği yer yeşil kalın bileziklidir. Küresel formlu gövdenin yüzeyinde kapaktaki kompozisyon uygulanmıştır. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 22. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 8
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 23
Müze Envanter No	: 16/349.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 14 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine kırmızı cam kaplanmıştır. Küresel formlu kapağın yüzeyindeki kabartmalı elmas motifi ve kapağın tepesindeki yıldız motifi kesme tekniğiyle yapılmıştır. Dışa dönük ağız kısmı dilimli ve kırmızı renklidir. Boyun ve gövde kırmızı bilezikle birleştirilmiştir. Küresel gövdenin üzerindeki çıkıntılı yaprak motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Kısa ayaklı ve yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 23. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 9
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 24
Müze Envanter No	: 16/350.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 13 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine kırmızı cam kaplanmıştır. Küresel formlu kapağın yüzeyindeki kabartmalı elmas motifi ve kapağın tepesindeki yıldız motifi kesme tekniğiyle yapılmıştır. Yatay ağızlıdır. Boyun ve gövde kırmızı bilezikle birleştirilmiştir. Küresel gövdenin yüzeyinde de kapaktaki kabartmalı elmas kompozisyonu görülür. Kısa ayaklı ve yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 24. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 10
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 25
Müze Envanter No	: 116/351.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 13 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Çift katmanlı kristaldir. Küresel formlu kapağın yüzeyindeki kabartmalı elmas motifi ve kapağın tepesindeki yıldız motifi kesme tekniği ile yapılmıştır. Dışa dönük ağız kısmı dilimli kesimlidir. Boyun ve gövde kırmızı bilezikle birleştirilmiştir. Küresel gövdenin yüzeyinde de kapaktaki kabartmalı elmas kompozisyonu görülür. Ayaklı ve yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 25. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 11
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 26
Müze Envanter No	: 16/352.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo - Raht Hazinesi
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 13 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine kırmızı cam kaplanmıştır. Küresel formlu kapakta çapraz kesim ve yatay-dikey kesimler uygulanarak birimler oluşturulmuştur. Oluşan birimlerin birinde çapraz kesimle çift kesimli “X” ve diğer birimde kesme tekniğiyle yapılan çıkıntılı sekizgen motiflerin sıralanmasıyla bir kompozisyon oluşturulmuştur. Kapağın tepesinde yıldız kesim görülür. Dışa dönük ağız kısmı dilimlidir. Boyun ve gövde kırmızı bilezikle birleştirilmiştir. Kapaktaki kompozisyon küresel gövdenin üzerinde de görülür. Ayaklı ve yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 26. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 12
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 27
Müze Envanter No	: 16/365.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 13 cm
Renk	: Renksiz, mor
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mor cam kaplanmıştır. Küresel formdaki kapağın yüzeyi çapraz kesim ve dikey kesimlerle birimlere ayrılmıştır ve bu birimlerdeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniğiyle yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve mor renklidir. Boyun kısmı renksiz olup gövdeye doğru genişler. Boyun ve gövdenin birleştiği yer mor kalın bileziklidir. Küresel formlu gövdenin yüzeyinde kapaktaki kompozisyon uygulanmıştır. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 27. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 13
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 28
Müze Envanter No	: 16/366.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo- Raht Hazinesi
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 13 cm
Renk	: Renksiz, mor
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mor cam kaplanmıştır. Küresel formdaki kapağın yüzeyi beş panele bölünmüştür. Her panel bir yarım daireden oluşmaktadır ve içlerinde çıkıntılı yaprak motifleri vardır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve mor renklidir. Boyun ve gövdenin birleştiği yerde mor kalın bilezik çıkıntı yapar. Küresel gövdenin üzerindeki çıkıntılı yaprak motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 28. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 14
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 29
Müze Envanter No	: 116/367.1-2
Müzeye Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müzeye Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 10 cm
Renk	: Renksiz, mor
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mor cam kaplanmıştır. Konik formlu kapağın yüzeyinde çıkıntılı burgu motifi; üst kısmında ise çapraz kesimle yıldız motifi yapılmıştır. Ağız kısmı dışa dönük ve mor renklidir. Renksiz boyun ve gövdenin birleştiği yer mor kalın boğumludur. Küresel formdaki gövdenin yüzeyi çapraz kesim ve dikey kesimlerle birimlere ayrılmıştır ve bu birimlerdeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniğiyle yapılmıştır. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 29. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 15
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 30
Müze Envanter No	: 116/382.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 11 cm
Renk	: Renksiz, mor
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mor cam kaplanmıştır. Konik formlu kapağın yüzeyindeki çıkıntılı mor yivler kesme tekniği ile yapılmıştır. Ağız kısmı dışa dönük ve mor renklidir. Gövdeye doğru genişleyen renksiz boyun ve gövde mor bir bilezikle birleştirilmiştir. Armudi formdaki gövdenin üzerindeki çıkıntılı mor renkli damla motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 30. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 16
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 31
Müze Envanter No	: 116/383.1-2
Müzeye Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi-Depo
Müzeye Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 11 cm
Renk	: Renksiz, mor
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mor cam kaplanmıştır. Konik formlu kapağın yüzeyinde çıkıntılı burgu motifi, üst kısmında ise çapraz kesimle oluşturulan yıldız motifi vardır. Ağız kısmı dışa dönük ve mor renklidir. Gövdeye doğru genişleyen renksiz boynun ortasında mor bir bilezik vardır. Küresel gövdenin üzerinde çıkıntılı burgu motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 31. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	:17
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	:32
Müze Envanter No	:26/3909.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 13 cm
Renk	: Renksiz, kobalt mavisi
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mavi cam kaplanmıştır. Küresel formdaki kapağın yüzeyi çapraz kesim ve dikey kesimlerle birimlere ayrılmıştır ve bu birimlerdeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniğiyle yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve mavi renklidir. Boyun kısmı renksiz olup gövdeye doğru genişler. Boyun ve gövdenin birleştiği yer mavi kalın bileziklidir. Küresel formlu gövdenin yüzeyinde kapaktaki kompozisyon uygulanmıştır. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 32. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 18
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 33
Müze Envanter No	: 26/3914.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 12 cm
Renk	: Renksiz, yeşil
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine yeşil cam kaplanmıştır. Dairesel formlu kapağın üzerindeki çıkıntılı yaprak motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve yeşil renklidir. Boyun kısmı renksiz olup gövdeye doğru genişler. Boyun ve gövdenin birleştiği yer yeşil kalın bileziklidir. Küresel gövdenin üzerinde kapaktaki gibi çıkıntılı yaprak frizi görülür. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 33. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 19
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 34
Müze Envanter No	: 26/3915.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 12 cm
Renk	: Renksiz, yeşil
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine yeşil cam kaplanmıştır. Küresel kapağın üzerinde çıkıntılı yaprak motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve yeşil renklidir. Yivli renksiz boyun genişleyerek gövde ile birleşir. Küresel gövdenin üzerindeki çıkıntılı yaprak frizi kesme tekniği ile uygulanmıştır. Yaprakların yüzeylerinde bir sıra düz, bir sıra üzeri yatay kesimle hareketlendirilmiş şekilde bir örüntü oluşturulmuştur. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 34. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 20
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 35
Müze Envanter No	: 26/3920.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 12 cm
Renk	: Renksiz, mor
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mor cam kaplanmıştır. Küresel formlu kapağın üzerindeki çıkıntılı yaprak motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimle oluşturulan taç şeklindedir. Ağız kısmı dışa dönük ve mor renklidir. Boyun kısmı renksiz olup gövdeye doğru genişler. Boyun ve gövdenin birleştiği yer mor kalın bileziklidir. Küresel gövdenin üzerinde kapaktaki gibi çıkıntılı yaprak frizi görülür. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 35. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 21
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 36
Müze Envanter No	: 26/3922.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 13 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine kırmızı cam kaplanmıştır. Küresel formlu kapakta çapraz kesim uygulanarak kabartmalı elmas motifi yapılmıştır. Kapağın tepe kısmında yıldız motifi vardır. Dışa dönük ağız kısmı dilimlidir. Boyun ve gövde kırmızı bileziklidir. Küresel gövdenin yüzeyinde de kapaktaki kabartmalı elmas kompozisyonu görülür. Kısa ayaklı ve yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 36. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 22
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 37
Müze Envanter No	: 26/3924.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 12 cm
Renk	: Renksiz, mor
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mor cam kaplanmıştır. Damla formu kapağın yüzeyindeki çıkıntılı yaprak motifleri kesme tekniği ile yapılmıştır. Kapağın tepesi yıldız kesimlidir. Ağız kısmı dışa dönük ve mor renklidir. Boyun kısmı renksiz olup gövdeye doğru genişler. Boyun ve gövdenin birleştiği yer mor kalın bileziklidir. Küresel gövdenin yüzeyi beş panele bölünmüştür. Her panel bir yarım daireden oluşmaktadır ve içlerinde çıkıntılı yaprak motifleri vardır. Yayvan bir kaideye sahiptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 37. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 23
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 38
Müze Envanter No	: 26/3932.1-2
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 10 cm
Renk	: Renksiz, kobalt mavisi
Teknik	: Kalıba üfleme, sarma cam tekniği, kesme tekniği
Tanım	: Renksiz kristal üzerine mavi cam kaplanmıştır. Konik formlu kapak beş yüzeyden oluşmaktadır ve her bir yüzeyinde çıkıntı yapan elmas motifi vardır. Ağız kısmı dışa dönük ve mavi renklidir. Silindirik boyun kısmı renksizdir. Boyundan gövdeye geçiş mavi kalın boğumludur. Küresel gövdedeki çıkıntılı ters üçgenlerden oluşan desen kesme tekniği ile yapılmıştır. Ters üçgenlerin üst yüzeyleri çapraz kesimlerle hareketlendirilmiştir. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 38. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 24
Eser Adı	: Koku Şişesi
Fotoğraf No	: 39
Müze Envanter No	: 26/5328
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 6 cm
Renk	: Renksiz
Teknik	: Kalıba üfleme, kesme tekniği, yaldızlama
Tanım	: Kristaldendir. Şişenin kapağı madenidir. Gövdesi, dairesel madalyon formludur. Gövdenin yüzeyinde çapraz kesimlerle oluşturulan kabartmalı elmas motifinin yüzeysel kesme tekniğiyle yapılmıştır. Tuğra ve Arapça yazının bulunduğu yaldızlı kısım daha büyük kabartmalı elmas motifleriyle bezenmiştir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 39. Koku Şişesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 25
Eser Adı	: Pülverizatör
Fotoğraf No	: 40
Müze Envanter No	: 38/57
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 24 cm
Renk	: Kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, yaldızlama
Tanım	: Kristaldendir. Pülverizatör kısmı gümüş renkli madendendir ve pompası sağlamdır. Gövdesi altıgen formlu ve kırmızı renklidir. Omuz kısmındaki iç içe geçmiş şeritler; gövdenin zemininden başlayarak omuz kısmına kadar uzanan dallardaki üç dilimli yapraklar ve krizantemler (kasımpatı) yaldızlama tekniğiyle yapılmıştır. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 40. Pülverizatör (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

2.1.2. Parfüm Kutuları

Katalog No : 26

Eser Adı : Parfüm Kutusu

Fotoğraf No : 41

Müze Envanter No : 16/238

Müze Geliş Şekli : Topkapı Sarayı Müzesi-Depo

Müze Geliş Tarihi : Mart 2021

Ölçüler : Yük. 13 cm, Boy 12 cm

Renk : Yeşil

Teknik : Kalıba üfleme, mineleme ve yaldızlama

Tanım : Dikdörtgen formlu kutunun gövdesinin ve kapağının birleştiği yerler madeni şeritlidir. Madeni şeritlerin üzerindeki kabartmalarda kıvrımlı dallar üzerinde çiçek ve yaprak bezemeleri vardır. Yarım daire şeklinde ve dilimli kenarlı kilit yeri gövdenin üst-orta yerindedir. Parfüm kutusunun üzerinde ve kapağında, yaldızlama tekniği ile yapılan içbükey ve dış bükey (“S” ve “C” kıvrımlı) kıvrımlı yaprak frizi vardır. Gövdenin orta kısmındaki kırmızı ve mavi renkli çiçeklerle oluşturulan sarmaşık frizi mineleme tekniği ile yapılmıştır. Kapağın üst kısmında bir sepet içerisinde kırmızı ve mavi renkli çiçekler vardır. Sepetin altında yaldızlama tekniği ile yapılan “S” ve “C” kıvrımlı yaprakların ucunda yine kırmızı ve mavi renkli çiçeklerle buketler vardır.

Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya

Foto. 41. Parfüm Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 27
Eser Adı	: Parfüm Kutusu
Fotoğraf No	: 42
Müze Envanter No	: 16/358
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo-Raht Hazinesi
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Ölçüler	: Yük. 9 cm, Boy 10 cm, En 6 cm
Renk	: Renksiz
Teknik	: Kalıba üfleme, şeffaf boyama (staining), yaldızlama, mineleme
Tanım	: Renksiz cam üzerinde kırmızı staining uygulanmıştır. Dikdörtgen formlu kutunun gövdesinin ve kapağının birleştiği yerler madeni şeritlidir. Kutunun gövdesinde madeni kilit yeri vardır. Kapağın uzun kenarlarında ve üzerindeki dilimli madalyon içerisinde içbükey ve dış bükey (“S” ve “C” kıvrımlı) motifler görülür. Madalyon içerisindeki motifler simetrik bir şekilde düzenlenmiştir. Kutunun gövdesinin uzun-kısa kenar yüzeylerinde de etrafı yaldızlı dilimli bir madalyonlar vardır. Madalyonların içerisindeki eğrisel motiflerin simetrik bir şekilde yerleştirilmesiyle stilize bir çiçek oluşturulmuştur. Kutunun bütün yüzeylerindeki süsleme desenlerinde beyaz mine ile yapılan kıvrımlı dallar dekorasyonu tamamlar.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya

Foto. 42. Parfüm Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 28
Eser Adı	: Parfüm Kutusu
Fotoğraf No	: 43
Müze Envanter No	: 26/5318
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Ölçüler	: Yük. 13 cm, Boy 13 cm, En 8 cm
Renk	: Kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme
Tanım	: Kristaldendir. Dairesel formlu kutunun, ön ve arka kısımları içbükeydir. Kapak ve gövdenin birleştirildiği yer, ayakları ve kulpları altın renge boyanmış madendendir. Dört ayağında bitkisel kıvrımlar görülürken madeni şeritlerde küçük küçük devam eden dairesele kabartmalardan oluşan friz vardır.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 43. Parfüm Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 29
Eser Adı	: Parfüm Kutusu
Fotoğraf No	: 44
Müze Envanter No	: 26/5319
Müze Geliş Şekli	: Topkapı Sarayı Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Ölçüler	: Yük. 7 cm, Boy 10 cm
Renk	: Kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, yaldızlama
Tanım	: Dikdörtgen formlu ve kalın cidarlıdır. Gövdenin iki uzun kenarındaki kıvrımlarla dikdörtgen form hareketli ve dekoratif bir hale getirilmiştir. Kapaktaki kulp yeri, yaldızlı üç yapraklı bir çiçek biçimindedir. Gövdenin uzun kenarlarında, yaldızlama tekniğiyle yapılmış yatay şeritteki stilize sarmaşıktaki gül ve çiçek motifleri vardır. Kaidesi de gövdeyle uyumlu olarak dikdörtgen ve yayvandır. Gövde ve kaidenin kenarları yaldızla çerçeveselendirilmiştir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya

Foto. 44. Parfüm Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

2.1.3. Kolonya Şişeleri

Katalog No : 30

Eser Adı : Kolonya Şişesi

Fotoğraf No : 45

Müze Envanter No : 48/3258

Müze Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo

Müze Geliş Tarihi : Mart 2021

Yükseklik : 16 cm

Renk : Renksiz

Teknik : Kalıba üfleme, kesme tekniği

Tanım : Kristaldendir. Kapağı eksiktir. Ağız kısmı dışa dönüktür. Yivli ve silindir boynu vardır. Omuz kısımları kademeli kesimle hareketlendirilerek gövdeye geçiş yapılmıştır. Silindir gövdenin yüzeyinde çapraz kesim ve yatay-dikey kesimler uygulanarak birimler oluşturulmuştur. Oluşan birimlerin birinde çift kesimli “X”, diğerinde çıkıntılı sekizgen görülür. Düz tabanlıdır.

Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 45. Kolonya Şişesi

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No : 31
Eser Adı : Kolonya Şişesi
Fotoğraf No : 46
Müze Envanter No : 48/3259. 1-2
Müze Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi : Mart 2021
Yükseklik : 21 cm
Renk : Beyaz
Teknik : Kalıba üfleme, kesme tekniği
Tanım : Kristaldendir. Küre formu kapağı vardır. Ağız kısmı dışa dönüktür. Yivli ve silindirik boynu vardır. Omuz kısımları kademeli kesimle hareketlendirilerek gövdeye geçiş yapılmıştır. Silindirik gövdenin yüzeyinde çapraz kesim ve yatay-dikey kesimler uygulanarak birimler oluşturulmuştur. Oluşan birimlerin birinde çift kesimli "X", diğerinde çıkıntılı sekizgen görülür. Düz tabanlıdır.
Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 46. Kolonya Şişesi

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 32
Eser Adı	: Kolonya Şişesi
Fotoğraf No	: 47
Müze Envanter No	: 48/3260.1-2
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 11 cm
Renk	: Renksiz
Teknik	: Kalıba üfleme, kesme tekniği
Tanım	: Kristaldendir. Küre formlu kapağın boyun kısmına giren parçası kırılmıştır. Ağız kısmı dışa dönüktür. Yivli ve silindir boynu vardır. Omuz kısımları kademeli kesimle hareketlendirilerek gövdeye geçiş yapılmıştır. Silindir gövdenin yüzeyinde çapraz kesim ve yatay-dikey kesimler uygulanarak birimler oluşturulmuştur. Oluşan birimlerin birinde çift kesimli “X”, diğerinde çıkıntılı sekizgen görülür. Düz tabanlıdır.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 47. Kolonya Şişesi

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 33
Eser Adı	: Şişe
Fotoğraf No	: 48
Müze Envanter No	: 48/3266
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 33 cm
Renk	: Renksiz
Teknik	: Kalıba üfleme
Tanım	: Damla formlu kapağı vardır. Ağız kısmı dışa dönüktür. Silindir boyunludur. Dikdörtgen formlu uzun bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmına ve gövdeye Gellé Frères firmasının etiketi yapıştırılmıştır.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı

Foto. 48. Kolonya Şişesi

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

2.1.4. Pudra Kutuları

Katalog No : 34

Eser Adı : Pudra Kutusu

Fotoğraf No : 49

Müze Envanter No : 48/3281. 1-2

Müze Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo

Müze Geliş Tarihi : Mart 2021

Yükseklik : 6 cm

Renk : Açık mavi

Teknik : Kalıba üfleme, kesme tekniği

Tanım : Kristaldendir. İki parçadan oluşan kutu dairesel formdadır. Gövde ve kapak kabartmalı girdap desenlidir. Düz diplidir.

Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 49. Pudra Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 35
Eser Adı	: Pudra Kutusu
Fotoğraf No	: 50
Müze Envanter No	: 48/3286
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 12 cm
Renk	: Renksiz, mavi
Teknik	: Kalıba üfleme, kesme tekniği, yaldızlama, şeffaf boya (staining)
Tanım	: Kristaldendir. Kapak tutacağı dairesel formludur ve tepe kısmı kabartmalı yıldız kesimlidir. Kutu ve kapak silindir formludur. Kapak tutacağı, kapak ve gövdenin tamamında aynı süsleme kompozisyonu görülür. Bu kompozisyonda, çapraz kesim ve dikey-yatay kesimlerle kabartmalı birimler oluşturulmuştur. Oluşan birimlerin birinde kabartmalı çift kesimli “+”, diğerinde kesme tekniğiyle yapılan çıkıntılı mavi şeffaf boyalı sekizgenler görülür. Kutunun alt ve üst kenarı, kapak kısmının kademeli yüzeyleri yaldızlı bordürlüdür.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 50. Pudra Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 36
Eser Adı	: Pudra Kutusu
Fotoğraf No	: 51
Müze Envanter No	: 48/3287
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 12 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, kesme tekniği, yaldızlama, şeffaf boya (staining)
Tanım	: Kristaldendir. Kapak tutacağı dairesel formludur ve tepe kısmı kabartmalı yıldız kesimlidir. Kutu ve kapak silindir formludur. Kapak tutacağı, kapak ve gövdenin tamamında aynı süsleme kompozisyonu görülür. Bu kompozisyonda, çapraz kesim ve dikey-yatay kesimlerle kabartmalı birimler oluşturulmuştur. Oluşan birimlerin birinde kabartmalı çift kesimli “+”, diğerinde kesme tekniğiyle yapılan çıkıntılı kırmızı şeffaf boyalı sekizgenler görülür. Kutunun alt ve üst kenarı, kapak kısmının kademeli yüzeyleri yaldızlı bordürlüdür.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 51. Pudra Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 37
Eser Adı	: Pudra Kutusu
Fotoğraf No	: 52
Müze Envanter No	: 48/3288
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 9 cm
Renk	: Renksiz
Teknik	: Kalıba üfleme, kesme tekniği
Tanım	: Dairesel formlu ve kapaklıdır. Kapak kenarlarındaki madeni kenarlarda kabartmalı yivler sıralanmıştır. Gövde, çıkıntılı dört dikey dikdörtgen ve dört kare panele bölünmüştür. Kare paneller, çapraz kesim ve dikey kesimlerle birimlere ayrılmıştır ve birimlerdeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniği ile yapılmıştır. Kaidesi altın boyalı madenidir ve dört küre ayaktan oluşmaktadır.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı

Foto. 52. Pudra Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

2.1.5. Kişisel Bakım Setleri

Baccarat-Kişisel Bakım Seti

Katalog No : 38

Eser Adı : Pülverizatör

Fotoğraf No : 53

Müze Envanter No : 48/3249

Müzeye Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo

Müzeye Geliş Tarihi : Mart 2021

Yükseklik : 14 cm

Renk : Renksiz, kırmızı

Teknik : Kalıba üfleme

Tanım : Amberina. Pülverizatör (püskürteç) kısmı gümüş renkli metaldendir. Pülverizatör pompa kısmı yoktur. Boyun ve gövdenin birleştiği yer boğumludur. Küre formu bir gövdeye sahiptir. Gövdenin yüzeyi çıkıntılı girdap desenlidir. Yayvan bir kaidesi vardır.

Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 53. Pülverizatör

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 39
Eser Adı	: Kolonya Şişesi
Fotoğraf No	: 54
Müze Envanter No	: 48/3261. 1-2
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 15 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme
Tanım	: Amberina. Küre formlu kapağı vardır. Ağız kısmı dışa dönüktür. Silindirik boyun ile gövdenin birleştiği yer boğumludur. Kare kesitli gövdeye sahiptir. Gövde ve kapakta çıkıntılı girdap deseni vardır. Düz diplidir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 54. Kolonya Şişesi

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No : 40
Eser Adı : Kolonya Şişesi
Fotoğraf No : 55
Envanter No : 48/3262. 1-2
Müzeye Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müzeye Geliş Tarihi : Mart 2021
Yükseklik : 14 cm
Renk : Renksiz, kırmızı
Teknik : Kalıba üfleme
Tanım : Amberina. Küre formu kapağı vardır. Ağız kısmı dışa dönüktür.
Silindirik boyun ile gövdenin birleştiği yer boğumludur. Silindirik formu gövdeye sahiptir.
Gövde ve kapak kabartmalı girdap desenlidir. Düz diptir.
Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 55. Kolonya Şişesi

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 41
Eser Adı	: Parfüm Şişesi
Fotoğraf No	: 56
Envanter No	: 48/3263. 1-3
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 14 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme, soğuk yaldızlama
Tanım	: Amberina. Küre formlu kapağın üzerindeki yaldız boyama aşınmıştır. Silindir boyun kısmı altın yaldızlıdır ve bazı yerlerinde aşınma vardır. Omuz kısmında iki kademeli çıkıntısı vardır. Gövdesi küre formlu ve kabartmalı girdap desenlidir. Yayvan bir kaidesi vardır.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 56. Parfüm Şişesi

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 42
Eser Adı	: Kolonya Şişesi
Fotoğraf No	: 57
Envanter No	: 48/3267. 1-2
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi-Depo
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 12 cm
Renk	: Renksiz, kırmızı
Teknik	: Kalıba üfleme
Tanım	: Amberina. Küre formu kapağına sahiptir. Ağız kısmı dışa dönüktür. Silindirik boyun ile gövdenin birleştiği yer boğumludur. Kare kesitli gövdeye sahiptir. Kapak ve gövde kabartmalı girdap desenlidir. Düz diptir.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 57. Kolonya Şişesi

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No : 43
Eser Adı : Pudra Kutusu
Fotoğraf No : 58
Envanter No : 48/3276. 1-2
Müze Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi- Depo
Müze Geliş Tarihi : Mart 2021
Yükseklik : 13 cm
Renk : Renksiz, kırmızı
Teknik : Kalıba üfleme
Tanım : Amberina. Kapak tutacağı küre formudur. Kapak ve gövde kare kesitlidir. Kapak tutacağı, kapak ve gövdede kabartmalı girdap deseni vardır. Düz diptir.
Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Baccarat

Foto. 58. Pudra Kutusu

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Moser- Kişisel Bakım Seti

Foto. 59. Moser Kişisel Bakım Seti

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir.)

Katalog No	: 44
Eser Adı	: İtriya Şişesi ve Kapağı
Fotoğraf No	: 59 (1)
Müze Envanter No	: 48/3493.1
Müze Geliş Şekli	: Saray Koleksiyonları Müzesi
Müze Geliş Tarihi	: Mart 2021
Yükseklik	: 11 cm
Renk	: Yeşil
Teknik	: Kalıba üfleme, yaldızlama
Tanım	: Küresel formdaki kapağın şişkin kısmında nokta kabartmalı yaldızlı bir şerit; yaldızlı şeridin altında ve üstünde ise tığ (ok ucu) motifli şerit dolandır. Kapağın tepe kısmında kabartmalı stilize çiçek vardır. Ağız kısmı düz ve yaldızlıdır. Silindirik boynun etrafında stilize kıvrımdallar dolandır. Omuz kısmının dar ve geniş kısımlarında tığ motifli şerit, şeridin altında ise nokta kabartmalı kalın yaldızlı şerit dolandır. Gövde yüzeyinde iki nokta arasına, yarım daire şeklinde kavisli asılmış yaldız kabartmalı dallarda çiçek ve yapraklarla düzenlenen girland bezemeler görülür.
Tarih	: 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya-Moser

Katalog No : 45
 Eser Adı : İtriyat Şişesi ve Kapağı
 Fotoğraf No : 59 (2)
 Müze Envanter No : 48/3493.2
 Müzeye Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi
 Müzeye Geliş Tarihi : Mart 2021
 Yükseklik : 13 cm
 Renk : Yeşil
 Teknik : Kalıba üfleme, yaldızlama
 Tanım : Küresel formdaki kapağın silindirik boyun kısmına giren parçası kırılmıştır. Kapağın şişkin kısmında nokta kabartmalı yaldızlı bir şerit; yaldızlı şeridin altında ve üstünde ise tığ (ok ucu) motifli şerit dolanır. Kapağın tepe kısmında kabartmalı stilize çiçek vardır. Ağız kısmı düz ve yaldızlıdır. Silindirik boynun etrafında stilize kıvrımdallar dolanır. Omuz kısmının dar ve geniş kısımlarında tığ motifli şerit, şeridin altında ise nokta kabartmalı kalın yaldızlı şerit dolanır. Gövde yüzeyinde iki nokta arasına, yarım daire şeklinde kavisli asılmış yaldız kabartmalı dallarda çiçek ve yapraklarla düzenlenen girland bezemeler görülür.
 Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı

Katalog No : 46
 Eser Adı : İtriyat Şişesi ve Kapağı
 Fotoğraf No : 59 (3)
 Müze Envanter No : 48/3493.3
 Müzeye Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi
 Müzeye Geliş Tarihi : Mart 2021
 Yükseklik : 13 cm
 Renk : Yeşil
 Teknik : Kalıba üfleme, yaldızlama
 Tanım : Kat.No. 44 ile aynı tanımdadır.
 Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya-Moser

Katalog No : 47
 Eser Adı : İtriyat Şişesi ve Kapağı
 Fotoğraf No : 59 (4)
 Müze Envanter No : 48/3493.4
 Müzeye Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi
 Müzeye Geliş Tarihi : Mart 2021
 Yükseklik : 28 cm
 Renk : Yeşil
 Teknik : Kalıba üfleme, yaldızlama
 Tanım : Küresel formdaki kapağın şişkin kısmında nokta kabartmalı yaldızlı bir şerit; yaldızlı şeridin altında ve üstünde ise tığ (ok ucu) motifli şerit dolandır. Kapağın tepe kısmında kabartmalı stilize çiçek vardır. Ağız kısmı düz ve yaldızlıdır. Silindirik boynun etrafında stilize kıvrım dallar dolandır. Omuz kısmının dar ve geniş kısımlarında tığ motifli şerit, şeridin altında ise nokta kabartmalı kalın yaldızlı şerit dolandır. Gövde yüzeyinde iki nokta arasına, yarım daire şeklinde kavisli asılmış yaldız kabartmalı dallarda çiçek ve yapraklarla düzenlenen girland bezemeler görülür.
 Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya-Moser

Katalog No : 48
 Eser Adı : Pülverizatör
 Fotoğraf No : 59 (5)
 Müze Envanter No : 48/3493.5
 Müzeye Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi
 Müzeye Geliş Tarihi : Mart 2021
 Yükseklik : 23 cm
 Renk : Yeşil
 Teknik : Kalıba üfleme, yaldızlama
 Tanım : Pülverizatör (püskürteç) kısmı metaldendir. Pülverizatör pompası zarar görmüştür. Omuz kısmında yaldızlama tekniği ile yapılan; tığ motifli, düz çizgili, kabartmalı noktalı ve üzerinde nokta kabartmaları olan kalın yaldızlı şerit olmak üzere dört şerit dolandır. Gövde yüzeyinde iki nokta arasına, yarım daire şeklinde kavisli asılmış yaldız kabartmalı dallarda çiçek ve yapraklarla düzenlenen girland bezemeler görülür.
 Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya-Moser

Katalog No : 49
 Eser Adı : Sabunluk
 Fotoğraf No : 59 (6)
 Müze Envanter No : 48/3493.6
 Müzeye Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi
 Müzeye Geliş Tarihi : Mart 2021
 Ölçüler : Yük. 11 cm, boy 12 cm
 Renk : Yeşil
 Teknik : Kalıba üfleme, yaldızlama
 Tanım : Gövdesi ve kapağı oval formudur. Küresel formu kapak tutacağına şişkin kısmında, üzerinde nokta kabartmalı yaldızlı bir şerit; yaldızlı şeridin altında ve üstünde ise tığ (ok ucu) motifli şerit dolandır. Kapak tutacağına tepe kısmında kabartmalı stilize çiçek vardır. Kapağın kenarları, üzerinde nokta kabartmalı yaldızlı kalın bir şerit dolandır. Kapak tutacağına dar ve geniş çevresinde ise tığ (ok ucu) motifli şerit dolandır. Gövde yüzeyinde iki nokta arasına, yarım daire şeklinde kavisli asılmış yaldız kabartmalı dallarda çiçek ve yapraklarla düzenlenen girland bezemeler görülür.
 Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya-Moser

Katalog No : 50
 Eser Adı : Fırçalık
 Fotoğraf No : 59 (7)
 Müze Envanter No : 48/3493.7
 Müzeye Geliş Şekli : Saray Koleksiyonları Müzesi
 Müzeye Geliş Tarihi : Mart 2021
 Ölçüler : Yük. 7 cm, Boy 13 cm
 Renk : Yeşil
 Teknik : Kalıba üfleme, yaldızlama
 Tanım : Gövdesi ve kapağı dikdörtgen formudur. Küresel formu kapak tutacağına bezemeleri Kat.No. 49 ile aynıdır. Gövdenin kenarları kalın altın yaldızla çerçevelendirilmiştir. Gövde yüzeyinde girland bezemeler görülür. Kapağın kenarları kıvrımlı şeritle bezenmiş olup daire şeklindeki tutma yeri de yaldızla bezenmiştir.
 Tarih : 19. yüzyılın ikinci yarısı, Bohemya-Moser

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

3.1. PARFÜM ŞİŞELERİ

Parfümün tarihi, ateşin keşfedilmesiyle birlikte bazı ağaçların ile reçinelerin yandığında güzel kokular yaymasıyla başlar. Neolitik Çağ'da, MÖ 7000-4000 yılları arasında, zeytin ve susam yağıyla diğer kokulu bitkilerin karışımıyla ilk kokulu merhemlerin yapıldığı düşünülür. İlerleyen çağlar boyunca farklı uygarlıklarda güzel kokular dinden tıbbı, hijyenden güzelliğe birçok alanda kullanılır. Kokulu hammaddeler, güç ve zenginlik göstergesi kabul edilir ve üretim teknikleri bir sır gibi saklanır. Bu önlemlere rağmen, çağlar boyunca kültürel ve ticari ilişkilerle birlikte kokulu maddelerin üretim teknikleri, kullanım şekilleri yaygınlaşır¹⁴².

Eski Mısır döneminde güzel koku kullanımının başladığı kabul edilir. Binlerce yıllık uygarlıkları boyunca Mısırlılar parfümü hem dini törenlerde hem de günlük hayatlarında kullanır¹⁴³. Kuru ve sıcak bir iklimde yaşayan Mısırlılar, ter kokmamak ve parazitleri uzak tutmak için yağları, merhemleri ve parfümleri hem tenlerine hem de saçlarına uygulamıştır.

Parfüm ve kokulu yağlar; pişmiş toprak, cam veya doğal taşlardan yapılan küçük şişelerde muhafaza edilir ve satılır. Yunan Uygarlığı döneminde, MÖ 7. yüzyıldan itibaren *alabastron*, *aryballos*, *pyksis* ve *lekythos* adı verilen küçük boyutlu kaplar kullanılır¹⁴⁴. Cam şişeler ise MÖ 6. yüzyıldan itibaren kullanılır. Bu şişeler, genelde opak lacivert zemin üzerine, sarı, beyaz, mavi renklerde kullanılır. Spiral, zikzak veya püskül desenlerle bezenen bu zarif şişeler, kum kalıp tekniğinde yapılır ve *alabastron*, *amphoriskos* ve *oinochoe* formlarındadır. Roma döneminde, MÖ 1. yüzyılda cam üfleme

¹⁴² Aybala Yentürk, "Uygarlık ve Parfüm: Bir Yolculuğun Tarihçesi", *Kutsal Dumandan, Sihirli Damlaya: Parfüm*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, 7-8.

¹⁴³ Meryem Karakurt, "Antik Çağ Mısır, Helen ve Roma Dünyasında Parfüm Kullanımı", *Antik Çağ'dan Günümüze Parfüm*, Myrina Yayınları, Ankara 2021, 5.

¹⁴⁴ Cenker Atila, "Antik Yunan Dünyasında Parfüm ve Parfüm Kapları", *Antik Çağ'dan Günümüze Parfüm*, Myrina Yayınları, Ankara 2021, 34.

teknikinin bulunmasıyla seri üretime geçilir. Çeşitli formlarda ve renklerde yapılan cam parfüm şişeleri her dönemde kaliteyi temsil eder ve elit tabakaya hitap eder¹⁴⁵.

Müslüman ülkelerde, kültür ve inançlarından kaynaklanan geleneksel alışkanlıklarla kokuya çok önem verilir. Hz. Muhammed'in güzel kokulara önem vermesi nedeniyle güzel kokuların kullanımı sünnet olarak kabul edilmiştir. Koku ve esanslara; sağlık reçetelerinde, hadislerde, şiirlerde de yer verilmiştir. Ortaçağ İslam dünyasında çok çeşitli parfüm çeşidi üretimi yapılır. 8. ve 9. yüzyıllarda aromatik yağ ve kokuların damıtılmasıyla uzun süre dayanan kokular üretilir. Cabir ibn Hayyam (720-813)¹⁴⁶, El-Kindi (803-873) uçucu yağların damıtılması üzerine çalışır. 11. yüzyılda İbni Sina'nın (930-1037) çiçekleri su buharı ile damıtarak esans elde etmesiyle gül yağı ve gül suyu üretimleri başlar. Müslüman hekim, eczacı ve kimyacılar pek çok şeyi damıtarak ve yeni yöntemler deneyerek çok sayıda parfüm üretir¹⁴⁷.

Hristiyanlığın ilk yıllarından Orta çağın ortalarına kadar kilisenin katı tutumuyla parfüm kullanımı azalır, bu durum parfüm şişesi üretimini de olumsuz etkiler¹⁴⁸. 11. yüzyılda, Endülüs Emevi Devleti'nin İspanya'daki bazı bölgelerinin Hristiyanların eline geçmesiyle birlikte Arapça kitaplar Latinceye çevrilir. 1095-1291 yılları arasında yapılan Haçlı seferlerinin etkisiyle batıya taşınan yeni bir alışkanlık su ile temizlenme ve parfüm kullanımı olur. Arapça kitapların Latinceye çevrilmesi ve Haçlıların taşıdıkları yeni alışkanlıkla birlikte parfüm ve parfüm kültürü Avrupa'da yayılır. Doğunun parfümlerini kendi şatolarına da taşıyan senyörler, kendi kokulu yağlarını ve esanslarını hazırlatır. Antikçağ, Arap ve diğer kültürlerle ait bilgiler bir araya getirilerek parfüm ve kozmetik madde üretimleri yapılmaya başlar¹⁴⁹.

Tarihi binlerce yıl önceye dayanan parfüm kültürü, Avrupa'da kullanılmaya başlar ve geliştirilir. 12. yüzyılda ilk parfümcüler loncası kurulur ve bu yıllarda İngiltere'de "vinaigrette" adlı parfüm şişeleri üretilir. 13. yüzyılda Venedikli camcılar, üzerleri yarı değerli taşlarla süslü parfüm şişeleri üretir. Bu şişelerden çok azı günümüze kalır.

¹⁴⁵ *Kokuların Mirası, Parfüm Şişeleri Sergisi-The Heritage of Scents, An Exhibition of Scent Bottles*, 7-10.

¹⁴⁶ Kitab-ı Kimya el-İtr ve'l Tas'ıdar (Güzel Kokuların Kimyası ve Damıtma Kitabı) adlı bir eser yazmıştır.

¹⁴⁷ Abdülkadir Bakır, "Ortaçağ İslam Dünyasında Parfümcülük", *Kutsal Dumandan, Sihirli Damlaya: Parfüm*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, 41-52; Yentürk, 21-24.

¹⁴⁸ *Kokuların Mirası, Parfüm Şişeleri Sergisi-The Heritage of Scents, An Exhibition of Scent Bottles*, 18-20.

¹⁴⁹ Yentürk, 24-25.

1370 yılında, Avrupa parfümcülüğünde yeni bir gelişme yaşanır. Alkol içerisindeki kokulu yağların çözülmesi ile *Eau d'Hongrie* yani *Macaristan Suyu* üretilir ve ilk modern parfüm olarak kabul edilir. 14. yüzyılda ise, yuvarlak ya da barillet adı verilen özel bir forma sahip silindirik kutularda saklanan ve daha sonra *pomander* olarak adlandırılan parfüm kapları üretilir. Bu kaplar, 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar krallar ve aristokratlar tarafından kullanılır¹⁵⁰.

17. yüzyılda Murano'lu cam şişe üreticileri latticinio ve millefiori (binçiçek) teknikleriyle desenli ve şık parfüm şişeleri üretirler. Almanya'da ise, buzlu-beyaz (milchglas) camdan koku şişeleri yaparlar. Bu şişeler, renkli minelerle yapılmış figür ve çiçeklerle süslenir. Fransa'da ise renkli ve buzlu camdan parfüm şişeleri üretilir¹⁵¹.

18. yüzyılda parfüm şişeleri bir sanat nesnesi olarak görülmeye başlamaktadır. Lubin ve Houbigant gibi ünlü parfüm üreticileri, parfümün kendisi kadar şişesi için de özel çaba harcayarak yeni bir dönem başlatır. Dönemin modasına uygun daha şık, pahalı şişeler üretilmesi ve bu şişelerde satılması nedeniyle yalnızca soylulara hitap eder. 1750'li yıllar, parfüm şişelerinde camdan ziyade porselenin revaçta olduğu bir dönem olur. İngiltere, Fransa ve İsviçre'de pahalı altın ve değerli taşlarla yapılan süslü koku şişelerinin taklidi minelenmiş bakırdan şişe üretimi yapılmaya başlar. Bu üretimle birlikte orta sınıftaki insanlar da parfüm şişeleri taşımaya başlar¹⁵².

19. yüzyıl cam üreticilerinin yeni cam türleri ve stilleri geliştirdiği bir dönem olur. Bohemyalı camcılarının renkli camlarla yaptıkları tasarımlar özellikle İngiliz üreticilerini çok etkiler. 1820'lerde Egermann'ın "lithyalin" cam türünü keşfeder¹⁵³ ve Avrupa ülkelerinde "lithyalin" parfüm şişeleri üretilir. İngiliz cam üreticisi Pellatt, crystallo-ceramic yapma metodunu geliştirir. Metalin içine yerleştirilen beyaz seramik kabartmalarla yapılan bu camlara "sulphides" adı da verilir¹⁵⁴. 1830'lardan itibaren renkli

¹⁵⁰ Yentürk, 25-26.

¹⁵¹ *Kokuların Mirası, Parfüm Şişeleri Sergisi-The Heritage of Scents, An Exhibition of Scent Bottles*, 20.

¹⁵² *Kokuların Mirası, Parfüm Şişeleri Sergisi-The Heritage of Scents, An Exhibition of Scent Bottles*, 20-24.

¹⁵³ Canav Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, 48.

¹⁵⁴ *Kokuların Mirası, Parfüm Şişeleri Sergisi-The Heritage of Scents, An Exhibition of Scent Bottles*, 27-28.

ve katmanlı camlar tüm Avrupa'ya yayılır. Bu renkli ve katmanlı camlardan yüzeyleri oyma, kesme ve mineleme teknikleri ile çeşitli formlarda eşyalar üretilir¹⁵⁵.

1842 yılından itibaren üreticiler kendi modellerini tasdik ettirip kopya edilmelerini engellemeye başlar. 1880'li yıllar en çok sayıda koku şişesinin kaydedildiği dönem olur. Kitap, kuş, limon, gitar gibi farklı formlarda koku şişelerinin kayıtları bulunur. Bu kayıtlar arasında en ilgi çekici 1884'te kaydedilen kabartma camdan yapılan kuş başıdır. Bu teknik Roma döneminde uygulanan ve unutulmuş bir teknik olması nedeniyle önemli bir ayrıntıdır. Bu durum, cam üreticilerinin eski çağlardan kalma modelleri araştırıp ilgi çekici teknikleri yeniden kullanmaya başladığının göstergesidir¹⁵⁶.

19. yüzyılın sonlarında, parfüm endüstrisinin gelişmesiyle birlikte parfüm şişelerine talep artmıştır. Osmanlı sarayları da dönemin modasından etkilenerek Avrupa'nın önde gelen Baccarat ve Bohemya-Moser fabrikasından, çoğunluğu parfüm olmak üzere kişisel bakım objeleri talep etmiştir¹⁵⁷.

Beykoz Cam ve Billur Müzesi'nde sergilenen kişisel bakım objelerinin içerisinde yer alan parfüm şişeleri, tezimizin kataloğunun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Parfüm şişelerinin hepsi Fransız-Baccarat fabrikası üretimi olup 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir¹⁵⁸.

Kataloğumuzda, 3 tanesi kişisel bakım setlerinin içerisinde olmak üzere toplam 28 adet parfüm şişesi bulunmaktadır. Bu parfüm şişelerinden 3 tanesi Pülverizatör'dür. Kataloğumuzun bu bölümünde **Kat.No.1-25**'teki parfüm şişeleri değerlendirilecektir.

Teknik olarak kalıba üfleme ile yapılan **Kat.No.1-23**'teki parfüm şişeleri, sarma cam tekniğiyle renklendirilmiş olup yüzeylerindeki bezemeler kesme tekniği ile yapılmıştır. Sarma ya da kaplama cam olarak bilinen teknikte genellikle renksiz kristalin üzerine renkli kristal cam kaplanır ve istenilen desenler istenilen derinliklerde kesildiğinde renksiz kristal ortaya çıkar. Çift renkli bu kristallerde uygulanan kesme teknikleriyle camın yüzeyinde ışık ve renk kontrastları ayarlanır. Baccarat fabrikası,

¹⁵⁵ Gülgün Yılmaz, *19. Yüzyıl Osmanlı Sosyal Yaşamında Sanat Eseri Olarak Yeni Objeler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004, 81.

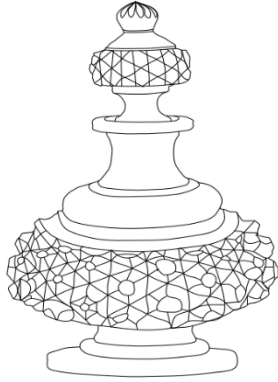
¹⁵⁶ *Kokuların Mirası, Parfüm Şişeleri Sergisi-The Heritage of Scents, An Exhibition of Scent Bottles*, 27-32.

¹⁵⁷ Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, 127.

¹⁵⁸ Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, 126,130-31; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 76-77.

sarma cam tekniğiyle yapılan çift renkli kristallerle çok sayıda üretim yapmıştır ve hala üretim yapmaya devam etmektedir.

Kat.No.1-23'teki, kristal kapaklı, ağızları dışa dönük, silindirik ve gövdeye doğru genişleyen boyunlu, küresel veya armudi gövdeli olan bu şişelerin benzerlerine yerli/yabancı antika ve müzayede sitelerinde rastlamak mümkündür. Söz konusu formlardaki bu şişelerin benzerleri, üretim merkezlerine göre farklı kesme, yaldızlama veya mineleme teknikleriyle üretilmişlerdir.

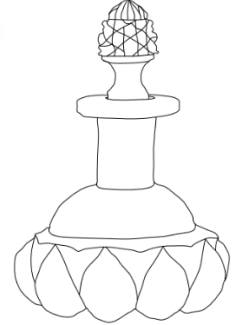
Çizim 4. Tip 1
(Mustafa Kömürcü)

Çizim 5. Tip 2
(Mustafa Kömürcü)

Çizim 6. Tip 3
(Mustafa Kömürcü)

Çizim 7. Tip 4
(Mustafa Kömürcü)

Katalogumuzun büyük bir bölümünü oluşturan **Kat.No.1-23**'teki parfüm şişelerinin bazıları benzer form ve süsleme teknikleriyle yapılmışlardır. Tipolojik açıdan, katalogda bulunan parfüm şişelerini form ve kesme tekniklerine göre 4 ayrı tipte inceleyebiliriz (**Çizim 4-7**).

Kat.No. 1

Kat.No. 7

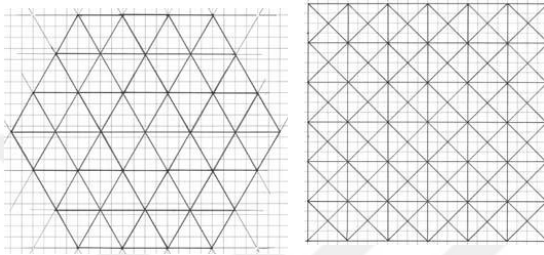

Kat.No. 12

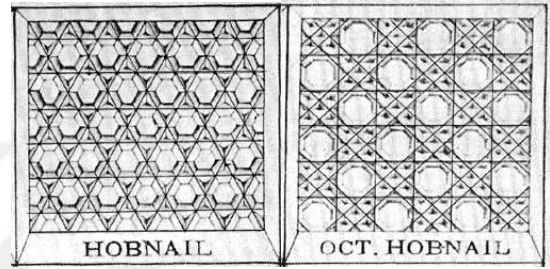

Kat.No. 17

Tip 1. Hobnail kesimli parfüm şişesi; Kat.No. 1, 7, 12 ve 17'deki parfüm şişelerinin formları ve kesme teknikleri tamamen aynı olup yalnızca renkleri farklılık gösterir. Küresel kapak ve gövdelerinin yüzeyleri çapraz kesim ve dikey kesimlerle üçgen birimlere ayrılır ve bu üçgen birimlerdeki çıkıntılı altıgenler kesme tekniği ile yapılır. Bu çıkıntılı veya kabartmalı altıgen motiflere “hobnail” denilmektedir. Çapraz kesimler veya dikey kesimlerle oluşturulmuş üçgen veya piramidal birimlerdeki “hobnail” herhangi bir sayıda kenara (altı, sekiz) sahip olabilir¹⁵⁹(Çizim 4-5).

Çizim 8. Üçgen/Piramidal Kesim Örnekleri¹⁶⁰

Çizim 9. Altıgen ve Sekizgen Hobnail¹⁶¹

Kat.No. 6

Kat.No. 13

Kat.No. 18

Kat.No. 19

Kat.No. 20

Tip 2. Defne dalı kesimli parfüm şişesi; Kat.No. 6, 13, 18-20'deki parfüm şişelerinin formları ve kesme teknikleri aynı olup yalnızca renkleri farklılık göstermektedir. Küresel gövdelerinin çevresinde çıkıntılı yaprak frizi bulunur. Bu yaprak dizisi, Antik Yunan'dan bu yana zafer, başarı ve onur simgesi olarak kullanılan defne dalı ya da defne dalından çelenk bezemesine¹⁶² benzemektedir. 19. yüzyıl Osmanlı sanatının tüm dallarında görülmeye başlanan ve Avrupa etkisini gösteren kurdele, vazo sepet,

¹⁵⁹ <https://www.brilliantglass.com/hobnails-triangles-and-pyramidal-triangles/> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

¹⁶⁰ <https://www.brilliantglass.com/hobnails-triangles-and-pyramidal-triangles/> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

¹⁶¹ <https://www.brilliantglass.com/hobnails-triangles-and-pyramidal-triangles/> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

¹⁶² Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayın, İstanbul 2008, 132.

açılan perde, natürmort gibi çeşitli motiflerden birisi olan defne dalı¹⁶³ motifli bu parfüm şişeleri dönem beğenisini yansıtmaktadır.

Kat.No. 8

Kat.No. 9

Kat.No. 10

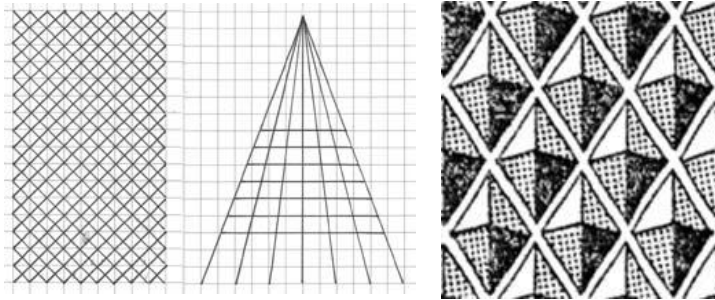

Kat.No. 11

Kat.No. 21

Tip 3. Kırmızı kaplamalı ve kısa ayaklı parfüm şişesi; Kat.No. 8-11, 21'deki parfüm şişelerinin renkleri, gövde formları ve kısa ayaklı yayvan kaideli olmaları birbirine benzer. Kat.No.9 ağız kısmı dışa dönükken diğerlerinin ağız kısmı dilimli kesimlidir. Gövde yüzeylerinde Kat.No.8'in yüzeyini yukarıda da değindiğimiz çıkıntılı defne dalı motifi çevrelemektedir. Kat. No. 11'de ise sekiz kenarlı "hobnail" motifi vardır. Kat. No.9, 10 ve 21'deki şişelerin yüzeyini çapraz kesimlerle oluşturulan ve kesme tekniği ile şekillendirilen "diamonds" yani kabartmalı elmas motiflerinden oluşan desen çevrelemektedir. Baccarat fabrikasının ürettiği çeşitli formlarda sık sık rastlanan kabartmalı elmas kesimi çok beğenilen ve kullanılan bir desendir (**Çizim 10**).

Çizim 10. (Diamonds) Kabartmalı Elmas Motifi¹⁶⁴

Tip 4. Kaidesiz parfüm şişesi; Kat.No. 2-4, 14-16, 23'teki şişelerin dipleri düz olmasından dolayı diğer şişelerden 2-3 cm daha kısadırlar. Kapakları konik formunda

¹⁶³ Pınar Olguner Ergene, 18. yy. ve 19. yy. *Türk İşleme Motiflerinde Sembol Dili ve Sembolizm İçerikli Yeni Yorumlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, 40.

¹⁶⁴ <https://www.brilliantglass.com/diamonds/> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

olup, Kat.No.3,4 ve 15'teki şişelerin kapakları çıkıntılı yivlidir. Kat.No.2 ve 16'daki şişelerin kapakları ise çapraz kesimli ve kabartmalı altıgen ve elmas motiflidir. Kat.No. 14 ve 23'teki şişelerin kapakları ise kabartmalı burğu motifli olup tepe kısımları kabartmalı yıldız kesimlidir. Şişelerin gövde yüzeylerinde farklı süsleme teknikleri uygulanmıştır.

Kat.No. 24 ve 25'teki parfüm şişeleri ise form ve bezeme olarak diğerlerinden farklıdır. Kat.No.24'teki parfüm şişesi, dairesel formlu ve metal kapaklıdır. Üzeri kesme tekniği ile yapılan kabartmalı elmas motifleriyle bezeli olup üzerinde “II. Abdülhamid tuğrası” ve “gül suyu” yazısı bulunur¹⁶⁵.

Kat.No. 25'teki pulverizatör altıgen formludur ve pompası sağlamdır. Pülverizatörün omuz kısmındaki iç içe geçmiş şeritler ve gövdenin zemininden başlayarak omuz kısmına kadar uzanan dallardaki üç dilimli yapraklar ve krizantemler (kasımpatı) yaldızlama tekniğiyle yapılmıştır. Bu süslemeler, 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da Art Nouveau akımındaki pek çok sanatçıyı da etkileyen Japon desenlerinin yansımalarıdır. 1862 yılında Londra Uluslararası Sergisi'nde Japon eserlerinin yer almasıyla birlikte Japon sanatına ilgi artar ve Japon sanattan ilham alınarak pek çok sanat dalında Japonizm etkili eserler üretilir¹⁶⁶.

Baccarat fabrikası, Avrupa'da dönemin modası olan Japonizm akımının etkisi ile çeşitli renklerde, bitkisel bezemeli, genellikle kuş ve kelebek figürlü sembolik anlamlar içeren Uzak Doğu'nun mistik havasını yansıtan cam objeler üretir. Bu cam objelerin üzerlerinde genellikle güç, sağlık, uzun ömür, şans ve hayatın faniliği gibi sembolik

¹⁶⁵ Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, 127; Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 76-77.

¹⁶⁶ Nihal Turan, *Art Nouveau Akımı'nın Seramik ve Cam Sanatına Yansımaları*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir 2017, 11; Mustafa Ağatekin-Nihal Turan, “Art Nouveau Akımı'nın Seramik ve Cam Sanatına Yansımaları”, *İdil*, 62, Ekim 2019, 1358.

anlamlar içeren turna kuşu, deniz kaplumbağası, kelebek ejder gibi hayvan figürleri ile erik, kiraz, çam, bambu ağaçları, krizantem, şakayık gibi çiçek motifleri yer alır¹⁶⁷.

Boyut olarak Kat.No. 1-23'te bulunan şişelerden, Kat.No. 2-4, 14-16, 23'teki düz dipli olan şişeler 10-11 cm arasındayken diğer şişeler genelde 12-13 cm arasındadır. Kat.No.24'teki II. Abdülhamid tuğralı parfüm şişesi, 6 cm'lik küçük boyutuyla kataloğumuzun en küçük kişisel bakım objesidir. Kat.No. 25'teki pulvarizatör ise 24 cm yüksekliğindedir.

Renk olarak Kat.No.1-23'teki parfüm şişeleri çift katmanlı olup renksiz/şeffaf camın üzerine kırmızı, mavi, yeşil ve mor renkli kristaller kaplanmıştır. Kat.No.24'teki II. Abdülhamid tuğralı parfüm şişesi renksizdir. Kat.No. 25'teki pulvarizatör ise kırmızı renklidir.

3.2. PARFÜM KUTULARI

19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nden Avrupa'daki cam merkezleri de etkilenmiştir. Bu dönemin önemli cam merkezlerinden Baccarat ve Bohemya fabrikaları uluslararası pazarların isteğine uygun şekilde yeni formlarda kişisel bakım objeleri üretmişlerdir¹⁶⁸. Bu objelerden biri de parfüm kutularıdır. Murano, Bohemya ve Baccarat fabrikalarında üretilen parfüm kutularının formları birbirine benzerken üzerlerindeki bezeme ve kompozisyonlar üretim yerlerine göre farklılıklar göstermektedir.

Bohemya'da kaplıcalara gelen ziyaretçiler için çok sayıda kristal parfüm kutuları veya hatıra kutuları üretilmiştir (**Foto. 60-61**). Çeşitli renklerde, süsleme tekniklerinde üretilen bu cam kutuların çoğunluğu bronz kulplu ve kaydırma ayaklıdır. Bu kutuların bazılarının üzerine hatıra kalması için kaplıca kasabalarının görünümüleri veya kırsal manzaraları oyulmuştur¹⁶⁹. 1833'ten sonra sıklıkla görülen yakut renkli olanlar, renksiz camların boyanması tekniği ile yapılmıştır¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 88-90.

¹⁶⁸ Yılmaz, 81.

¹⁶⁹ https://www.alexiaamatoantiques.com/en-GB/french-bohemian-and-murano-caskets/stunning-antique-bohemian-cranberry-pink-enamelled-glass-casket/prod_12596#.YcDb3WhBxPY (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

¹⁷⁰ Yılmaz, 81.

Foto. 60. Parfüm Kutusu¹⁷¹

Foto. 61. Parfüm Kutusu¹⁷²

Bohemya-Moser fabrikası üretimi olan parfüm kutuları süsleme tasarımlarından tanınmaktadır. Üzerinde bulunan minik çiçek dalları, kuş, kelebek detayları ayırt edici özelliklerindendir (**Foto. 62-63**). Egermann tarafından keşfedilen “lithyalin” camdan yapılan kutular da vardır. Mermer veya cilalı değerli taşları andıran bu kutular yeşil, pembe, koyu kırmızı, kahverengi tonlarındadır.

Foto. 62. Parfüm Kutusu¹⁷³

Foto. 63. Parfüm Kutuları¹⁷⁴

Avrupa'nın bir diğer önemli cam üretim merkezi olan Baccarat fabrikalarında üretilen parfüm kutularının çoğunluğunu kesme tekniği ile çeşitli geometrik motiflerle dekorlanmış kristal kutular oluşturmaktadır. Bazı kutular ise ya renksiz ya da tek renkli ve bezemesizdir. Ayrıca opalinden yapılan örnekler de vardır ve bazılarının üzerinde yaldızlama ve mineleme teknikleriyle yapılan bitkisel motifli süslemeler görülür.

¹⁷¹ <https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:12596 (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

¹⁷² <https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:10171 (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

¹⁷³ <https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:12098 (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

¹⁷⁴ <https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:12813 (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

Baccarat fabrikalarında üretilen objelerde uygulanan kesme tekniklerinde klasik modeller vardır. Parfüm kutularında da bu klasik modelli desenlerle yapılan örnekler görülmektedir (**Foto. 64-66**).

Foto.64. Parfüm Kutusu¹⁷⁵

Foto.65. Parfüm Kutusu¹⁷⁶

Foto.66. Parfüm Kutusu¹⁷⁷

Katalogumuzda 4 adet parfüm kutusu bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi depolarından getirilerek Beykoz Cam ve Billur Müzesi'nde sergilenmeye başlanan bu eserler, kişisel bakım objeleri arasında en özel tasarımlara sahip olanlardandır.

Kat.No.26, 27 ve 29'daki parfüm kutuları Bohemya fabrikalarında üretilmiştir. Kat.No.28 ise Baccarat fabrikasında üretilmiştir. Parfüm kutularının hepsi 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir¹⁷⁸.

Teknik olarak incelendiğinde parfüm kutuları kalıba üfleme tekniğiyle yapılmıştır. Bohemya fabrikalarında üretilen Kat.No. 26, 27 ve 29'daki parfüm kutularının süslemelerinde mineleme, yaldızlama ve şeffaf boyama (staining) teknikleri uygulanmıştır. Kat.No.28'deki Baccarat fabrikası üretimi olan parfüm kutusunun ise gövde ve kapağı desensizdir. Kat.No. 26'daki parfüm kutusunun gövdesinde ve kapağında Rokoko üsluplu, "S" ve "C" kıvrımlı bitkisel frizler ile mavi-kırmızı minik çiçeklerle bezeli bahar dallarından oluşan kompozisyon görülür. Kat.No.27'deki parfüm kutusunda, etrafı yaldızlı dilimli madalyonlar içerisinde "S" ve "C" kıvrımların ve eğrisel motiflerin simetrik bir şekilde yerleştirilmesiyle oluşturulan kompozisyonlar kapak ve gövdeyi kaplamaktadır. Kat.No.29'daki parfüm kutusunun gövdesinde yaldızlama tekniğiyle yapılmış stilize sarmaşıktaki gül ve çiçek motifleri vardır.

¹⁷⁵ <https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:12725 (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

¹⁷⁶ <https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:11743 (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

¹⁷⁷ <https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:11005 (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

¹⁷⁸ Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, 134-35.

Kat.No. 26-28'deki parfüm kutularının gövde ve kapakların birleştiği yerler madenidir. Kat.No.28'deki parfüm kutusunun iki yanında madeni kulpları vardır. Kat.No. 26'daki madeni şeritlerin üzerinde minik çiçek frizleri, Kat.No.28'deki madeni şeritlerin üzerinde ise küçük nokta kabartmalardan oluşan frizler vardır. Ayrıca Kat.No.28'deki parfüm kutusunun metal dört ayağında Rokoko üsluplu “S” ve “C” kıvrımlı bitkisel motifler görülmektedir.

Boyut olarak, Kat.No. 26'daki parfüm kutusu 13 cm yüksekliğindedir ve kutunun boy kısmı 12 cm'dir. Kat.No.27'deki parfüm kutusu yüksekliği 9 cm, boyu 10 cm ve eni 6 cm'dir. Kat.No.28'deki parfüm kutusunun yüksekliği 13 cm, boyu 13 cm ve eni 8 cm'dir. Kat.No.29'daki parfüm kutusunun ise yüksekliği 7 cm, boyu 10 cm'dir.

Renk olarak, Kat.No. 26'daki parfüm kutusu yeşil, Kat.No. 27'deki parfüm kutusu renksiz ve Kat.No. 28-29'daki parfüm kutuları ise kırmızı renklidir.

3.3. KOLONYA ŞİŞELERİ

Kolonyanın ilk üretim tarihine ilişkin iki ayrı teori bulunur. İlk teori, 14. yüzyıldan itibaren rahibeler tarafından kullanılan “aqua reginae” adıyla üretilen koku formülü, 17. yüzyılda Floransa'ya gelen Giovanni Paolo Feminis tarafından öğrenilir ve Köln'e döndüğünde bu formülle üretim yapmaya başlar. Kokuya ilk olarak “Eau Admirable” adını verir fakat sonra üretimin Köln şehrinde yapıldığı için adını “Eau De Cologne” olarak değiştirir. 1709 yılında Feminis tarafından işletilen dükkânın kontrolü Giovanni Maria Farina'ya geçer. Koku gitgide daha da ünlenir ve kentte kendisinin Farina olduğunu iddia eden kırka yakın dükkân açılır. İkinci teori ise, Wilhelm Muelhens kendisine hediye edilen kitaptaki “Aqua Mirabilis” adlı şifa verici formülü kullanarak 1792 yılında Köln şehrinde kolonya üretimine başlar. Bu koku bergamut, limon, portakal, neroli, biberiye ve lavanta esansları içermektedir¹⁷⁹. Wilhelm Muelhens tarafından üretilen kolonyalar “4711” markası altında ünlenir. İki farklı teorideki “Farina” ve

¹⁷⁹ Hande Topal, *Koku Kullanım Kültürü ve Türkiye’de Kolonya Ambalajı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007, 12.

“No:4711” markaları Almanya’nın Köln kentinde hala üretimlerini sürdürmeye devam etmektedir. Hatta Köln şehrinde “No:4711” markasının bir müzesi de bulunur¹⁸⁰.

Eau de Cologne, uzunca bir süre tedavi edici özelliği ile kullanılsa da daha sonra kokusu nedeniyle de kullanılmaya başlar. 18. yüzyılda ise hafif ve ferahlatıcı kokusu, sadeliğin ve saflığın simgesi haline gelir ve burjuvazi tarafından çok talep görür. Yine bu dönemde, doktorların birden fazla hammadde kullanılarak yapılan, hayvansal hammaddelerden üretilen ağır kokulu parfümlerin çürümüş ve kokuşmuş olduğunu söylemesinin ve psikiyatri de parfümün aşırı kullanımının nevrozun çıkmasına neden olduğunu iddia etmesinin¹⁸¹ de daha hafif ve sade olan kolonyaya talebi artırmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Eau de Cologne, Osmanlı döneminde ilk olarak II. Abdülhamid döneminde (1870-1909) kullanılmaya başlar. Bu dönemde Beyoğlu’ndaki dükkanlarda diğer kozmetik ürünlerle birlikte satılır ve Osmanlı’da en çok rağbet gören ürünlerden olur. Yerli üreticiler tarafından içeriğine esanslar da eklenerek çeşitli renklerde ve kokularda kolonyalar da üretilmeye başlar. Bu dönemin ilk yerli üreticisi ise Ahmet Faruki olur. Kaliteli ürünleri ve etiketli şişeleriyle halkın beğenisini kazanır. Halkın “odikolon” olarak söylediği Eau de Cologne sözcüğünü önce “Faruki Kolonya Suyu” sonra Faruki Kolonya’sı olarak değiştirir¹⁸².

Avrupa’da kolonya şişeleri genellikle üretim merkezlerinin etiketlerini taşıyan renksiz camlarda satışa sunulmuştur. Etiketlerin üzerinde firmaların özel tasarım logoları, satış merkezlerinin adresleri ve kolonyanın esansında bulunan bitkilerin yazıldığı görülür.

Baccarat ve Bohemya fabrikaları tarafından üretilen özel tasarımlı kolonya/ıtriyaat şişeleri de vardır. Bu şişeler genellikle silindir formu ve kapaklıdır. Büyük, orta ve küçük boylarda yapılan bu şişelerin süsleme teknikleri üretim merkezine göre farklılıklar gösterir.

Katalogumuzun bu bölümünde 4 adet kolonya şişesi bulunmaktadır. Kişisel bakım setleri içerisinde bulunan kolonya/ıtriyaat şişeleri set içerisinde değerlendirilmiştir.

¹⁸⁰ Ezgi Özey-Vedat Çalışkan, “Sanayi Coğrafyası Açısından Sektörel Bir İnceleme: Balıkesir’de Kolonya Endüstrisi”, *Coğrafya Dergisi-Journal of Geography*, Sayı: 37, 2018, 5.

¹⁸¹ Yentürk, 29-30.

¹⁸² Topal, 19-21.

Üretim yerleri ve tarihlendirilmesi, Kat.No.34-36'daki şişeler Fransız-Baccarat Fabrikası tarafından üretilmiştir. Kat.No.37'de bulunan kolonya şişesi ise Fransa'daki Gellé Frères (Gellé kardeşler) firmasının şişesidir. Kolonya şişelerinin hepsi 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir¹⁸³.

Teknik olarak şişelerin hepsi kalıba üfleme tekniğinde yapılmıştır. Kat.No. 34-36'daki şişelerin ağızları dışa dönük, gövdeleri silindir şeklindedir. Kat.No. 34'teki şişenin kapağı muhtemelen kayıp ya da kırılmıştır. Kat.No.36'daki şişenin kapağının boyun kısmına giren parçası kırılmıştır. Kat.No.35'teki kapak kısmı sağlamdır. Kat.No. 34-36'daki kolonya şişelerinin gövdeleri, boyunları ve kapakları (Kat.No.34 bilinmiyor) çapraz kesim ve yatay kesimler uygulanarak birimlere ayrılmıştır. Oluşan birimlerin birinde çift kesimli "X", diğerinde kesme tekniğiyle yapılan sekizgen hobnail vardır. Kat.No.34-36'daki bu kolonya şişeleri, Baccarat fabrikasının kataloğundaki "Diamants Pierreries" serisindeki kolonya şişeleriyle form ve süsleme olarak benzetilmektedir¹⁸⁴ (Foto. 67, Çizim 11).

Kat.No. 31

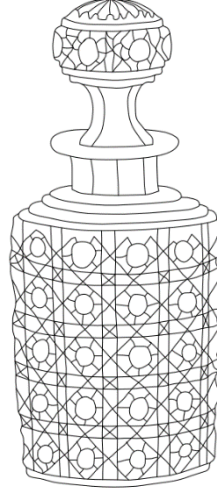

Foto. 67. "Diamants Pierreries" serisi¹⁸⁵

¹⁸³ Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, 137.

¹⁸⁴ *Compagnie des Cristalleries de Baccarat: catalogue de garnitures de toilette et articles divers de toilette pour 1916*, 8.

¹⁸⁵ *Compagnie des Cristalleries de Baccarat: catalogue de garnitures de toilette et articles divers de toilette pour 1916*, 8.

Çizim 11. Kat. 31. “Diamants Pierreries” serisi kolonya şişesi (Mustafa Kömürcü)

Kat.No.37’de bulunan kolonya şişesinin gövdesi dikdörtgen formlu olup kapağı sağlamdır. Şişenin boyun kısmında ve gövdesinde Fransa’daki Gellé Frères (Gellé Kardeşler) parfümeri markasının etiketi vardır. Bu parfümeri butiği,1826 yılında Jean-Baptiste ve Augustin Gellé tarafından Marie-Antoinette’in parfümeri olan Jean-Louis Fargeon’dan parfüm formülleri satın almasıyla açılır. Paris’in kozmetik endüstrisindeki en önemli markalarından biri haline gelir. Sürekli kendini yenileyen ve tanıtımına önem veren Gellé Frères, bugün hala Paris’te kozmetik sektörünün önde gelenlerindendir¹⁸⁶.

Boyut olarak Kat.No.30’daki kolonya şişesinin kapağı eksik olduğu için yüksekliği 16 cm; Kat.No. 31’deki kolonya şişesinin yüksekliği 21 cm; Kat.No. 32’deki kolonya şişesinin hem gövdesinin kısa olmasından hem de kapağının alt kısmının kırık olmasından dolayı yüksekliği 11 cm’dir. Kat.No. 33’teki kolonya şişesinin yüksekliği ise 33 cm’dir.

Renk olarak, kataloğumuzun bu bölümünde incelediğimiz 4 adet kolonya şişesi de renksizdir.

¹⁸⁶ <https://gelle-freres.fr/la-maison-gelle-freres/> (Erişim Tarihi: 18.01.2022)

3.4. PUDRA KUTULARI

Pudra, ilk olarak Eski Mısır'da MÖ 4000-3500 yıllarında boya yapmak amacıyla kullanılmaya başlanır. Pudra haline getirilen mavi-yeşil renklerdeki bu boya, bakır tozundan elde edilir ve makyaj malzemesi olarak kullanılır. MÖ 1500'lerde, Çin ve Japon kadınları ciltlerini beyazlatmak için pirinç pudrası kullanmaya başlamıştır. Bu pudranın içerdiği nişastanın emiciliği sayesinde cilt kusurları kapanır ve cilt pürüzsüz bir görünüme kavuşur. Antik Yunan ve Roma dönemlerinde de beyaz cilde sahip olma modası devam eder ve kadınlar kurşun tozları ve tebeşir pudrası kullanır. Pudranın ciltteki gözenekleri tıkaması nedeniyle kullanımı zamanla azalır¹⁸⁷.

15. yüzyılda, pudraların hazırlanmasında karbonatlı, hidroksitli bileşikler ve kurşun oksit kullanılmaya başlamıştır. (Kurşun oksit kullanımı yüz felçlerine neden olması dolayısıyla bırakılır ve yerine çinko oksit kullanılır.) 17. yüzyıla gelindiğinde pudra kullanımının İngiltere'de çok önemsendiği ve sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. O dönemde, "Powder rooms" (pudra odaları) olarak adlandırılan yerlerde toplanan kadın ve erkekler; saçlarına, yüzlerine ve peruklarına pudra sürmektedir¹⁸⁸.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti döneminde, İstanbul'da modern eczanelerin açılmasıyla birlikte pudra üretimi başlar. Bu pudralar arasında en meşhur olanları Süleyman Ferid (Eczacıbaşı) ve Edhem Pertev taraşından üretilen pudralardır. 1850'de Osmanlı'da lüks ürünlerin satıldığı mağazalarda, Avrupa orijinli parfümeri malzemeleri arasında pudralar da yer almaktadır. Bu mağazalarda satılan en önemli yabancı markalardan "L.T. Piver" markasının "Poudre Pompeia" ve "Frolamiye (Florami) Pirinç Pudrası" adlı ürünleri üst tabakaya hitap etmektedir. Bu pudraların tanıtımlarında, yüze gençlik ve güzellik verdiği, cilde incelik ve güzel bir renk verdiği söylenmektedir¹⁸⁹.

19. yüzyılda Avrupa'da kimya alanındaki yeniliklerle birlikte parfümle aynı koku ve markaya sahip pudra, tuvalet sabunu gibi kozmetik ürünler de üretilir ve satışa sunulur¹⁹⁰. Kişisel bakım objeleri arasında pudra kutuları da üretilmeye başlar.

¹⁸⁷ Mert Sandalcı, *Pudranın Tarihi*, Eczacıbaşı Yayınları, İstanbul 2002, 1.

¹⁸⁸ Sandalcı, 3.

¹⁸⁹ Sandalcı, 3, 20-21.

¹⁹⁰ Yentürk, 34.

Katalogümüzda 4 adet pudra kutusu vardır. Saray Koleksiyonları Müzesi'nin depolarından çıkarılarak Beykoz Cam ve Billur Müzesi'nde sergilenmeye başlayan bu pudra kutularının hepsi Baccarat fabrikaları tarafından üretilmiş olup 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir¹⁹¹.

Teknik olarak pudra kutularının formları kalıba üfleme tekniği ile verilmiştir. Pudra kutularının süsleme tasarımları kesme tekniği ile yapılmıştır. Kat.No. 37'deki pudra kutusunun kapak ve ayak kısımları altın renkli madendendir. Kat.No. 35 ve 36'daki pudra kutularının formu, süsleme kompozisyonu ve yıldızlama tekniğiyle yapılan kenar detayları incelendiğinde birbirinin aynısı olduğu yalnızca altıgen hobnail motiflerinin Kat.No. 35'te mavi şeffaf boyalı iken Kat.No. 36'da kırmızı şeffaf boyalı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu iki pudra kutusu, Baccarat fabrikasının 1916 kataloğundaki "Diamants Pierreries" serisindeki pudra kutularıyla form ve süsleme olarak benzemektedir (**Foto. 68, Çizim 12**).

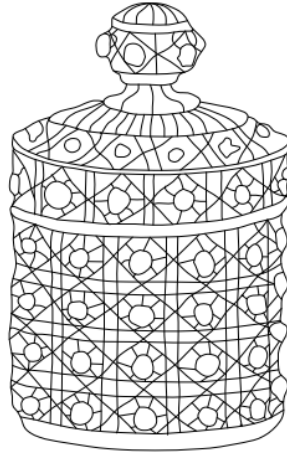

Foto. 68. "Diamants Pierreries" serisi¹⁹²

Kat.No. 35

¹⁹¹ Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, 133.

¹⁹² *Compagnie des Cristalleries de Baccarat: catalogue de garnitures de toilette et articles divers de toilette pour 1916*, 9.

Çizim 12. Kat. 35-36. “Diamants Pierreries” serisi pudra kutusu (Mustafa Kömürcü)

Kat.No.34’teki silindirik formlu pudra kutusunun üzerindeki kabartmalı girdap deseni, Baccarat fabrikasının kataloglarındaki “Bambous Tors” serisinin motifidir. 1916 yılındaki katalogda, kataloğumuzdaki pudra kutusunun aynısı görülmektedir. Ayrıca, kişisel bakım setlerinin bir parçası olarak setlerin içerisinde de yer alır.

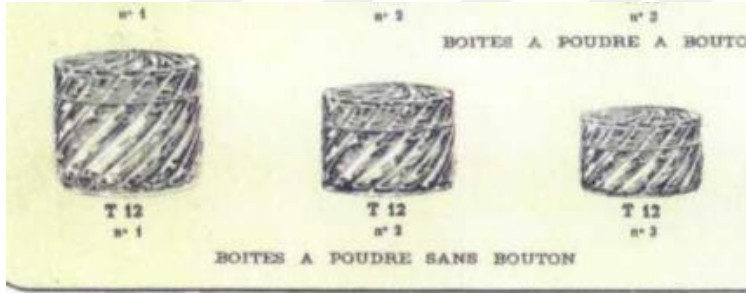
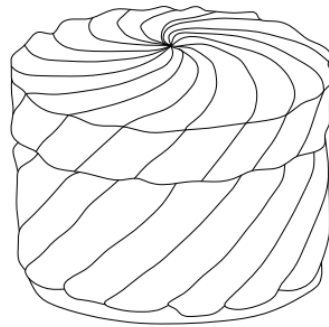

Foto. 69. “Bambous Tors” serisinden pudra kutuları¹⁹³

Kat.No. 34

Çizim 13. Kat. 34. “Bambous Tors” serisi pudra kutusu (Mustafa Kömürcü)

¹⁹³ *Compagnie des Cristalleries de Baccarat: catalogue de garnitures de toilette et articles divers de toilette pour 1916, 2.*

Boyut olarak Kat.No. 34'teki pudra kutusunun yüksekliği 6 cm, Kat.No.35 ve 36'daki pudra kutularının yüksekliği 12 cm, Kat.No. 37'deki pudra kutusu ise 9 cm yüksekliğindedir.

Renk olarak incelendiğinde, Kat.No. 34'teki pudra kutusu açık mavi, diğer pudra kutuları ise renksizdir. Kat.No. 35 ve 36'dakilerin ise süsleme detaylarında kırmızı ve mavi şeffaf boya (staining) vardır.

3.5. KİŞİSEL BAKIM SETLERİ

19. yüzyılda kimya alanındaki yeniliklerle parfüm üretiminin daha da yaygınlaştığını ve parfüm kadar parfüm şişelerinin de pazarlamada önemli hale geldiğini “Parfüm Şişeleri” bölümünde belirtmiştik. Bu dönemde parfüm üreticileri, parfümle aynı kokularda pudra, tuvalet sabunu, losyon gibi yeni kozmetik ürünler de satmaya başlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında artan rekabet ortamı nedeniyle kozmetik üreticileri etiketlere, kutulara, sanatsal tasarımlı şişelere önem verir¹⁹⁴. Dönemin ünlü cam merkezlerinden Baccarat ve Bohemya fabrikaları, kişisel bakım objelerini set halinde özel tasarımlarla, tekniklerle üretir.

Baccarat- Kişisel Bakım Seti

Baccarat fabrikasının kataloglarında üretilen objelerin form, süsleme ve renklerine göre sınıflandırılarak oluşturulan kişisel bakım setlerinin serileri vardır. “Bambous Tors”, “Diamants Pierreries”, “Laurier”, “Rosaces Multiples”, “Russe”, “Serpentine”, “églantier”, “Stylisée”, “Stella”, “Louis XV” gibi isimlerle oluşturulan serilerin¹⁹⁵ hepsi birbirinden şık ve özeldir. Bütün objeler seri içerisinde de tek tek numaralandırılmıştır.

Katalogumuzun kişisel bakım setlerinden Baccarat-kişisel bakım seti, “Bambous Tors” serisindendir. Bu seride, kişisel bakım setlerinden başka içecek takımları, tabak, vazo, şamdan gibi çeşitli objeler üretilmiş olup renksiz/beyaz, yeşil, kırmızı gibi çeşitli renkleri de mevcuttur. Bugün antikacılarda çok sayıda parçası olan bu serinin çok sevilen bir model olduğunu ve çok sayıda üretildiğini söyleyebiliriz.

¹⁹⁴ Yentürk, 34.

¹⁹⁵ *Compagnie des Cristalleries de Baccarat: catalogue de garnitures de toilette et articles divers de toilette pour 1916.*

Katalogumuzdaki “Bambous Tors” Baccarat kişisel bakım seti, Saray Koleksiyonları Müzesi depolarından getirilerek Beykoz Cam ve Billur Müzesi’nde sergilenmeye başlanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir¹⁹⁶.

Baccarat-Kişisel Bakım Seti, 6 parçadan oluşmaktadır. Kat.No. 38’de pülverizatör, Kat.No. 41’de parfüm şişesi, Kat.No. 39-40 ve 42’de kolonya şişeleri ve Kat.No.43’te pudra kutusu vardır.

Teknik olarak kalıba üfleme ile şekillendirilen set ürünlerinden parfüm şişesi ve pülverizatör küresel formlu, Kat.No. 40’taki kolonya şişesi daire formlu, pudra kutusu ve Kat.No. 39 ve 42’deki kolonya şişeleri ise kare formludur. Kat.No. 38’teki pülverizatörün, pülverizatör kısmı gümüş renkli metaldendir ve pompa kısmı eksiktir. Kat.No. 41’deki parfüm şişesinin kapak ve boyun kısmı yaldızlıdır. Küresel kapaktaki yaldız boyama nerdeyse tamamen silinmiş olup boyun kısmındaki yaldız boyamada ise biraz aşınma vardır.

Çizim 14-15. Kat. 55-42 “Bambous Tors” serisi kolonya şişesi (Mustafa Kömürcü)

Setteki bütün objelerin yüzeyinde kabartmalı girdap deseni vardır. Bu deseni oluştururken yivli bir kalıba üflenir ve daha sonra üzerindeki spiralleri üretmek için nobleye alınan cam şişirilir ve bükülür. Baccarat fabrikasının klasik desenlerinden birisi olan “Bambous Tors” serisinin bu deseni çok eski zamanlardan beri bilinen ve kullanılan bir desendir (**Foto. 70, Çizim 14-15**).

¹⁹⁶ Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, 132.

Foto. 70. Şişe, 4. yüzyıl (Oliver, 1980)

Kat.No. 38

Boyut olarak Pülverizatör ve parfüm şişesinin gövde yükseklikleri 14 cm'dir. Kolonya şişeleri farklı boyutlarda olup Kat.No. 39'dakinin yüksekliği 15 cm, Kat.No. 40'takinin yüksekliği 14 cm ve Kat.No. 42'dekinin yüksekliği ise 12 cm'dir.

Renk olarak, setin bütün objeleri kırmızıdan renksiz giden tonlardadır. Açıktan koyuya/ koyudan açığa doğru giden bu camlara "amberina glass" denilmektedir.

Moser- Kişisel Bakım Seti

Bohemya'da Karlsbad şehrinde bulunan Moser fabrikası, başlangıçta hediyelik eşya üretimi yaparken, sonrasında saraylar için çok lüks eşya üretimleri yapmıştır. 19. yüzyıl başından itibaren doğuya yönelen ve ürünlerinin form, renk ve motiflerini yeni müşterilerinin hoşuna gidecek şekilde değiştiren Bohemya camcılığı önemli bir atılım yapar. İnce ve zarif camlardan hoşlanan doğulu müşteriler için özel tasarım objeler üretir. Üretilen objeler müşterilerin isteğine göre bezenir. Ayrıca, doğu motifleriyle ilgilenen Avrupalılar için de canlı renkler üzerine kesme ve mine dekorlu camlar üretilir¹⁹⁷.

Osmanlı saraylarında çok fazla beğenilen ve sipariş edilen bu camlar dönemin modası olur. Bohemya-Moser fabrikasının üretimi olan camlar; teknikleri ve süslemeleriyle Osmanlı Devleti'nin beğenisindeki değişimin yansımalarıdır. Bol altın yaldızın kullanıldığı II. Abdülhamid tuğrasının kabartma olarak işlendiği içecek takımları Milli saraylar koleksiyonunun en özel eserlerindendir¹⁹⁸.

¹⁹⁷ Canav, "Osmanlı-Batı İlişkilerinde Camın Yeri", 12.

¹⁹⁸ Özgümüş vd., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, 86-87.

Katalogumuzda bulunan, Moser fabrikasının özel üretimlerinden biri olan bu set, Osmanlı döneminde sipariş edilen en güzel örneklerdendir. 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir¹⁹⁹.

Moser- Kişisel Bakım Seti, 7 parçadan oluşur. Milli Saraylar katalog bilgilerinde, Kat.No. 44-47'ye kadar olan objeler ıtriyaat şişesi olarak kaydedilmiştir. Biri büyük, ikisi orta boy ve bir tanesi de küçük boyutludur. Kat.No. 48'de pülverizatör, Kat.No. 49'da sabunluk ve son olarak Kat.No. 50'de fırçalık vardır.

Teknik olarak kalıba üfleme ile şekillendirilen set ürünlerinden ıtriyaat şişeleri ve pülverizatör silindir formlu, sabunluk oval formlu ve fırçalık ise dikdörtgen formludur. Pülverizatör pompası zarar gördüğü için metal tellerle yerine tutturulmuştur.

Kristal setteki bütün objelerin yüzeyinde aynı süsleme kompozisyonun uygulanan objenin formuna göre düzenlendiğini görüyoruz. Kat.No. 44-47'deki ıtriyaat şişelerinin küresel formdaki kapaklarının ve Kat.No. 49, 50'deki objelerin kapak tutacaklarının şişkin kısmında nokta kabartmalı yıldızlı bir şerit; yıldızlı şeridin altında ve üstünde ise tığ (ok ucu) motifli kıvrımlı şerit dolanır. Tepe kısımlarında ise kabartmalı stilize çiçek vardır. İtriyaat şişelerinin silindirik boyun kısımlarında ise stilize kıvrımdallar dolanır.

İtriyaat şişelerinin ve pülverizatörün omuz kısımlarında, sabunluğun kapak kenarlarında, fırçalığın ise gövdesinin üst kenarlarında ve kapak kenarlarında tığ motifli şeritler ve üzeri nokta kabartmalı yıldızlı bant dolanır. Setteki bütün objelerin gövde yüzeylerinde iki nokta arasına, yarım daire şeklinde kavisli asılmış yıldız kabartmalı dallarda çiçek ve yapraklarla düzenlenen girland bezeme görülür.

Setin süsleme kompozisyonundaki tığ motifleri, Türk süsleme sanat dallarında da sıklıkla karşımıza çıkan motiflerdir. Tezhip ve cilt sanatının önemli bir süsleme ögesi olan tığ motifi, bezemelerin dışına doğru ok gibi çıkan, ucu sivri kısımlar olarak tanımlanır. Tığ motifi, desen ve zemin arasındaki boşluğu dengelemek için kullanılmakta olup çok çeşitli şekillerde kullanılır²⁰⁰. Moser-kişisel bakım setinin süsleme

¹⁹⁹ Özgümüş vd., *Saraylarda Cam Sanatı*, 128-29.

²⁰⁰ Çiğdem Keleş, *19. Yüzyıl Tezhip Sanatında Tığ*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Erzurum 2019, 36.

kompozisyonundaki kapak ve omuz boşluklarını dolduran tığ motifleri kıvrımlı ve sadedir (**Foto. 71**).

Foto. 71. Kitap Cildi, Tığ Motifi Detayı²⁰¹

Kat.No. 47. Tığ Motifi

Setteki objelerin gövde süslemelerindeki girland bezeme ise; askı çelenk, aylama askı ve fisto gibi farklı adlarla da bilinir. Girland, bir kaba yerleştirilmeden, iki veya daha fazla nokta arasına takılan yarım daire şeklinde kavisli asılan çiçek, yaprak, dal, mısır, akantüs, haşhaş, kozalak vb. bitkilerden ve elma, armut, incir gibi meyvelerden düzenlenen yarım çelenk görünümündeki bezeme ögesidir²⁰².

Foto. 72. Girland Bezemeli İbrik, TSM, 1793.
(Altıer,2021)

Kat.No. 49. Girland Bezeme

Antik Yunan ve Roma sanatında itibaren kullanımı görülen girland bezemenin, Osmanlı sanatında batılılaşmayla birlikte 18. yüzyılın sonlarından itibaren kullanılmaya başladığı görülür. Topkapı Sarayı Müzesi'nde, 1793 tarihli ibrik takımında ilk defa

²⁰¹ http://www.yazmanadir.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=152# (Erişim Tarihi: 18.01.2022)

²⁰² “Girland”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, Yem Yayın, İstanbul 2008, 601; Metin Sözen- Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996; s. 91.

girland dizisi görülür **(Foto. 72)** III. Selim döneminde saraya girdiği düşünülen bu ibrik takımından sonra, Osmanlı sarayında girland süslemeli bu türden eşyaların çoğalması ve farklı yüzeylerde kullanılmaya başlaması, bu motifin beğenildiğini gösterir²⁰³. Bu beğenin yansımasını Moser-kişisel bakım setinin süsleme kompozisyonunda da görüyoruz.

Boyut olarak itıryat şişelerinden bir tanesi büyük boyutta, 2 tanesi orta boy ve bir tane de küçük boyuttadır. Büyük boyutlu Kat.No. 47'dekinin yüksekliği 28 cm, orta boylardaki Kat.No.45 ve 46'daki şişelerin yüksekliği 13 cm, küçük boyuttaki şişenin ise yüksekliği 11 cm'dir. Pülverizatör'in gövde yüksekliği 23 cm'dir. Kat.No. 49'daki sabunluğun yüksekliği 11 cm, boyu ise 12 cm'dir. Kat.No. 50'deki fırçalığın yüksekliği 7 cm, boyu ise 13 cm'dir.

Renk olarak incelediğimizde setin bütün objeleri yeşil renklidir.

²⁰³ Semiha Altıer, "Osmanlı Süsleme Sanatlarında Girland", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, 2, Temmuz 2021, 380.

SONUÇ

Cam, MÖ 3000'lerin sonlarında Mezopotamya'da keşfedilir. Mısır, Anadolu ve Avrupa'ya kadar geniş bir alana yayılım göstererek her dönemde yeni biçimlendirme ve süsleme teknikleriyle değişime uğrayarak günlük kullanım eşyası, süs objesi, mimari öge, sanatsal tasarım malzemesi gibi pek çok alanda karşımıza çıkar.

Camın genel tarihi incelediğinde öncelikle ekonomiye, daha sonra siyasal, kültürel ve sosyal koşullara dayanarak cam endüstrisinde sürekli yeni gelişmeler yaşandığı görülür. En önemli gelişmelerin yaşandığı 18. yüzyılın sonlarında, Sanayi Devrimi ile Avrupa'nın birçok yerinde camcılık merkezlerinin açılması ve hepsinin birbiriyle yarış haline girmesinden dolayı camcılık olumsuz etkilenir. Biedermeier döneminde (1820-1840) yakıt olarak kömürün kullanılmaya başlanmasıyla birlikte cam üreticileri artık şehirlere yönelir. 19. yüzyılda Avrupa'daki önemli cam merkezleri yeni tekniklerle, denemelerle cam endüstrisinde yenilikler yaparak piyasadaki varlığını ve etkisini sürdürmeye çalışır²⁰⁴.

18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'yle birlikte cam endüstrisinde yaşanan değişimlerin başta Avrupa ülkeleri olmak üzere cam üretimi yapan bütün ülkeleri etkilediği görülür. Bu etki Osmanlı cam endüstrisine de yansır.

III. Ahmed zamanında, Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin 7 Ekim 1720- 8 Ekim 1721 tarihleri arasında Paris ziyaretinde yaptığı gözlem ve incelemelerin ardından Osmanlı saray yaşantısında Batı etkisi başlar²⁰⁵. III. Selim (1789-1808) zamanında ise batıya yönelim daha da artar ve yeni değişimlerle birlikte mimari yapılar; ithal edilen kristallerle, avizelerle, büyük boyutlu camlarla donatılır. Ayrıca, Avrupa'daki Sanayi Devrimi'nin etkisiyle oluşan yeni sanayi merkezleriyle rekabet edebilmek için atılımlar yapılır. Boğaziçi'ndeki Beykoz çevresi cam sanayisinin gelişimi için uygun görülür ve Beykoz, Paşabahçe, Çubuklu, İncirli veya İncir köyünde cam atölyeleri ve fabrikalar kurulur. Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Avrupa'nın önemli cam merkezi olan Venedik camcılığından etkilenme görülür. Venedik cam teknolojisini ülkeye getirebilmek ve cam üretimini geliştirebilmek için atılımlar yapılır²⁰⁶.

²⁰⁴ Özgümüş, *Çağlar Boyu Cam Sanatı*, 48.

²⁰⁵ Yirmisekiz Çelebi Efendi'nin *Fransa Sefaretnamesi*.

²⁰⁶ Bayramoğlu, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, 20-21.

Tanzimat döneminde, Ahmet Fethi Paşa'nın katkılarıyla III. Selim döneminde kurulup sonra kapanan eski cam atölyeleri yeni fabrikaya dönüştürülür ve I. Abdülmecid'in de buyruğuyla, eski cam fabrikasının devamı olarak “Çini ve Billur Fabrika-i Hümayunu” açılır. Yeni fabrikada üretilen cam ürünlerde, geleneksel üsluplarla birlikte Avrupa cam merkezleri olan Murano, Baccarat ve Bohemya gibi fabrikaların kullandığı tekniklerin de etkileri görülür. Bu fabrikalarda, Avrupa'dan gelen camcılarla birlikte çalışılır. 19. yüzyılın sonlarında, kurulan fabrika ve küçük atölyeler Avrupa'da düzenlenen uluslararası sergilere katılarak ürünlerini tanıtır. 1855 ve 1856 yıllarında Paris Sergisi, 1862 yılında II. Londra Sergisi'ne katılımlar hazineyi zorlasa da jüri değerlendirmelerinde pek çok madalya ve mansiyon kazanılır²⁰⁷. Fakat cam piyasasında ayakta kalmak için bunlar da yeterli olmaz. Osmanlı döneminde cam endüstrisindeki son teşebbüs ise, 1899 tarihinde Saul Modiano'nun Paşabahçe'de kurduğu “Fabrica Vetrame di Constantinople” fabrikasıdır. Bu fabrika ile camcılık endüstrisinin yeniden canlandığı düşünülse de 1920'de kapanır²⁰⁸.

19. yüzyılda Avrupa'daki önemli cam merkezlerinden Bohemya, Baccarat gibi önemli cam fabrikaları kendi camlarını uluslararası pazarlarda satmaya başlayarak büyük atılım yapar. Bu uluslararası pazarlardan birisi de Osmanlı Devleti'dir. Kapitülasyonların sağladığı kolaylıkla Galata, Pera ve liman şehrimiz olan İzmir'de kendi ürünlerini satışa sunmaları²⁰⁹ ve hem saray mensupları hem de halk tarafından çok talep görmeleri yerel camcılığımızı olumsuz etkiler.

Çalışmamızda, genel cam sanatının tarihi içerisinde, 19. yüzyıl Osmanlı cam sanatında ve üretiminde yaşanan yeni yönelimlere değinilerek batılılaşmanın saray yaşantısına etkisiyle birlikte Avrupa'nın önemli cam merkezleri olan Baccarat ve Bohemya fabrikalarından talep edilen ve bugün Beykoz Cam ve Billur Müzesi'nde sergilenen kişisel bakım objelerinin kataloğu oluşturulmuştur.

Katalog bölümünde; 25 parfüm şişesi, 4 parfüm kutusu, 4 pudra kutusu, 4 kolonya şişesi ve 6 parçadan oluşan Baccarat-kişisel bakım seti ile 7 parçadan oluşan Moser-kişisel bakım seti olmak üzere 50 eserin tanıtımı yapılmıştır. Kataloğumuzda yer alan bütün eserler, Milli Saraylar envanter bilgilerinde 19. yüzyılın ikinci yarısına

²⁰⁷ Küçükerman, *İstanbul'da 500 yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 189-193.

²⁰⁸ Küçükerman, *İstanbul'da 500 yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, 217.

²⁰⁹ Yılmaz, 80.

tariflendirilmektedir. Avrupa cam merkezlerinden, Baccarat ve Bohemya fabrikalarından talep edilen bu kişisel bakım objeleri özel üretimlerdir. Yalnızca Kat.No. 33'teki kolonya şişesi Fransa'daki Gellé Frères (Gellé Kardeşler) firmasına ait ürün şişesidir.

Baccarat fabrikası üretimi olan cam objeler incelendiğinde Kat.No. 1-23'teki eserlerin benzer biçimlendirme ve süsleme teknikleriyle üretildiği görülmektedir. Kat.No. 38-43'teki Baccarat-kişisel bakım setindeki objeler, Kat. No. 30-32'deki kolonya şişeleri ve Kat. No. 34-36'daki pudra kutularının formları ve süslemelerinin Baccarat fabrikasının kataloglarında yer alan klasik serilerden olduğu tespit edilmiştir. İncelenen diğer kişisel bakım objelerinin biçimlendirme teknikleri Avrupa'da görülen cam eserlerle benzerlik gösterirken süsleme tekniklerine baktığımızda bazı objelerin bezemelerinde farklılıklar görülür. Kat. No. 24'teki Abdülhamid tuğralı koku şişesinde, Kat.No. 44-50'deki Moser-kişisel bakım setindeki objeler ve Kat.No. 26-27'deki parfüm kutularındaki süslemelerde Osmanlı sarayının taleplerinin etkisi görülmektedir.

Bu çalışma ile 19. yüzyılda Sanayi Devriminin etkisiyle Avrupa cam endüstrisinde yaşanan yenilikler ve bu yeniliklerin Osmanlı cam sanatına nasıl yansıdığı anlatılmıştır. Teknolojik gelişmeler karşısında Osmanlı cam endüstrisinde görülen yeni yönelimlerle birlikte Beykoz'da fabrikaların açıldığı ve Osmanlı saray yaşamında ithal camların kullanımının arttığı görülmektedir. Kataloğumuzu oluşturan ve Osmanlı sarayları için özel olarak üretilen cam eşyalar arasındaki günlük yaşam objelerinden "Beykoz Cam ve Billur Müzesi Kişisel Bakım Objeleri" dönemin yeni yönelimlerini yansıması açısından önemlidir. Baccarat ve Bohemya fabrikaları tarafından üretilerek Osmanlı saraylarında kullanılmaya başlanan bu cam objelerde kullanılan form ve süsleme teknikleri dönemin sanatsal zevklerinin göstergesidir. Bu eserlerin süslemelerine dayanarak Osmanlı sarayı taleplerinin Avrupa'daki önemli cam merkezlerini daha dekoratif formlara ve motiflere yönelttiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Agricola, Georgius, *De Re Metallica*, 1556, (Translated by Herbert Clark Hoover-Lou Henry Hoover), Dover Publications, New York 1950.
- Ağatekin, Mustafa- Turan, Nihal, “Art Nouveau Akımı’nın Seramik ve Cam Sanatına Yansımaları”, *İdil*, S. 62, Ekim 2019, 1355-1374.
- Altier, Semiha, “Osmanlı Süsleme Sanatlarında Girland”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 2021, 377-406.
- Atila, Cenker, “Antik Yunan Dünyasında Parfüm ve Parfüm Kapları”, *Antik Çağ’dan Günümüze Parfüm*, Myrina Yayınları, Ankara 2021, 31-62.
- Bağcı, Serpil, vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.
- Bakır, Abdülkadir, “Ortaçağ İslam Dünyasında Parfümcülük”, *Kutsal Dumandan, Sihirli Damlaya: Parfüm*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, 41-55.
- Bakırer, Ömür, “Anadolu Mimarisinde Pencere Camı Kullanımına Kısa Bir Bakış”, *I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu*, 26-27 Nisan 1988, İstanbul 1990, 70-80.
- _____, “Tekfur Sarayı Cam Buluntuları”, *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara 2001, 41-56.
- Barag, Dan, “Mesopotamian Core-Formed Glass Vessels (1500-500 B.C)”, *GGAM*, New York 1970, 131-199.
- Barkan, Ömer Lütfü, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, C. 1, Ankara 1972.
- Bayraktar, Necdet, *İstanbul Cam ve Porselenleri – Topkapı Sarayı Müzesi:8*, YKY, İstanbul 1982.
- Başaran, Sait, *Pişmiş Toprak ve Cam Eserlerin Konservasyon/Restorasyonu*, Graphis Yayınları, İstanbul 2000.
- Bayramoğlu, Fuat, *Turkish Glass Art and Beykoz-Ware*, Publications of the RCD Cultural Institu, İstanbul 1976.

- _____, *Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1996.
- Bozcu, Pelin Filiz, *Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı: Ehl-i Hiref*, (Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul 2010.
- Canav, Üzlifat, *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu*, T.Ş.C.F.A.Ş. Belge ve Bilgi Merkezi, İstanbul 1985.
- _____, “Osmanlı-Batı İlişkilerinde Camın Yeri”, *Türkiyemiz*, S. 50, İstanbul 1986, 5-12.
- _____, “Art Nouveau Camlar”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.1, İstanbul 1987, 36-39.
- Canav Özgümmüş, Üzlifat, *Çağlar Boyu Cam Tasarımı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2013.
- Carboni, Stefano, *Glass from Islamic Lands*, Thames&Hudson Ltd, London 2001.
- Carboni, Stefano-Whitehouse, David, *Glass of the Sultans*, Metropolitan Museum of Art, New York 2001.
- Charleston, Robert J., “The Import of Western Glass into Turkey: Sixteenth-Eighteenth Centuries”, *The Connoisseur*, May 1966, 19-26.
- _____, “Glass Furnaces Through The Ages”, *Journal Of Glass Studies*, V:20, New York 1978, 9-33.
- Compagnie des Cristalleries de Baccarat: catalogue de garnitures de toilette et articles divers de toilette pour 1916.*
- Çağman, Filiz, “Kanuni Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü: Ehl-i Hiref”, *Türkiyemiz*, S. 54, 1988, 11-17.
- _____, “Mimar Sinan Döneminde Saray’ın Ehl-i Hiref Teşkilatı”, *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1988, 73-77.
- Davison, Sandra, *Conservations and Restoration of Glass*, Butterworth-Heinemann Series in Conservation and Museology, Oxfordshire 2006.

- Dimand, Maurice S., “An Enameled-Glass Bottle of the Memluk Period”, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin, New Series*, Vol.3, No.3, 1944, 73-77.
- Ekincigil, Recep, “Abraham Paşa”, *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, İstanbul 1982, 224.
- Eldem, Ethem, “Abraham Paşa”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993, 59.
- Enderlein, Volkmar, “Suriye ve Filistin: Emevi Halifeliği-Yapı Bezemeleri”, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, (Yayına Haz. Markus Hattstein-Peter Delius), (Çev. Nurettin Elhüseyni), Literatür Yayıncılık, İstanbul 2007, 80-87.
- Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*, (Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), 1. Cilt-2.Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- Eyice, Semavi, “Bizans’ta ve Osmanlı Devri Türk Sanatında Aydınlatmada Cam”, *I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu*, 26-27 Nisan 1988, İstanbul 1990, 51-57.
- Geyik Karpuz, Gül, *Adıyaman, Elâzığ, Hatay, Mardin, Şanlıurfa Müzelerinde Bulunan Cam Eserler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014.
- _____, “Cam Bilezik Araştırmaları Üzerine Bir Deneme/ An Article on the Studies of Glass Bracelets”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research*, Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı, 6(25), 2013, 249-255.
- “Girland”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, Yem Yayın, İstanbul 2008, 601.
- Grabar, Oleg, *İslam Sanatının Oluşumu*, (Çev.: Nuran Yavuz), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- Gudenrath, William, “A Survey of Islamic Glassworking and Glass-Decorating Techniques”, *Glass of The Sultans*, New York 2001, 46-67.
- Hasol, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayın, İstanbul 2008.
- Hayes, J. W., “Glass of the Ottaman Period”, *Excavations at Saraçhane in İstanbul*, C. II, 1992, 418-420.

- Hillenbrand, Robert, *İslam Sanatı ve Mimarlığı*, (Çev.: Çiğdem Kafescioğlu), Homer Kitabevi, İstanbul 2005.
- İğde, Aysun, “Türkiye’nin İlk ve En Zengin Koleksiyonuna Sahip: Milli saraylar Beykoz Cam ve Billur Müzesi”, *UNIMUSEUM*, 4 (1), 2021, 43-50.
- İntizamî, *Sûrnâme-i Humâyûn*, 1587 civ., TSM, H. 1344.
- Jackson, C.M.-Nicholson, P.T.-Gneisinger, W., “Glassmaking at Tell El-Amarna: An Integrated Approach”, *JGS*, Vol.40, 1998, 11-23.
- Kala, Ahmet, *İstanbul Külliyyatı: İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Esnaf Tarihi 1*, İstanbul 1997.
- Kanyak, Serra, *Cam Fırınlarının Tarihsel Gelişimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Karahüseyin, Güller, *Shedding Light On An Era The Collection of Lighting Appliances in 19th Century Ottoman Palaces*, TBMM Milli Saraylar Yayınları, İstanbul 2009.
- Karakurt, Meryem, “Antik Çağ Mısır, Helen ve Roma Dünyasında Parfüm Kullanımı”, *Antik Çağ’dan Günümüze Parfüm*, Myrina Yayınları, Ankara 2021, 109-120.
- Keleş, Çiğdem, *19. Yüzyıl Tezhip Sanatında Tığ*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Erzurum 2019.
- Klein, Dan – Lloyd, Ward, *The History of Glass*, Orbis Publishing Limited, London 1984.
- Kokuların Mirası, Parfüm Şişeleri Sergisi-The Heritage of Scents, An Exhibition of Scent Bottles*, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul 1993.
- Küçükerman, Önder, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığından Örnekler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.
- _____, “Bohemya Cam Sanatı Geleneğinin Çok Özel Bir Cam Fabrikası”, *Antik&Dekor*, S. 26, İstanbul 1994, 22-29.
- _____, *İstanbul’da 500 yıllık Sanayi Yarışı: Türk Cam Sanayii ve Şişecam*, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A. Ş., Ankara 1998.
- _____, *200 Yıllık Boğaziçi Cam Mirası İçinde “Çeşmibülbül”*, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A. Ş., İstanbul 2002.

- _____, “Cam İşçiliği” *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, Yem Yayın, İstanbul 2008, 284.
- _____, *Türkiye’nin Kültür Mirası 100 Cam*, NTV Yayınları, İstanbul 2008.
- _____, *Sanayi Devrimi’nin Beykoz’daki Ünlü Temsilcileri: Beykoz Camcıları*, Beykoz Kitaplığı, İstanbul 2021.
- Kütükoğlu, Mübahat, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.
- Leunclavius, Johannes, *Türk Milletinin Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019.
- Mahir, Banu, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Mazot, Sibylle, “Fatımiler-Tarih”, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, (Yayına Haz. Markus Hattstein-Peter Delius), (Çev.: Nurettin Elhüseyni), İstanbul 2007.
- Newman, Harold, *An Illustrated Dictionary of Glass*, Thames & Hudson Ltd., London 1977.
- “Obsidyen”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, Yem Yayın, İstanbul 2008.
- Olçay Uçkan, B. Yelda-Burgulu, Vera-Çömezoğlu, Özgü, “Lüks Üretimde ve Günlük Kullanımda Cam Sanatı”, *Kalanlar 12. ve 13. Yüzyıllarda Türkiye’de Bizans*, (Edit. Ayla Ödekan), Ofset Yapımevi, İstanbul 2007, 42-47.
- Olçay, Bedia Yelda, “Bizans Dönemi Pencere Camları ve Kullanım Biçimleri Üzerine Bazı Bulgular”, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 2000, 259-275.
- Olguner Ergene, Pınar, 18. yy. ve 19. yy. *Türk İşleme Motiflerinde Sembol Dili ve Sembolizm İçerikli Yeni Yorumlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Oppenheim, A. Leo-Brill, Robert H.-Barag, Dan-von Saldern, Axel, *GGAM*, New York 1970.
- Önder, Mehmet, “Selçuklu Devrine Ait Bir Cam Tabak”, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II*, İstanbul 1969, 1-5.
- Özey, Ezgi- Çalışkan, Vedat, “Sanayi Coğrafyası Açısından Sektörel Bir İnceleme: Balıkesir’de Kolonya Endüstrisi”, *Coğrafya Dergisi-Journal of Geography*, S. 37, 2018, 1-17.

- Özet, Aynur, “Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Cam Örnekleri ile Antik Çağda Cam Yapımı”, *Belleten*, LI (200), Ankara 1987, 587-610.
- Özgümüş, Üzlifat, “Osmanlı Vitrayı”, *Tarih-Toplum*, S. 64, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, 24-25.
- _____, “Cam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, 38-41.
- _____, *Anadolu Camcılığı*, Pera Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 2000.
- _____, “Marmaray Sirkeci Kurtarma Kazıları Cam Buluntularının Değerlendirilmesi”, *1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 5-6 Mayıs 2008, 121-134.
- _____, “Surname Camları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Oktay Aslanapa Özel Sayısı, Kasım-Aralık 2009, 325-330.
- Özgümüş, Ü., Çapoğlu, A., Alpay, Ş., Canıyılmaz, G., Cosansel Karakulukçu, D., *Beykoz Cam ve Billur Müzesi*, Milli Saraylar Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021.
- _____, *Saraylarda Cam Sanatı*, Milli Saraylar Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2021.
- Öztürk, Nurettin, *Erzurum Müzesi Cam Eserleri*, Mega Ofset, Erzurum 2013.
- Roger, Peter S. Moorey, *Ancient Mesopotamian Materials and Industries (The Archaeological Evidence)*, Clarendon Press, Oxford 1994.
- Rona, Zeynep, “Cam İşçiliği”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, YEM Yayın, İstanbul 2008.
- Rütti, Beat, “Early Enamelled Glass”, *Roman Glass Two Centuries of Art and Invention*, (Edit. Martin Newby-Kenneth Painter), The Society of Antiquaries of London London 1991, 122-136.
- Sandalcı, Mert, *Pudranın Tarihi*, Eczacıbaşı Yayınları, İstanbul 2002.
- Sözen, Metin- Tanyeli, Uğur, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996.
- Stern, Eva Marianne, *The Toledo Museum of Art Roman Mold-blown Glass the First Through Sixth Centuries*, L’Erma di Bretschneider, Rome 1995.

- Topal, Hande, *Koku Kullanım Kültürü ve Türkiye’de Kolonya Ambalajı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007.
- Tulum, Mertol, *Surname-Sultan Ahmet’in Düğün Kitabı*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.
- Turan, Nihal, *Art Nouveau Akımı’nın Seramik ve Cam Sanatına Yansımaları*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir 2017.
- Uysal, Zekiye, *Kubad-Abad Sarayında Selçuklu Cam Sanatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- Uzuner, Bilgehan, *Bulunuşundan Üflemeye Uygulamalı Cam Teknikleri-Akantaş*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2004.
- Vose, Ruth Hurst, “From the Dark Ages to the Fall of Constantinople”, *The History of Glass*, (Edit. Dan Klein-Ward Lloyd), Orbis Publishing Limited, London 1984, 39-68.
- Yaman, Bahattin, “1545 Yılı Osmanlı Saray Sanatkârları”, *Belleten*, C. LXXII, S.264, TTK Yayınları, Ankara 2008, 501-534.
- Yentürk, Aybala, “Uygarlık ve Parfüm: Bir Yolculuğun Tarihçesi”, *Kutsal Dumandan, Sihirli Damlaya: Parfüm*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, 7-40.
- Yılmaz, Gülgün, *19. Yüzyıl Osmanlı Sosyal Yaşamında Sanat Eseri Olarak Yeni Objeler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.
- Yirmisekiz Çelebi Efendi’nin Fransa Sefaretnamesi*, (Haz. Beynun Akyavaş), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 129, Ankara 1993.
- Ward, Rachel “Glass and Brass: Paralles and Puzzles”, *Gilded and Enamelled Glass From the Middle East*, (Edit. Rachel Ward), London 1998, 30-34.
- Watson, Oliver, “Pottery and Glass: Lustre and Enamel”, *Gilded and Enamelled Glass From the Middle East*, (Edit. Rachel Ward), London 1998, 15-19.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:12596 (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

<https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:10171 (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

<https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:12098 (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

<https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:12813 (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

<https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:12725 (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

<https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:11743 (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

<https://www.alexiaamatoantiques.com/> Code:11005 (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

https://www.alexiaamatoantiques.com/en-GB/french-bohemian-and-murano-caskets/stunning-antique-bohemian-cranberry-pink-enamelled-glass-casket/prod_12596#.Ycdb3WhBxPY (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

<https://www.brilliantglass.com/hobnails-triangles-and-pyramidal-triangles/> (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

<https://www.brilliantglass.com/diamonds/> (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

<https://gelle-freres.fr/la-maison-gelle-freres/> (Erişim Tarihi: 18.01.2022).

http://www.yazmanadir.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=152# (Erişim Tarihi: 18.01.2022).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Zeynep ATMACA
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Almanca
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	Topkapı Sarayı Çini Projesi, 2009 Ankara Resim Heykel Müzesi, 2011
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	14.02.2022